TERENCE

PHORMIO

HEAUTON TIMORUMENOS

ADELPHOE

P. TERENTI AFRI

PHORMIO

Text, with Stage Directions

BY

FRANK W. NICOLSON, A.M.
INSTRUCTOR IN LATIN IN HARVARD UNIVERSITY

PREPARED FOR USE IN SIGHT READING

BOSTON, U.S.A.
PUBLISHED BY GINN & COMPANY
1891

Typography by J. S. Cushing & Co., Boston, U.S.A.

Presswork by Ginn & Co., Boston, U.S.A.

PREFACE.

THIS edition of the PHORMIO, while prepared especially to meet the needs of the Freshman Latin Classes in HARVARD COLLEGE, will, it is hoped, be found useful in other institutions where attention is given to sight-reading.

With the exception of a few minor changes in punctuation, the text of CARL DZIATZKO (Leipzig, 1884) has been followed without deviation.

My thanks are due to PROF. J. B. GREENOUGH for valuable suggestions, and to PROF. J. C. ROLFE, of the UNIVERSITY OF MICHIGAN, for assistance in proof-reading.

FRANK W. NICOLSON.

CAMBRIDGE, MASS., October, 1890.

P. TERENTI AFRI

PHORMIO.

INCIPIT TERENTI PHORMIO
ACTA LVDIS ROMANIS
L·POSTVMIO ALBINO L·CORNELIO MERVLA
AEDILIB· CVRVLIB·
EG*IT* L·AMBIVIVS TVRPIO [L·HATILIVS PRAENESTINVS]
MODOS FECIT FLACCVS CLAVDI
TIBIS INPARIB· TOTA
GRAECA APOLLODORV EPIDICAZOMENOS
FACTA IIII·
C·FANNIO M·VALERIO COS·

G. SVLPICI APOLLINARIS PERIOCHA.

Chremétis frater áberat peregre Démipho
Relícto Athenis Ántiphone fílio.
Chremés clam habebat Lémni uxorem et fíliam,
Athénis aliam cóniugem et amantem únice
Gnatúm fidicinam. máter e Lemno áduenit
Athénas; moritur; uírgo sola (aberát Chremes)
Funús procurat. íbi eam cum uisam Ántipho
Amáret, opera párasiti uxorem áccipit.
Pater ét Chremes reuérsi fremere. deín minas
Trigínta dant parasíto, ut illam cóniugem
Habéret ipse: argénto hoc emitur fídicina.
Vxórem retinet Ántipho a patruo ádgnitam.

PERSONAE.

PROLOGVS.
Davos (Servos).
Geta (Servos to Demipho).
Antipho (Advlescens, son of Demipho).
Phaedria (Advlescens, son of Chremes).
Demipho (Senex).
Phormio (Parasitvs).
Hegio, Cratinvs, Crito (Advocati).
Dorio (Leno).
Chremes (Senex, brother of Demipho).
Sophrona (Nvtrix).
Navsistrata (Matrona, wife of Chremes).
CANTOR.

Note. The Prologus and Cantor do not appear in the play proper. Davus is a **πρόσωπον προτατικόν**, appearing only in the first and second scenes, and serving merely to introduce the play.

PROLOGVS.

Postquám poëta uétus poëtam nón potest
Retráhere a studio et tránsdere hominem in ótium,
Maledíctis deterrére ne scribát parat;
Qui ita díctitat, quas ántehac fecit fábulas,
Tenui ésse oratióne et scripturá leui:
Quia núsquam insanum scrípsit adulescéntulum
Ceruám uidere fúgere et sectarí canes
Et eám plorare, oráre ut subueniát sibi.
Quod si íntellegeret, quóm stetit olím noua,
Actóris opera mágis stetisse quám sua,
Minus múlto audacter, quám nunc laedit, laéderet.
Nunc sí quis est, qui hoc dícat aut sic cógitet:
'Vetus sí poëta nón lacessissét prior,
Nullum ínuenire prólogum possét nouos':
[Quem diceret, nisi haberet cui male diceret:]
Is síbi responsum hoc hábeat, in medio ómnibus
Palmam ésse positam, qui ártem tractant músicam.
Ille ád famem hunc a stúdio studuit réicere:
Hic résspondere uóluit, non lacéssere.
Benedíctis si certásset, audissét bene:
Quod ab íllo adlatumst, [id] síbi esse rellatúm putet.
De illó iam finem fáciam dicundí mihi,
Peccándi quom ipse dé se finem nón facit.
Nunc quíd uelim animum atténdite: adportó nouam
Epídicazomenon quám uocant comoédiam
Graecí, Latini Phórmionem nóminant,
Quia prímas partis quí aget, is erit Phórmio
Parasítus, per quem rés geretur máxume,

Volúntas uostra si ád poëtam accésserit.
Date óperam, adeste aequo ánimo per siléntium,
Ne símili utamur fórtuna, atque usí sumus
Quom pér tumultum nóster grex motús locost:
Quem actóris uirtus nóbis restituít locum
Bonitásque uostra adiútans atque aequánimitas

P. TERENTI AFRI

PHORMIO.

INTRODUCTION.

Two old Athenian citizens, DEMIPHO and CHREMES, brothers, have left Athens, the former to go to Cilicia, the latter to Lemnos. On departing they placed their sons, named respectively ANTIPHO and PHAEDRIA, in charge of DEMIPHO's slave GETA. The ostensible object of CHREMES's journey to Lemnos was to collect the rents of some estates owned there by his rich wife NAUSISTRATA; his real purpose to bring back with him to Athens a young girl, PHANIUM, his daughter by a second wife whom he has secretly married, under the name of STILPO, in one of his previous visits to that island. It has been previously arranged between the two old men that the girl on her arrival shall be married to ANTIPHO, and they hope to carry out this plan in such a way that no suspicion shall arise in Athens as to her parentage. Here begins the action of the play, while the fathers are still absent.

[STAGE SETTING: *Street in Athens, leading* R. *to Forum* (*market-place, Agora*), L. *to Harbor. Back of stage represents three houses, that of* CHREMES, L., DEMIPHO'S *in the middle adjoining the former; from these the house of* DORIO, R., *is separated by an alley* (*angiportus, v. 891*). *In the middle of the stage an altar.*]

ACT I.

SCENE I.

DAVUS, a slave, comes to pay a debt to his friend GETA. He conjectures that the money is needed in consequence of the recent marriage of GETA's young master, ANTIPHO.

[*Enter* DAVUS *from Forum*, R., *carrying a bag of money.*]

DAVOS
SERVOS

I 1 (*Soliloquizes.*) Amícus summus méus et popularís Geta
Heri ád me uenit. érat ei de ratiúncula
Iam prídem apud me rélicuom pauxíllulum

Nummórum: id ut conficerem. confeci: ádfero.
Nam erilem filium éius duxisse aúdio
Vxórem: ei credo múnus hoc conráditur.
Quam iníque compárátumst, ei qui mínus habent
Vt sémper aliquid áddant ditióribus!
Quod ille únciatim uíx de demensó suo
Suóm defrudans génium conpersít miser,
Id illa úniuorsum abrípiet, haud exístumans
Quantó labore pártum. porro autém Geta
Feriétur alio múnere, ubi era pépererit;
Porro aútem alio, ubi erit púero natalís dies;
Vbi ínitiabunt. ómne hoc mater aúferet:
Puer caúsa erit mittúndi. (*Sees* GETA *coming out.*) sed uideón Getam?

SCENE 2.

From GETA's conversation with DAVUS it appears (1) that PHAEDRIA is in love with a music-girl owned by DORIO, but is unable to buy her for want of means; (2) that ANTIPHO, having fallen in love with a beautiful stranger, an orphan, has been enabled to marry her through the machinations of a Parasite, PHORMIO by name, who, taking advantage of a law at Athens which compels the next of kin of a female orphan either to marry her or to give her a dowry, and pretending to be a friend of the girl's family, has by process of law compelled ANTIPHO to wed her. A letter has been received announcing the speedy return of DEMIPHO, to which event GETA looks forward with much apprehension.

[*Enter* GETA *from* DEMIPHO'S *house.*]

GETA SERVI II DAVOS

I 2 GE. (*as he comes out, to a slave within*) Si quís me quaeret rúfus . . . DA. (*coming forward*) Praestost, désine. GE. (*starting*) Oh,
At ego óbuiam conábar tibi, Daue. DA. (*giving the purse to* GETA) Áccipe, em:
Lectúmst; conueniet númerus quantum débui.

Ge. Amó te, et non necléxisse habeo grátiam.
Da. Praesértim ut nunc sunt móres: adeo rés redit:
Si quís quid reddit, mágna habendast grátia.
Sed quíd tu es tristis? Ge. Égone? nescis quo ín metu,
Quanto ín periclo símus! Da. Quid istuc ést? Ge. Scies,
Modo út tacere póssis. Da. Abi sis, ínsciens:
Quoius tú fidem in pecúnia perspéxeris,
Verére uerba ei crédere? ubi quid míhi lucrist
Te fállere? Ge. Ergo auscúlta. Da. Hanc operam tíbi dico.
Ge. Senis nóstri, Daue, frátrem maiorém Chremem
Nostín? Da. Quid ni? Ge. Quid? éius gnatum Phaédriam?
Da. Tam quám te. Ge. Euenit sénibus ambobús simul
Iter ílli in Lemnum ut ésset, nostro in Cíliciam
Ad hóspitem antiquom. ís senem per epístulas
Pelléxit, modo non móntis auri póllicens.
Da. Quoi tánta erat res ét supererat? Ge. Désinas:
Sic ést ingenium. Da. Oh, régem me esse opórtuit.
Ge. Abeúntes ambo hic túm senes me fíliis
Relínquont quasi magístrum. Da. O Geta, prouínciam
Cepísti duram. Ge. (*with a sigh*) Mi úsus uenit, hóc scio:
Meminí relinqui mé deo irató meo.
Coepi áduorsari prímo: quid uerbís opust?
That fidelis dúm sum, scapulas pérdidi.
Da. Venére in mentem mi ístaec: namque inscítiast,
Aduórsum stimulum cálces. Ge. Coepi eis ómnia
Facere, óbsequi quae uéllent. Da. Scisti utí foro.
Ge. Nostér mali nil quícquam primo; hic (*pointing to* Chremes's *house*) Phaédria
Contínuo quandam náctus est puéllulam
Citharístriam, hanc amáre coepit pérdite.
Ea séruiebat lénoni inpuríssumo,
Neque quód daretur quícquam; id curaránt patres.
Restábat aliud níl nisi oculos páscere,

Sectári, in ludum dúcere et reddúcere.
Nos ótiosi operám dabamus Phaédriae.
In quo haéc discebat lúdo, exaduorsum ílico
Tonstrína erat quaedam: híc solebamús fere
Plerúmque eam opperíri, dum inde irét domum.
Intérea dum sedémus illi, intéruenit
Adeuléscens quidam lácrumans. nos mirárier;
Rogámus quid sit. 'númquam aeque' inquit 'ác modo
Paupértas mihi onus uísumst et miserum ét graue.
Modo quándam uidi uírginem hic uicíniae
Miserám suam matrem lámentari mórtuam.
Ea síta erat exaduórsum, neque illi béniuolus
Neque nótus neque cognátus extra unam ániculam
Quisquam áderat, qui adiutáret funus: míseritumst.
Virgo ípsa facie egrégia.' quid uerbís opust?
Commórat omnis nós. ibi continuo Ántipho
'Voltísne eamus uísere?' alius 'cénseo:
Eámus: duc nos sódes.' imus, uénimus,
Vidémus. uirgo púlchra, et quo magis díceres,
Nil áderat adiuménti ad pulchritúdinem:
Capíllus passus, núdus pes, ipsa hórrida,
Lacrumaé, uestitus túrpis: ut, ni uís boni
In ípsa inesset fórma, haec formam extínguerent.
Ille qui íllam amabat fídicinam, tantúm modo
'Satis' ínquit 'scitast'; nóster uero . . DA. Iám scio:
Amáre coepit. GE. Scín quam? quo euadát uide.
Postrídie ad anum récta pergit: óbsecrat,
Vt síbi eius faciat cópiam. illa enim sé negat
Neque eum aéquom aït facere: íllam ciuem esse Átticam,
Bonám bonis prognátam: si uxorém uelit,
Lege íd licere fácere; sin alitér, negat.
Nostér quid ageret néscire: et illam dúcere
Cupiébat et metuébat absentém patrem.

Da. Non, sí redisset, eí pater ueniám daret?
Ge. Ille índotatam uírginem atque ignóbilem
Daret ílli? numquam fáceret. Da. Quid fit dénique?
Ge. Quid fiat? est parasítus quidam Phórmio,
Homó confidens: (*angrily*) qui íllum di omnes pérduint!
Da. Quid is fécit? Ge. Hoc consílium quod dicám dedit:
'Lex ést ut orbae, quí sint genere próxumi,
Eis núbant, et illos dúcere eadem haec léx iubet.
Ego té cognatum dícam et tibi scribám dicam;
Patérnum amicum me ádsimulabo uírginis:
Ad iúdices ueniémus: qui fuerít pater,
Quae máter, qui cognáta tibi sit, ómnia haec
Confíngam: quod erit míhi bonum atque cómmodum,
Quom tu hórum nil refélles, uincam scílicet.
Pater áderit: mihi parátae lites: quíd mea?
Illá quidem nostra erít.' Da. Iocularem audáciam!
Ge. Persuásumst homini: fáctumst: uentumst: uíncimur:
Duxít. Da. Quid narras? Ge. Hóc quod audis. Da. Ó Geta,
Quid té futurumst? Ge. Néscio hercle; unum hóc scio,
Quod fórs feret, ferémus aequo animó. Da. Placet:
Em, istúc uirist offícium. Ge. In me omnis spés mihist.
Da. Laudo. Ge. Ád precatorem ádeam credo, quí mihi
Sic óret: 'nunc amítte quaeso hunc; céterum
Posthác si quicquam, níl precor.' tantúm modo
Non áddit: 'ubi ego hinc ábiero, uel occídito.'
Da. Quid paédagogus ílle, qui citharístriam?
Quid reí gerit? Ge. (*with a shrug*) Sic, ténuiter. Da. Non múltum habet
Quod dét fortasse? Ge. Ímmo nil nisi spém meram.
Da. Pater éius rediit án non? Ge. Non dum. Da. Quíd? senem
Quoad éxpectatis uóstrum? Ge. Non certúm scio,
Sed epístulam ab eo adlátam esse audiuí modo

Et ad pórtitores ésse delatam : hánc petam.

DA. Num quíd, Geta, aliud mé uis? GE. Vt bene sít tibi. (*Exit* DAVUS *to Forum*, R.)

(*Calls to slave within*) Puer, heús. (*Pauses.*) nemon hoc pródit? (*Enter boy from* DEMIPHO'S *house.* GETA *hands him the purse.*) Cape, da hoc Dórcio.

(*Exit boy into* DEMIPHO'S *house; also* GETA *to Harbor*, L.)

ACT II.

Scene I.

Antipho and Phaedria compare their situations, each insisting that he is the more unfortunate of the two.

[*Enter* Antipho *and* Phaedria *from* Chremes's *house.*]

Antipho — Phaedria
ADVLESCENTES — II

An. (*despondingly*) Ádeon rem redisse, ut qui mi cónsultum optumé uelit esse,
Phaédria, patrem ut éxtimescam, ubi ín mentem eius aduénti ueniat !
Quód ni fuissem incógitans, ita [eum] éxpectarem, ut pár fuit.
Ph. Quid istúc est ? An. Rogitas, quí tam audacis fácinoris mihi cónsciu's [sis] ?
Quód utinam ne Phórmioni id suádere in mentem íncidisset
Neú me cupidum eo ínpulisset, quód mihi principiúmst mali !
Nón potitus éssem : fuisset tum íllos mi aegre aliquód dies,
At nón cottidiána cura haec ángeret animum, Ph. (*absently*) Aúdio.
An. Dum expécto quam mox uéniat qui adimat hánc mihi consuetúdinem.
Ph. Aliís quia defit quód amant aegrest ; tíbi quia superést dolet :
Amóre abundas, Ántipho.
Nam túa quidem hercle cérto uita haec éxpetenda optándaque est.
Ita mé di bene ament, út mi liceat tám diu quod amó frui,
Iam dépecisci mórte cupio : tú conicito cétera,

Quid ego éx hac inopiá nunc capiam, et quíd tu ex istac cópia;
Vt ne áddam, quod sine súmptu ingenuam, líberalem náctus es,
Quod habés, ita ut uoluísti, uxorem síne mala famá palam:
Beátus, ni unum désit, animus quí modeste istaéc ferat.
Quod sí tibi res sit cum eó lenone quó mihist, tum séntias.
Ita plérique omnes súmus ingenio: nóstri nosmet paénitet.
An. At tú mihi contra núnc uidere fórtunatus, Phaédria,
Quoi de íntegro est potéstas etiam cónsulendi, quíd uelis:
Retinére am*orem* a*n* míttere; ego in eum íncidi infelíx locum,
Vt néque mihi eius sit ámittendi néc retinendi cópia.
(*Sees* Geta *running towards them.*) Sed quíd hoc est? uideon égo Getam curréntem huc adueníre?
(*as* Geta *enters*) Is est ípsus. ei, timeó miser, quam hic míhi nunc nuntiét rem.

Scene 2.

Geta brings the news of Demipho's approach. Antipho is persuaded by his friends to wait for him and brave the matter out, but at last loses courage and runs away, leaving Phaedria and Geta to face the angry father.

[*Enter* Geta, *running, from Harbor*, l. *Does not notice the presence of the others until* Antipho *calls out to him* (v. 195).]

Geta	Antipho	Phaedria
servos	advlescentes	ii

I 4 Ge. (*to himself*) Núllus es, Getá, nisi iam aliquod tíbi consilium célere reperis:
Íta nunc inparátum subito tánta te inpendént mala;
Quae néque uti deuitém scio neque quó modo me inde éxtraham;
Nam nón potest celári nostra díutius iam audácia. 4
An. (*to* Phaedria) Quid íllic commotús uenit? 6

GE. (*to himself*) Tum témporis mihi púnctum ad hanc rem est: érus adest. AN. (*to* PHAEDRIA) Quid illúc malist?
GE. (*to himself*) Quód quom audierit, quód eius remedium inueniam iracúndiae?
Loquárne? incendam; táceam? instigem; púrgem me? laterém lauem.
Heú me miserum! quóm mihi paueo, tum Ántipho me excrúciat animi:
Eius me miseret, ei nunc timeo, is núnc me retinet; nam ábsque eo esset,
Récte ego mihi uidíssem et senis essem últus iracúndiam:
Áliquid conuasássem atque hinc me cónicerem protinam in pedes.
AN. (*to* PHAEDRIA) Quam *nam* híc fugam aut furtúm parat?
GE. (*to himself, looking around*) Sed ubi Ántiphonem réperiam? aut qua quaérere insistám uia?
PH. (*to* ANTIPHO) Te nóminat. AN. (*to* PHAEDRIA) Nescio quod magnum hoc núntio expectó malum. PH. (*to* ANTIPHO) Ah!
[Sanusne es?] GE. (*to himself*) Domum íre pergam: ibi plúrimumst. (*Starts towards* DEMIPHO's *house.*) PH. (*to* ANTIPHO) Reuocémus hominem. AN. (*to* GETA) Sta ílico. GE. (*without turning round*) Hem,
Sátis pro imperio, quísquis es. AN. (*calls him by name*) Geta! GE. (*turning round and recognizing* ANTIPHO) Ípsest quem uolui óbuiam.
AN. Cédo, quid portas, óbsecro? atque id, sí potes, uerbo éxpedi.
GE. Fáciam. AN. Eloquere. GE. Módo apud portum . . AN. Meúmne? GE. Intellexti. AN. (*with a gesture of despair*) Óccidi! PH. (*in tone of surprise*) Hem!

AN. Quíd agam? PH. (*to* GETA) Quid aïs? GE. (*to* PHAEDRIA, *pointing to* ANTIPHO) Huíus patrem uidísse me, [et] patruóm tuom.
AN. Nám quod ego huic nunc súbito exitio rémedium inueniám miser?
(*apostrophizing* PHANIUM) Quód si eo meae fortúnae redeunt, Phánium, abs te ut dístrahar,
Núllast mihi uita éxpetenda. GE. Ergo ístaec quom ita sint, Ántipho,
Tánto magis te aduígilare aequomst: fórtis fortuna ádiuuat.
AN. Nón sum apud me. GE. Atqui ópus est nunc quom máxume ut sis, Ántipho;
Nám si senserít te timidum páter esse, arbitrábitur
Cómmeruisse cúlpam. PH. Hoc uerumst. AN. Nón possum inmutárier.
GE. Quíd faceres, si aliúd quid grauius tíbi nunc faciundúm foret?
AN. Quom hóc non possum, illúd minus possem. GE. Hoc níl est, Phaedria: ílicet.
Quíd hic conterimus óperam frustra? quín abeo? PH. Et quidem ego? (GETA *and* PHAEDRIA *start to leave the stage.*) AN. (*calls after them*) Óbsecro,
Quíd si adsimulo? sátinest? GE. (*without turning round*) Garris. AN. Vóltum contemplámini: (*feigning an expression of boldness*) em,
Sátine sic est? GE. (*turning to look*) Nón. AN. (*with bolder expression*) Quid si sic? GE. Própemodum. AN. (*with still bolder look*) Quid síc? GE. Sat est:
Ém, istuc serua; et uérbum uerbo, pár pari ut respóndeas,
Né te iratus suís saeuidicis díctis protelét. AN. Scio.
GE. Ví coactum te ésse inuitum. PH. Lége, iudició. GE. Tenes?
(*Sees* DEMIPHO *approaching.*) Séd quis hic est senéx, quem uideo in última platea? ípsus est.

AN. Non póssum adesse. (*Starts to leave the stage.*) GE. (*calls after him*) Ah, quíd agis? quo abis, Ántipho?
Mane ínquam. AN. (*without turning*) Egomet me nóui et peccatúm meum:
Vobís commendo Phánium et uitám meam.
(*Exit hastily to Forum*, R.)
PH. Geta, quíd nunc fiet? GE. Tú iam litis aúdies;
Ego pléctar pendens, nísi quid me feféllerit.
Sed quód modo hic nos Ántiphonem mónuimus,
Id nósmet ipsos fácere oportet, Phaédria.
PH. Aufér mi 'oportet': quín tu quid faciam ímpera.
GE. Meminístin, olim ut fúerit uostra orátio
In re íncipiunda ad défendendam nóxiam,
Iustam íllam causam, fácilem, uincibilem, óptumam?
PH. Memini. GE. Ém, nunc ipsast ópus, ea aut, si quíd potest,
Melióre et callidióre. PH. Fiet sédulo.
GE. Nunc prior adito tu, égo in insidiis híc ero
Subcénturiatus, sí quid deficiás. PH. Age.
(PHAEDRIA *and* GETA *retire to back of stage*, R., *the latter round the corner into the alley.*)

SCENE 3.

DEMIPHO arrives in a rage, having heard the news of his son's marriage. PHAEDRIA and GETA in vain try to justify themselves. DEMIPHO demands to have his son and PHORMIO brought before him.

[*Enter* DEMIPHO *from Harbor*, L. *Soliloquizes, not observing* PHAEDRIA *and* GETA, *who converse in low tones at back of stage.*]

DEMIPHO	PHAEDRIA	GETA
SENEX	ADVLESCENS	SERVOS

II 1 DE. (*to himself, angrily*) Ítane tandem uxórem duxit Ántipho iniussú meo?
Néc meum imperium, ac mítto imperium, nón simultatém meam

Reueréri saltem ! nón pudere ! o fácinus audax, ó Geta
Monitór ! Ge. (*aside*) Vix tandem. De. (*to himself*) Quíd mihi dicent aút quam causam réperient?
Demíror. Ge. (*aside*) Atqui réperiam : aliud cúra. De. (*to himself*) An hoc dicét mihi :
'Inuítus feci. léx coëgit'? aúdio, fateór. Ge. (*aside*) Places.
De. (*to himself*) Verúm scientem, tácitum causam trádere aduorsáriis,
Etiámne id lex coëgit? Ph. (*aside to* Geta) Illud dúrum. Ge. (*aside to* Phaedria) Ego expediám : sine.
De. (*to himself*) Incértumst quid agam, quía praeter spem atque incredibile hoc mi óbtigit :
Ita sum ínritatus, ánimum ut nequeam ad cógitandum instítuere.
Quam ob rem ómnis, quom secúndae res sunt máxume, tum máxume
Meditári secum opórtet, quo pacto áduorsam aerumnám ferant :
[Pericla, damna, exilia peregre rediens semper cogitet]
Aut fíli peccatum aút uxoris mórtem aut morbum fíliae ;
Commúnia esse haec, fíeri posse, ut né quid animo sít nouom ;
Quidquíd praeter spem euéniat, omne id députare esse ín lucro.
Ge. (*aside to* Phaedria) O Phaédria, incredíbile[st] quantum erum ánteeo sapiéntia.
Meditáta mihi sunt ómnia mea incómmoda, erus si rédierit :
Moléndum*st* in pistríno, uapulándum, habendae cómpedes,
Opus rúri faciundum. hórum nil quicquam áccidet animó nouom.
Quidquíd praeter spem euéniet, omne id députabo esse ín lucro.
Séd quid cessas hóminem adire et blánde in principio ádloqui? (Phaedria *comes forward to meet* Demipho.)

De. (*to himself*) Phaédriam mei frátris uideo fílium mi ire óbuiam.
Ph. (*to* Demipho) Mi pátrue, salue. De. Sálue; sed ubist Ántipho?
Ph. (*pretending not to hear the question*) Saluóm uenire . . De. (*interrupting*) Crédo; hoc respondé mihi.
Ph. Valet, híc est; sed satin ómnia ex senténtia?
De. Vellém quidem. Ph. Quid istúc est? De. Rogitas, Phaédria?
(*ironically*) Bonás me absente hic cónfecistis núptias.
Ph. (*affecting surprise*) Eho, an íd suscenses núnc illi? Ge. (*aside, from his hiding-place*) Artificém probum!
De. (*angrily*) Egon ílli non suscénseam? ipsum géstio
Dari mi ín conspectum, núnc sua culpa út sciat
Leném patrem illum fáctum me esse acérrumum.
Ph. Atquí nihil fecit, pátrue, quod suscénseas.
De. Ecce aútem similia ómnia! omnes cóngruont:
Vnúm quom noris, ómnis noris. Ph. Haúd itast.
De. Hic in nóxiast, ille ád d*ic*endam caúsam adest;
Quom illést, hic praestost: trádunt operas mútuas.
Ge. (*aside, as before*) Probe hórum facta inprúdens depinxít senex.
De. Nam ni haéc ita essent, cum íllo haud stares, Phaédria.
Ph. Si est, pátrue, culpam ut Ántipho in se admíserit,
Ex quá re minus rei fóret aut famae témperans,
Non caúsam dico quín quod meritus sít ferat.
Sed sí quis forte málitia fretús sua
Insídias nostrae fécit adulescéntiae
Ac uícit, nostran cúlpa east an iúdicum,
Qui saépe propter ínuidiam adimunt díuiti
Aut própter misericórdiam addunt paúperi?
Ge. (*still aside*) Ni nóssem causam, créderem uera húnc loqui.
De. An quísquam iudex ést, qui possit nóscere

Tua iústa, ubi tute uérbum non respóndeas,
Ita ut ílle fecit? Ph. Fúnctus adulescéntulist
Officium liberális: postquam ad iúdices
Ventúmst, non potuit cógitata próloqui;
Ita eúm tum timidum *illic* obstupefecít pudor.
Ge. (*still aside*) Laudo húnc. sed cesso adíre quam primúm senem? (*Comes forward and addresses* Demipho.)
Ere, sálue: saluom te áduenisse gaúdeo. De. (*ironically, to* Geta) Oh,
Bone cústos, salue, cólumen uero fámiliae,
Quoi cómmendaui fílium hinc abiéns meum.
Ge. Iam dúdum te omnis nós accusare aúdio
Inmérito, et me horunc ómnium inmeritíssumo.
Nam quíd me in hac re fácere uoluistí tibi?
Seruom hóminem causam oráre leges nón sinunt,
Neque téstimoni díctiost. De. Mitto ómnia.
Do istúc 'inprudens tímuit adulescéns'; sino
'Tu séruo's'; uerum sí cognatast máxume,
Non fuít necesse habére; sed id quod léx iubet,
Dotém daretis, quaéreret aliúm uirum.
Qua rátione inopem pótius ducebát domum?
Ge. Non rátio, uerum argéntum deerat. De. Súmeret
Alicúnde. Ge. Alicunde? níl est dictu fácilius.
De. Postrémo si nullo álio pacto, faénore. Ge. (*ironically*) Hui,
Dixisti pulchre! síquidem quisquam créderet
Te uíuo. De. (*angrily*) Non, non síc futurumst: nón potest.
Egon íllam cum illo ut pátiar nuptam unúm diem?
Nil suáue meritumst. hóminem conmonstrárier
Mi istúm uolo, aut ubi hábitet demonstrárier.
Ge. Nempe Phórmionem? De. Istúm patronum múlieris.
Ge. Iam fáxo hic aderit. De. Ántipho ubi nunc ést? Ge. Foris.
De. Abi, Phaédria, eum requíre atque huc addúce. Ph. Eo:

Rectá uia quidem illuc. (*Exit into* Dorio's *house, unobserved by* Demipho.) Ge. (*aside to the audience as he leaves the stage*) Nempe ad Pámphilam. (*Exit to Forum,* r.)
De. (*to the spectators*) Ego deós penatis hínc salutatúm domum
Deuórtar; inde ibo ád forum atque aliquód mihi
Amícos aduocábo, ad hanc rem qui ádsient,
Vt ne ínparatus sím, si ueniat Phórmio.
(*Exit into his house.*)

ACT III.

Scene 1.

Geta appeals to Phormio for help in his young master's difficulty. The latter boasts of his skill in such affairs, and undertakes to arrange the matter to Antipho's satisfaction.

[*Enter* Phormio *and* Geta *from Forum*, r.]

Phormio	Geta
parasitvs	servos

Ph. Ítane patris aís aduentum uéritum hinc abiisse? Ge. Ád-modum. II 2
Ph. Phánium relíctam solam? Ge. Síc. Ph. Et iratúm senem?
Ge. Óppido. Ph. (*to himself*) Ad te súmma solum, Phórmio, rerúm redit:
Túte hoc intristí: tibi omnest éxedendum: accíngere.
Ge. Óbsecro te. Ph. (*to himself, disregarding* Geta) Sí rogabit . . Ge. Ín te spes est. Ph. (*thoughtfully, to himself*) Éccere,
Quíd si reddet? Ge. Tu ínpulisti. Ph. (*to himself, with a satisfied air*) Síc, opinor. Ge. Súbueni.
Ph. (*to* Geta) Cédo senem: iam instrúcta sunt mi in córde consilia ómnia.
Ge. Quíd ages? Ph. Quid uis, nísi uti maneat Phánium atque ex crímine hoc
Ántiphonem erípiam atque in me omnem íram deriuém senis?
Ge. Ó, uir fortis átque amicu's. uérum hoc saepe, Phórmio,
Véreor, ne istaec fórtitudo in néruom erumpat dénique. Ph. Ah,
Nón itast: factúmst periclum, iám pedum uisást uia.
Quód me censes hómines iam deuérberasse usque ád necem?
[Hospites, tum ciuis? quo magis noui, tanto saepius.]

Cédo dum, enumquam iniúriarum audísti mihi scriptám dicam?
GE. Quí istuc? PH. Quia non réte accipitri ténnitur neque míluo,
Quí male faciunt nóbis: illis quí nihil faciunt ténnitur,
Quía enim in illis frúctus est, in íllis opera lúditur.
Áliis aliunde ést periclum, unde áliquid abradí potest:
Míhi sciunt nil ésse. dices 'dúcent damnatúm domum':
Álere nolunt hóminem edacem, et sápiunt mea senténtia,
Pró maleficio sí beneficium súmmum nolunt réddere.
GE. Nón po*te* satis pro mérito ab illo tíbi referri grátia.
PH. Ímmo enim nemo sátis pro merito grátiam regí refert.
Téne asymbolúm uenire unctum átque lautum e bálineis,
Ótiosum ab ánimo, quom ille et cúra et sumptu absúmitur!
Dúm tibi fit quod pláceat, ille ríngitur: tu rídeas,
Príor bibas, priór decumbas; céna dubia adpónitur.
GE. Quíd istuc uerbist? PH. Ýbi tu dubites quíd sumas potíssumum.
Haéc quom rationem íneas quam sint suáuia et quam cára sint,
Éa qui praebet, nón tu hunc habeas pláne praesentém deum?
GE. (*seeing* DEMIPHO *coming*) Sénex adest: uide quíd agas: prima cóitiost acérruma.
Si eám sustinuerís, postilla iam, út lubet, ludás licet.
(*They retire to back of stage.*)

SCENE 2.

DEMIPHO has taken care to provide himself with three friends to advise him in his dealings with PHORMIO. He challenges the latter in their presence to prove ANTIPHO's relationship to the girl. PHORMIO retorts that he has done so already in a court of law; he further refuses, with a great show of indignation, to accept DEMIPHO's offer to pay him the girl's dowry on condition of his marrying her himself, and thus freeing ANTIPHO.

[*Enter* DEMIPHO *with his three friends, from Forum,* R. *They do not observe* PHORMIO *and* GETA, *who in turn pretend not to see* DEMIPHO.]

DEMIPHO HEGIO CRATINVS CRITO PHORMIO GETA
SENEX ADVOCATI III PARASITVS SERVOS

II 3 DE. (*to his friends*) Enúmquam quoiquam cóntumeliósius
Audístis factam iniúriam, quam haec ést mihi?
Adéste quaeso. GE. (*aside to* PHORMIO) Irátus est. PH. (*aside to* GETA) Quin tu hóc age:
Iam ego húnc agitabo. (*aloud to* GETA) pró deum inmortálium,
Negat Phánium esse hanc síbi cognatam Démipho?
Hanc Démipho negat ésse cognatám? GE. Negat.
PH. Neque eíus patrem se scíre qui fuerít? GE. Negat.
DE. (*to himself, recognizing* PHORMIO) Ipsum ésse opinor dé quo agebam: (*to his friends*) séquimini. (*Steps forward.*)
[PH. Nec Stilphonem ipsum scire qui fuerit? GE. Negat.]
PH. (*feigning indignation*) Quia egéns relictast mísera, ignoratúr parens,
Neclégitur ipsa: uíde auaritia quíd facit.
GE. (*in a loud tone*) Si erum ínsimulabis málitiae, male aúdies.
DE. (*to himself, angrily*) O audáciam! etiam me últro accusatum áduenit.
PH. (*to* GETA) Nam iam ádulescenti níhil est quod suscénseam,
Si illúm minus norat; quíppe homo iam grándior,
Paupér, quoi in opere uíta erat, rurí fere
Se cóntinebat; íbi agrum de nostró patre
Colédum habebat. saépe interea míhi senex
Narrábat se hunc neclégere cognatúm suom:
At quém uirum! quem ego uíderim in uita óptumum.
GE. Videás te, atque illum [ut] nárras! PH. (*in pretended anger*) I in malám crucem!
Nam ni éum esse existumássem, numquam tám grauis
Ob hanc ínimicitias cáperem in uostram fámiliam,
Quam is áspernatur núnc tam inliberáliter.

Ge. Pergin ero absenti mále loqui, inpuríssume?

Ph. Dignum aútem hoc illost. Ge. (*also feigning anger*) Aín tamen, carcér? De. (*calls him*) Geta!

Ge. (*to* Phormio, *pretending not to hear*) Bonórum extortor, légum contortór! De. (*more loudly*) Geta!

Ph. (*in a whisper to* Geta) Respónde. Ge. (*turning around*) Quis homost? éhem. De. (*to* Geta) Tace. Ge. (*to* Demipho) Absentí tibi
Te indígnas seque dígnas contumélias
Numquám cessauit dícere hodie. De. (*to* Geta) Désine.
(*to* Phormio) Adouléscens, primum abs te hóc bona ueniá peto,
Si tíbi placere pótis est, mi ut respóndeas:
Quem amícum tuom aïs fuísse istum, explaná mihi,
Et quí cognatum mé sibi esse díceret.

Ph. Proinde éxpiscare quási non nosses. De. Nóssem? Ph. (*with a nod*) Ita.

De. Ego mé nego: tu quí aïs redige in mémoriam.

Ph. Eho tú, sobrinum tuóm non noras? De. (*angrily*) Énicas.
Dic nómen. Ph. (*hesitating*) Nomen? máxume. De. Quid núnc taces?

Ph. (*aside to* Geta) Perii hércle, nomen pérdidi. De. (*impatiently*) [Hem] Quid aís? Ph. (*aside*) Geta,
Si méministi id quod ólim dictumst, súbice. (*aloud to* Demipho) hem,
Non díco: quasi non nósses, temptatum áduenis.

De. Ego aútem tempto? Ge. (*prompts him*) Stil*po*. Ph. (*with an air of indifference*) Atque adeo quíd mea?
Stil*pó*st. De. Quem dixti? Ph. Stíl*p*onem inquam nóueras.

De. Neque égo illum noram néque mi cognatús fuit
Quisquam ístoc nomine. Ph. Ítane? non te horúm pudet?
At sí talentum rém reliquissét decem,

De. (*angrily*) Di tíbi malefaciant! Ph. prímus esses mémoriter
Progéniem uostram usque áb auo atque atauo próferens.

DE. Ita ut dícis. ego tum quom áduenissem, quí mihi
Cognáta ea esset, dícerem: itidem tú face.
Cedo qui ést cognata? GE. (*aside to* DEMIPHO) Eu, nóster, recte. (*warningly, to* PHORMIO) heus tú, caue.
PH. Dilúcide expedíui quibus me opórtuit
Iudícibus: tum id si fálsum fuerat, filius
Quor nón refellit? DE. Fílium narrás mihi?
Quoius dé stultitia díci ut dignumst nón potest.
PH. (*ironically*) At tú qui sapiens és magistratús adi,
Iudícium de eadem caúsa iterum ut reddánt tibi,
Quandóquidem solus régnas et solí licet
Hic de eádem causa bís iudicium *a*píscier.
DE. Etsí mihi facta iniúriast, uerúm tamen
Potiús quam litis sécter aut quam te aúdiam,
Itidem út cognata sí sit, id quod léx iubet
Dotís dare, abduc hánc, minas quinque áccipe.
PH. (*laughing*) Hahahaé, homo suauis. DE. Quíd est? num iniquom póstulo?
An ne hóc quidem ego adipíscar, quod ius públicumst?
PH. (*affecting indignation*) Itan tándem, quaeso, item út meretricem ubi abúsus sis,
Mercédem dare lex iúbet eï atque amíttere?
An, ut né quid turpe cíuis in se admítteret
Proptér egestatem, próxumo iussást dari,
Vt cum úno aetatem dégeret? quod tú uetas.
DE. Ita, próxumo quidem; át nos unde? aut quam ób rem? PH. Ohe,
'Actum' áiunt 'ne agas.' DE. Nón agam? immo haud désinam,
Donéc perfecero hóc. PH. Ineptis. DE. Síne modo.
PH. Postrémo tecum níl rei nobis, Démipho, est:
Tuos ést damnatus gnátus, non tu; nám tua
Praetérierat iam ad dúcendum aetas. DE. Ómnia haec

Illúm putato, quae égo nunc dico, dícere;
Aut quídem cum uxore hac ípsum prohibebó domo.
Ge. (*aside*) Irátus est. Ph. Tu té idem melius féceris.
De. (*angrily*) Itan és paratus fácere me aduorsum ómnia,
Infélix? Ph. (*aside to* Geta) Metuit híc nos, tam etsi sédulo
Dissímulat. Ge. (*aside to* Phormio) Bene habent tíbi prin-
cipia. Ph. (*aloud to* Demipho) Quín quod est
Ferúndum fers? tuis dígnum factis féceris,
Vt amíci inter nos símus. De. Egon tuam éxpetam
Amícitiam? aut te uísum aut auditúm uelim?
Ph. Si cóncordabis cum ílla, habebis quaé tuam
Senectútém oblectet: réspice aetatém tuam.
De. Te obléctet, tibi habe. Ph. Mínue uero iram. De. Hóc age:
Satis iám uerborumst: nísi tu properas múlierem
Abdúcere, ego illam eíciam. dixi, Phórmio.
Ph. Si tu íllam attigeris sécus quam dignumst líberam,
Dicám tibi inpingam grándem. dixi, Démipho.
(*to* Geta) Si quíd opus fuerit, heús, domo me. Ge. In-
téllego.
(*Exit* Phormio *to Forum*, r.)

Scene 3.

Demipho, after an unsatisfactory consultation with his friends, determines to wait for the advice of his brother, who is soon expected home.

Demipho senex Geta servos Hegio Cratinvs Crito advocati iii

II 4 De. Quantá me cura et sóllicitudine ádficit
Gnatús, qui me et se hisce ínpediuit núptiis!
Neque mi ín conspectum pródit, ut saltém sciam,
Quid de eá re dicat quídue sit senténtiae.
(*to* Geta) Abi, uíse redierítne iam an non dúm domum.
Ge. Eó. (*Exit into* Demipho's *house.*) De. (*to his friends*)
Videtis quo ín loco res haéc siet:

Quid ágo? dic, Hegio. HE. Égo? Cratinum cénseo,
Si tíbi uidetur. DE. Díc, Cratine. CRA. Méne uis?
DE. Te. CRA. Ego quae ín rem tuam sint éa uelim faciás. mihi
Sic hóc uidetur: quód te absente hic fílius
Egít, restitui in íntegrum aequomst ét bonum,
Et id ímpetrabis. díxi. DE. Dic nunc, Hégio.
HE. Ego sédulo hunc (*pointing to* CRATINUS) dixísse credo; uérum itast,
Quod hómines tot senténtiae: suos quoíque mos.
Mihi nón uidetur quód sit factum légibus
Rescíndi posse; et túrpe inceptust. DE. Díc, Crito.
CRI. Ego ámplius delíberandum cénseo:
Res mágnast. HE. Num quid nós uis? DE. Fecistís probe:
(*to himself, as they leave the stage*) Incértior sum múlto quam dudúm. (*Exeunt* HEGIO, CRATINUS, *and* CRITO *to Forum*, R. *Enter* GETA *from* DEMIPHO'S *house.*) GE. Negant
Redísse. DE. Frater ést expectandús mihi:
Is quód mihi dederit de hác re consilium, íd sequar.
Percóntatum ibo ad pórtum, quoad se récipiat.
(*Exit to Harbor*, L.)
GE. (*to himself*) At ego Ántiphonem quaéram, ut quae acta hic sínt sciat. (*Starts to leave the stage, but stops on seeing* ANTIPHO *approaching.*)
Sed eccum ípsum uideo in témpore huc se récipere.

SCENE 4.

ANTIPHO returns, angry with himself for running away. GETA assures him that both he and PHAEDRIA have done their best for him with his father.

[*Enter* ANTIPHO *from Forum*, R.]

ANTIPHO ADVLESCENS — GETA SERVOS

III An. (*to himself, not observing* Geta) Énim uero, Antiphó, multimodis cum ístoc animo es uítuperandus:
Ítane te hinc abísse et uitam tuám tutandam aliís dedisse!
Álios tuam rem crédidisti mágis quam tete animum áduorsuros?
Nam út ut erant alia, ílli certe quaé nunc tibi domíst consuleres,
Né quid propter tuám fidem decépta poteretúr mali;
Quoí nunc miserae spés opesque súnt in te uno omnés sitae.
Ge. (*coming forward*) Et quídem, ere, nos iam dúdum hic te absentem íncusamus, qui ábieris.
An. Te ipsúm quaerebam. Ge. Séd ea causa níhilo magis defécimus.
An. Loquere óbsecro, quo nam ín loco sunt rés et fortunaé meae?
Num quíd patri subolét? Ge. Nil etiam. An. Ecquíd spei porrost? Ge. Néscio. An. (*despairingly*) Ah!
Ge. Nisi Phaédria haud cessáuit pro te eníti. An. Nil fecít noui.
Ge. Tum Phórmio itidem in hác re ut [in] aliis strénuom hominem praébuit.
An. Quid is fécit? Ge. Confutáuit uerbis ádmodum iratúm senem.
An. (*joyously*) Eu, Phórmio! Ge. Ego quod pótui porro. An. Mí Geta, omnis uós amo.
Ge. Síc habent princípia sese ut díxi: adhuc tranquílla res est,
Mánsurusque pátruom pater est, dum húc adueniat. An. Quíd eum? Ge. Vt aibat
De eíus consilio sése uelle fácere quod ad hanc rem áttinet.
An. Quántum metuist míhi, uidere huc sáluom nunc patruóm, Geta!
Nam pér eius unam, ut aúdio, aut uiuam aút moriar senténtiam.
Ge. (*seeing* Phaedria *coming out*) Phaédria tibi adést. An. (*looking around*) Vbi nam? Ge. (*pointing to* Dorio's *house*) Eccum ab suá palaestra exít foras.

Scene 5.

Introduction of the secondary plot. Phaedria has been unable to raise money enough to buy the music-girl with whom he is in love, and Dorio, her owner, in spite of the expostulations of Phaedria and his friends, persists in his determination to break his former bargain with Phaedria, and to sell her to a soldier who offers him ready money.

[*Enter* Dorio *from his house, followed by* Phaedria. *They cross the stage in eager dispute.*]

Phaedria	Dorio	Antipho	Geta
ADVLESCENS	LENO	ADVLESCENS	SERVOS

Ph. (*beseechingly*) Dório, III 2
Audi óbsecro. Do. Non aúdio. (*Starts off the stage.*) Ph. Parúmper. (*Tries to hold him back.*) Do. (*shaking off his grasp*) Quin omítte me.
Ph. Aúdi quod dicam. Do. Át enim taedet iam aúdire eadem míliens.
Ph. Át nunc dicam quód lubenter aúdias. Do. (*stopping*) Loquere, aúdio.
Ph. (*earnestly*) Nón queo te exoráre ut maneas tríduom hoc? quo núnc abis?
Do. Mirábar si tu míhi quicquam adferrés noui. An. (*aside to* Geta) Ei,
Metuó lenonem né quid . . Ge. (*aside to* Antipho) Suo suát capiti? idem ego uéreor.
Ph. Non dúm mihi credis? Do. Háriolare. Ph. Sín fidem do? Do. Fábulae.
Ph. Faéneratum istúc beneficium púlchre tibi dicés. Do. Logi.
Ph. Créde mihi, gaudébis facto: uérum hercle hoc est. Do. Sómnia.
Ph. Experire: nón est longum. Do. Cántilenam eandém canis.
Ph. (*beseechingly*) Tu míhi cognatus, tú parens, tu amícus, tu . . Do. (*interrupting*) Garrí modo.
Ph. (*in despair*) Ádeon ingenio ésse duro te átque inexorábili,

Vt neque misericórdia neque précibus mollirí queas !
Do. (*mockingly*) Ádeon te esse incógitantem atque ínpudentem, Phaédria,
Vt phaleratis dúcas dictis me ét meam ductes grátiis !
An. (*aside to* Geta) Míseritumst. Ph. (*to himself*) Ei, uérbis uincor ! Ge. (*aside to* Antipho) Quám uterque est similís sui !
Ph. (*sadly, to himself*) *At*que Ántipho alia quom óccupatus ésset sollicitúdine,
Tum hoc ésse mi obiectúm malum ! An. (*coming forward with* Geta) Quid istúc est autem, Phaédria ?
Ph. Ó fortunatíssume Antipho. An. Égone ? Ph. Quoi quod amás domist,
Néque cum huius modi (*pointing to* Dorio) umquam úsus uenit út conflictarés malo.
An. Míhin domist ? immo, íd quod aiunt, aúribus teneó lupum :
[Nam neque quo pacto a me amittam neque uti retineam scio.]
Do. Ípsum istuc mi in hóc est. An. (*to* Dorio) Heia, né parum lenó sies.
(*to* Phaedria, *pointing to* Dorio) Núm quid hic confécit ? Ph. Hicine ? quód homo inhumaníssumus :
Pámphilam meam uéndidit. An. Quid ? uéndidit ? Ge. Ain ? uéndidit ?
Ph. Véndidit. Do. (*ironically*) Quam indígnum facinus, áncillam aere emptám meo !
Ph. Néqueo exorare út me maneat ét cum illo ut mutét fidem
Tríduom hoc, dum id quód est promissum ab amícis argentum aúfero.
(*to* Dorio) Sí non tum dedero, únam praeterea hóram ne oppertús sies.
Do. Óbtundes ? An. (*to* Dorio) Haud lóngumst id quod órat : exorét sine.

(*pointing to* PHAEDRIA) Ídem hic tibi, quod bóni promeritus fúeris, conduplicáuerit.
DO. Vérba istaec sunt. AN. (*pleadingly*) Pámphilamne hac úrbe priuarí sines?
Túm praeterea horúnc amorem dístrahi poterín pati?
DO. Néque ego neque tu. GE. (*angrily, to* DORIO) Dí tibi omnes íd quod es dignús duint!
DO. (*to* PHAEDRIA) Égo te complurís aduorsum ingénium meum mensís tuli,
Póllicitantem et níl ferentem, fléntem; nunc contra ómnia haec:
Répperi qui dét neque lacrumet: dá locum melióribus.
AN. (*to* PHAEDRIA) Cérte hercle, ego si sátis commemini, tíbi quidemst olím dies,
Quam ád dares huic (*pointing to* DORIO), praéstituta. PH. Fáctum. DO. Num ego istúc nego?
AN. Iam éa praeteriit? DO. Nón, uerum haec eï ántecessit. AN. Nón pudet
Vánitatis? DO. Mínume, dum ob rem. GE. (*angrily, to* DORIO) Stérculinum! PH. Dório,
Ítane tandem fácere oportet? DO. Síc sum: si placeo, útere.
AN. Síc hunc decipís? DO. Immo enim uero, Ántipho, hic me décipit:
Nam híc me huius modi scíbat esse, ego húnc esse aliter crédidi;
Íste me feféllit, ego isti nílo sum aliter ác fui.
Séd ut ut haec sunt, támen hoc faciam: crás mane argentúm mihi
Míles dare se díxit: si mihi príor tu attuleris, Phaédria,
Meá lege utar, út potior sit, quí prior ad dandúmst. uale.
(*Exit to Forum*, R.)

Scene 6.

Phaedria bewails his hard lot; whereupon **Geta** promises, with the help of **Phormio**, to raise for him the amount he requires, namely, thirty *minae*.

PHAEDRIA ANTIPHO GETA
ADVLESCENTES II SERVOS

III 3 PH. (*in despair*) Quíd faciam? unde ego núnc tam subito huic árgentum inueniám miser,
Quoí minus nihilost? quód, hic si pote fuísset exorárier
Tríduom hoc, promíssum fuerat. AN. Ítane hunc patiemúr, Geta,
Fíeri miserum, quí me dudum, ut díxti, adiuerit cómiter?
Quín quom opust, benefícium rursum eï éxperiemur réddere?
GE. Scío equidem hoc esse aéquom. AN. Age ergo, sólus seruare húnc potes.
GE. Quíd faciam? AN. Inueniás argentum. GE. Cúpio; sed id unde, édoce.
AN. Páter adest hic. GE. Scío; sed quid tum? AN. Ah, díctum sapientí sat est.
GE. Ítane? AN. Ita. GE. Sane hércle pulchre suádes: etiam tu hínc abis?
Nón triumpho, ex núptiis tuis sí nil nanciscór mali,
Ni étiam nunc me huius caúsa quaerere ín malo iubeás crucem?
AN. Vérum hic dicit. PH. Quíd? ego uobis, Géta, alienus sum? GE. Haúd puto;
Séd parumne est, quod ómnibus nunc nóbis suscensét senex,
Ni ínstigemus étiam, ut nullus lócus relinquatúr preci?
PH. Álius ab oculís meis illam in ígnotum abducét locum? (*sighing*) hem:
Tum ígitur, dum licét dumque adsum, lóquimini mecum, Ántipho,
Cóntemplaminí me. AN. Quam ob rem? aut quíd nam facturú's? cedo.

PH. Quóquo hinc asportábitur terrárum, certumst pérsequi
Aút perire. GE. Dí bene uortant quód agas! pedetemptím tamen.
AN. Víde si quid opis pótes adferre huic. GE. 'Sí quid'? quid? AN. Quaere, óbsecro.
Né quid plus minúsue faxit, quód nos post pigeát, Geta.
GE. Quaéro: saluos ést, ut opinor; uérum enim metuó malum.
AN. Nóli metuere: úna tecum bóna mala tolerábimus.
GE. Quántum opus est tibi argénti, loquere. PH. Sólae trigintá minae.
GE. Trígintа? hui, percárast, Phaedria. PH. Ístaec uero uílis est.
GE. Áge age, inuentas réddam. PH. (*joyfully*) O lepidum! (*Embraces* GETA.) GE. (*shaking him off*) Aufér te hinc. PH. Iam opust. GE. Iám feres:
Séd opus est mihi Phórmionem ad hánc rem adiutorém dari.
AN. Praéstost: audacíssume oneris quíduis inpone, écferet;
Sólus est homo amíco amicus. GE. Eámus ergo ad eum ócius.
AN. Núm quid est quod operá mea uobis ópus sit? GE. Nil; uerum ábi domum
Ét illam miseram, quam égo nunc intus scío esse exanimatám metu,
Cónsolare. céssas? AN. Nihil est aéque quod faciám lubens. (*Exit into* DEMIPHO'S *house.*)
PH. Quá uia istuc fácies? GE. Dicam in ítinere: hinc modo te ámoue.
(*Exeunt* PHAEDRIA *and* GETA *to Forum*, R.)

ACT IV.

Scene 1.

Chremes arrives home, and explains to his brother that his second wife, together with her daughter and her nurse, left Lemnos before his arrival, and that they are now in Athens. He has heard of Antipho's marriage, and expresses to his brother his regret at the failure of their original plan, since now he must marry his unacknowledged daughter to some stranger, who will not have the same interest Demipho would have had in keeping her birth a secret. Demipho promises to do his best to bring about the previous arrangement, in spite of his son's unfortunate marriage.

[*Enter* Demipho *and* Chremes *from Harbor*, l.]

Demipho Chremes
senes ii

De. Quid? quá profectus caúsa hinc es Lemnúm, Chremes,
Addúxtin tecum filiam? Ch. Non. De. Quíd ita non?
Ch. Postquám uidet me eius máter esse hic díutius,
Simul aútem non manébat aetas uírginis
Meam néclegentiam: ípsam cum omni fámilia
Ad mé profectam esse aíbant. De. Quid illi tám diu
Quaeso ígitur commorábare, ubi id audíeras?
Ch. Pol mé detinuit mórbus. De. Vnde? aut quí? Ch. Rogas?
Senéctus ipsast mórbus. sed uenísse eas
Saluás audiui ex naúta qui illas uéxerat.
De. Quid gnáto obtigerit me ábsente, audistí, Chremes?
Ch. Quod quídem me factum cónsili incertúm facit.
Nam hanc cóndicionem sí quoi tulero extrário,
Quo pácto aut unde míhi sit dicundum órdine est.
Te míhi fidelem esse aéque atque egomet súm mihi
Scibam. ílle si me aliénus adfiném uolet,

Tacébit, dum intercédet familiáritas;
Sin spréuerit me, plús quam opus est scitó sciet.
Vereórque ne uxor áliqua hoc resciscát mea:
Quod sí fit, ut me excútiam atque egrediár domo,
Id réstat; nam ego meórum solus súm meus.
DE. Scio ita ésse, et istaec míhi res sollicitúdinist,
Neque défetiscar úsque adeo experírier,
Donéc tibi id quod póllicitus sum effécero.

SCENE 2.

GETA, having arranged a plan with PHORMIO to obtain the necessary money for PHAEDRIA, now comes to carry it out. He is somewhat disconcerted at observing the return of CHREMES, but determines not to let that interfere with his original design.

[*Enter* GETA *from Forum*, R. *Soliloquizes, not observing the two old men.*]

GETA SERVOS — DEMIPHO CHREMES SENES II

IV 2 GE. (*to himself*) Ego hóminem callidiórem uidi néminem
Quam Phórmionem. uénio ad hominem, ut dícerem
Argéntum opus esse et íd quo pacto fíeret.
Vix dúm dimidium díxeram, intelléxerat:
Gaudébat, me laudábat, quaerebát senem.
Dis grátias agébat, tempus síbi dari,
Vbi Phaédriae *es*se osténderet niló minus
Amícum *se*se quam Ántiphoni. hominem ád forum
Iussi ópperiri: eo me ésse adducturúm senem.
(*Catches sight of* DEMIPHO.) Sed eccum ípsum. quis est ultérior? (*in dismay, recognizing* CHREMES) attat, Phaédriae
Pater uénit. (*plucking up courage*) sed quid pértimui autem bélua?
An quía quos fallam pro úno duo sunt mí dati?

Commódius esse opínor duplici spe útier.
Petam hínc unde a primo ínstiti: is si dát, sat est;
Si ab eó nil fiet, tum húnc adoriar hóspitem. (*Crosses the stage towards the old men, who are standing in front of* CHREMES's *house.*)

SCENE 3.

GETA informs the old men that he has concluded an arrangement by which they can get rid of the unwelcome bride. PHORMIO, though pretending to be betrothed to a rich girl, has consented, in order to avoid further quarrels, to marry the stranger, if they will give him along with her sufficient dowry to pay his debts. He names thirty *minae*, the sum required by PHAEDRIA. DEMIPHO refuses; but CHREMES, in his eagerness for the arrangement, consents to pay the money out of his own pocket. ANTIPHO is present unobserved during the interview, and naturally considers himself betrayed by GETA.

[*Enter* ANTIPHO *from* DEMIPHO's *house. He remains in the background, unnoticed by the others, all through the scene.*]

ANTIPHO	GETA	CHREMES	DEMIPHO
ADVLESCENS	SERVOS	SENES	II

IV 3 AN. (*to himself*) Expécto quam mox récipiat sesé Geta.
(*noticing the old men*) Sed pátruom uideo cúm patre astantem. eí mihi,
Quam tímeo, aduentus húius quo inpellát patrem!
GE. Adíbo [hosce]: (*approaching and saluting the old men*) o salue, nóster Chremes. CH. Salué, Geta.
GE. Veníre saluom uólup est. CH. Credo. GE. Quíd agitur?
Multa áduenienti, ut fít, noua hic? CH. Complúria.
GE. Ita. de Ántiphone audístin quae facta? CH. Ómnia.
GE. (*to* DEMIPHO) Tun díxeras huic? fácinus indignúm, Chremes,
Sic círcumiri! CH. Id cum hóc (*pointing to* DEMIPHO) agebam cómmodum.
GE. Nam hercle égo quoque id quidem ágitans mecum sédulo

Inuéni, opinor, rémedium huic rei. Ch. Quíd, Geta?
De. Quod rémedium? Ge. Vt abii ábs te, fit forte óbuiam
Mihi Phórmio. Ch. Qui Phórmio? De. Is qui istánc. Ch. Scio.
Ge. Visúmst mi, ut eius témptarem senténtiam.
Prendo hóminem solum: ‘quór non,’ inquam, ‘Phórmio,
Vidés, inter nos sic haec potius cúm bona
Vt cómponamus grátia quam cúm mala?
Erus líberalis ést et fugitans lítium;
Nam céteri quidem hércle amici omnés modo
Vno óre auctores fuére, ut praecipitem hánc daret.’
An. (*aside*) Quid hic coéptat aut quo euádet hodie? Ge. (*continuing the pretended conversation*) ‘An légibus
Datúrum poenas díces, si illam eiécerit?
Iam id éxploratumst: heía, sudabís satis,
Si cum íllo inceptas hómine: ea eloquéntiast.
Verúm pono esse uíctum eum; at tandém tamen
Non cápitis ei res ágitur, sed pecúniae.’
Postquam hóminem his uerbis séntio mollírier,
‘Solí sumus nunc hic’ inquam: ‘eho, dic quid uís dari
Tibi ín manum, ut erus hís desistat lítibus,
Haec hínc facessat, tú molestus né sies?’
An. (*aside, in amazement*) Satin ílli di sunt própitii? Ge. (*as before*) ‘Nam sát scio,
Si tu áliquam partem aequí bonique díxeris,
Vt est ílle bonus uir, tría non commutábitis
Verba hódie inter uos.’ De. Quís te istaec iussít loqui?
Ch. Immó non potuit mélius peruenírier
Eo quó nos uolumus. An. (*aside, in despair*) Óccidi! De. Perge éloqui.
Ge. A prímo homo insaníbat. Ch. Cedo quid póstulat?
Ge. Quid? nímium quantum. Ch. *Quántum?* dic. Ge. Si quís daret

Taléntum magnum. De. (*angrily*) Immó malum hercle: ut nîl pudet!
Ge. Quod dîxi adeo eï: 'quaéso, quid si fîliam
Suam únicam locáret? parui ré tulit
Non súscepisse: inuéntast quae dotém petat.'
Vt ad paúca redeam ac mîttam illius inéptias,
Haec dénique eius fuît postrema orátio:
'Ego' înquit 'a princîpio amici fîliam,
Ita ut aéquom fuerat, uólui uxorem dúcere;
Nam mîhi uen*i*bat în mentem eius incómmodum,
In séruitutem paúperem ad ditém dari.
Sed mi ópus erat, ut apérte tibi nunc fábuler,
Aliquántulum quae adférret, qui dissóluerem
Quae débeo: et etiám nunc, si uolt Démipho
Dare quántum ab hac accîpio, quae sponsást mihi,
Nullám mihi malim quam îstanc uxorém dari.'
An. (*aside*) Vtrúm stultitia fácere ego hunc an málitia
Dicám, scientem an înprudentem, incértus sum.
De. Quid si ánimam debet? Ge. 'Áger oppositus pîgnori
Ob décem minas est.' De. Áge age, iam ducát: dabo.
Ge. 'Aedîculae item sunt ób decem alias.' De. (*loudly and angrily*) Oiei,
Nimiúmst. Ch. Ne clama: *ré*petito hasce a mé decem.
Ge. 'Vxóri emunda ancîllulast; tum plúscula
Supelléctile opus est; ópus est sumptu ad núptias:
His rébus *porro* sáne pone' inquît 'decem [minas].'
De. (*as before*) Sescéntas proinde scrîbito iam mîhi dicas:
Nil do. înpuratus me îlle ut etiam inrîdeat?
Ch. Quaeso, égo dabo, quiésce: tu modo fîlium
Fac ut îllam ducat, nós quam uolumus. An. (*aside, despairingly*) Eî mihi!
Geta, óccidisti mé tuis falláciis.
Ch. Mea caúsa eïcitur: mé hoc est aequom amîttere.

GE. 'Quantúm potest me cértiorem' inquít 'face,
Si illám dant, hanc ut míttam, ne incertús siem;
Nam illí mihi dotem iám constituerúnt dare.'
CH. Iam accípiat: illis répudium renúntiet;
Hanc dúcat. DE. (*angrily*) Quae quidem ílli res uortát male!
CH. Oppórtune adeo argéntum nunc mecum áttuli,
Fructúm quem Lemni uxóris reddunt praédia:
Inde súmam; (*to* DEMIPHO) uxori tíbi opus esse díxero.
(*Exeunt* DEMIPHO *and* CHREMES *into the latter's house.*)

SCENE 4.

GETA, accused by ANTIPHO of betraying his interests, explains that PHORMIO has no idea of carrying out the plan just made, but merely intends to hand over to PHAEDRIA for his immediate use the money advanced by the old men as the girl's dowry. As soon as PHAEDRIA succeeds in borrowing the amount from his friends, PHORMIO will repay it to the old men, and refuse to carry out his bargain on the plea of superstitious fears.

ANTIPHO ADVLESCENS — GETA SERVOS

IV 4 AN. (*coming forward*) Geta! GE. Hém! AN. Quid egisti? GE. Émunxi argentó senes.
AN. Satin ést id? GE. (*understanding him to refer to the money*) Nescio hércle: tantum iússus sum.
AN. Eho, uérbero, aliud míhi respondes ác rogo?
GE. Quid érgo narras? AN. Quíd ego narrem? operá tua
Ad réstim mihi quidém res redit planíssume.
(*angrily*) Vt té quidem omnes dí deae, superi ínferi
Malís exemplis pérdant! (*bitterly*) em, si quíd uelis,
Huic mándes, qui te ad scópulum e tranquillo aúferat.
Quid mínus utibile fuít quam hoc ulcus tángere
Aut nóminare uxórem? iniectast spés patri
Posse íllam extrudi. cédo nunc porro: Phórmio

Dotém si accipiet; úxor ducendást domum :
Quid fiet? Ge. Non enim dúcet. An. (*sarcastically*) Noui. céterum
Quom argéntum repetent, nóstra causa scílicet
In néruom potius íbit. Ge. Nil est, Ántipho,
Quin mále narrando póssit deprauárier :
Tu id quód bonist excérpis, dicis quód malist.
Audí nunc contra : iám si argentum accéperit,
Ducéndast uxor, út aïs, concedó tibi :
Spatiúm quidem tandem ádparandi núptias,
Vocándi, sacruficándi dabitur paúlulum.
Intérea amici quód polliciti súnt dabunt :
Inde íste reddet. An. Quam ób rem? aut quid dicét? Ge. Rogas?
'Quod rés postilla mónstra euenerúnt mihi!
Intro íit in aedis áter alienús canis;
Anguís per inpluuium décidit de tégulis;
Gallína cecinit; ínterdixit háriolus;
Harúspex uetuit; ánte brumam autém noui
Negóti incipere * * * * *
* * * ': quaé causast iustíssuma.
Haec fient. An. Vt modo fiant! Ge. Fient : mé uide.
(*seeing* Demipho *coming out*) Pater éxit : abi, dic ésse argentum Phaédriae.

(*Exit* Antipho *to Forum*, r.)

Scene 5.

As Demipho is on the point of setting out to pay the money to Phormio, in accordance with their bargain, Chremes bids him on his return request Nausistrata (Chremes's wife) to call upon the young girl, and inform her of the arrangement they have made respecting her. Chremes's thoughts now turn to his Lemnian wife and daughter.

[*Enter* Demipho *and* Chremes *from the latter's house, the former carrying a bag of money.*]

DEMIPHO **CHREMES** **GETA**
SENES II SERVOS

IV 5 DE. (*to* CHREMES) Quiétus esto, inquam: égo curabo né quid uerborúm duit.
Hoc (*pointing to the money*) témere numquam amíttam ego a me, quín mihi testis ádhibeam:
Quoi dem ét quam ob rem dem, cómmemorabo. GE. (*aside*) Vt caútus est, ubi níl opust.
CH. Atque íta opus factost: ét matura, dúm lubido eadem haéc manet;
Nam si áltera illaec mágis instabit, fórsitan nos réiciat.
GE. (*aloud*) Rem ipsám putasti. DE. (*to* GETA) Dúc me ad eum ergo. GE. Nón moror. CH. (*to* DEMIPHO) Vbi hoc égeris,
Transíto ad uxorém meam, ut conuéniat hanc prius quam hínc abit.
Dicát eam dare nos Phórmioni núptum, ne suscénseat;
Et mágis esse illum idóneum, qui ipsí sit familiárior;
Nos nóstro officio nón digressos ésse: quantum is uóluerit,
Datum ésse dotis. DE. Quíd tua malum id ré fert? CH. Magni, Démipho.
Non sátis est tuom te offícium fecisse, íd si non fama ádprobat:
Volo ipsíus quoque uoluntáte haec fieri, né se eiectam praédicet.
DE. Idem égo istuc facere póssum. CH. Mulier múlieri magis cónuenit.
DE. Rogábo. (*Exeunt* DEMIPHO *and* GETA *to Forum*, R.) CH. (*thoughtfully, to himself*) Vbi illas núnc ego reperíre possim, cógito.

SCENE 6.

SOPHRONA, nurse of the young stranger whom ANTIPHO has married, while expressing in soliloquy her fear for the future happiness of her charge, on account of her unkindly

reception at the hands of her father-in-law, is recognized by CHREMES as the nurse of his daughter PHANIUM. She addresses him as STILPO, under which name he had passed at Lemnos; whereupon he explains to her in low tones the mystery of his double marriage. He asks after his second wife and daughter; and on hearing that it is PHANIUM to whom ANTIPHO is married, expresses his satisfaction at the unexpected accomplishment of his life-long wish, but begs SOPHRONA to keep the matter quiet, that his Athenian wife may suspect nothing.

[*Enter* SOPHRONA *from* DEMIPHO'S *house. Soliloquizes, not perceiving* CHREMES.]

SOPHRONA — NVTRIX
CHREMES — SENEX

V 1 SO. (*to herself*) Quíd agam? quem mi amícum inueniam mísera? aut quo consília haec referam?
Aút unde auxiliúm petam?
Nám uereor, era ne ób meum suasum indígna iniuria ádficiatur:
Íta patrem adulescéntis facta haec tólerare audió uiolenter.
CH. (*aside*) Nám quae haec anus est, éxanimata a frátre quae egressást meo?
SO. (*to herself*) Quod ut fácerem egestas me ínpulit, quom scírem infirmas núptias
Hasce ésse, ut id consúlerem, interea uíta ut in tutó foret.
CH. (*aside*) Cérte edepol, nisi me ánimus fallit aút parum prospíciunt oculi,
Meaé nutricem gnátae uideo. SO. (*to herself*) Néque ille inuestigátur, CH. (*aside*) Quid ago?
SO. (*to herself*) Qui ést eius pater. CH. (*aside*) Ádeo, maneo, dum haéc quae loquitur mágis cognosco?
SO. (*to herself*) Quód si eum nunc reperíre possim, níhil est quod uereár. CH. (*aside*) East ipsa:
Cónloquar. (*Comes forward.*) SO. (*overhearing him*) Quis hic lóquitur? CH. (*calls her*) Sophrona! SO. Ét meum nomen nóminat?

Ch. Réspice ad me. So. (*looking closely at him*) Di óbsecro uos, éstne hic Stil*po*? Ch. Nón. So. Negas?
Ch. (*in a whisper, beckoning*) Cóncede hinc a fóribus paulum istórsum sodes, Sóphrona.
Ne me ístoc posthac nómine appellássis. So. Quid? non, óbsecro, es
Quem sémper te esse díctitasti? Ch. (*pointing to door of his house*) St'. So. Quid has metuís fores?
Ch. (*coming near her, and speaking in a low tone*) Conclúsam hic habeo uxórem saeuam. uérum istoc me nómine
Eo pérperam olim díxi, ne uos fórte inprudentés foris
Effúttiretis átque id porro aliqua úxor mea rescísceret.
So. Istóc pol nos te hic ínuenire míserae numquam pótuimus.
Ch. Eho díc mihi, quid reí tibist cum fámilia hac (*pointing to* Demipho's *house*) unde éxis?
Vbi illaé sunt? So. (*sighing*) Miseram me! Ch. (*in alarm*) Hém, quid est? uiuóntne? So. Viuit gnáta.
Matrem ípsam ex aegritúdine hac miserám mors consecútast.
Ch. (*coolly*) Male fáctum. So. Ego autem, quae éssem anus desérta egens ignóta,
Vt pótui nuptum uírginem locáui huic adulescénti,
Harúm (*pointing to* Demipho's *house*) qui est dominus aédium. Ch. Antiphónin? So. Em, isti*c* ípsi.
Ch. (*amazed*) Quid? duásne uxores hábet? So. (*deprecatingly*) Au, obsecro, únam ille quidem hanc sólam.
Ch. Quid illam álteram quae dícitur cognáta? So. Haec ergost. Ch. Quíd aïs?
So. Compósito factumst, quó modo hanc amáns habere pósset
Sine dóte. Ch. (*joyfully*) Di uostrám fidem, quam saépe forte témere
Euéniunt quae non aúdeas optáre! offendi aduéniens
Quocúm uolebam et út uolebam cónlocatam *gnátam*;

Quod nós ambo opere máxumo dabámus operam ut fieret,
Sine nóstra cura, máxuma sua cúra hic solus fécit.
So. Nunc quíd opus facto sít uide: pater ádulescentis uénit
Eumque ánimo iniquo hoc óppido ferre áiunt. Ch. (*reassuringly*) Nil períclist.
(*earnestly*) Sed pér deos atque hominés meam esse hanc cáue resciscat quísquam.
So. Nemo é me scibit. Ch. Séquere me: intus cétera audié*ti*s.
(*Exeunt* Chremes *and* Sophrona *into* Demipho's *house*.)

ACT V.

Scene I.

Demipho returns after paying the money to Phormio, and goes in to beg Nausistrata's services, in accordance with his promise to his brother. Geta expresses in soliloquy his fears for the future, in spite of the success of his plans thus far.

[*Enter* Demipho *and* Geta *from Forum*, R.]

Demipho — senex
Geta — servos

V 2 De. Nostrápte culpa fácimus ut malís expediat ésse,
Dum nímium dici nós bonos studémus et benígnos.
Ita fúgias ne praetér casam, quod áiunt. nonne id sát erat,
Accípere ab illo iniúriam? etiam argéntumst ultro obiéctum,
Vt sít qui uiuat, dum áliud aliquid flágiti confíciat.
Ge. Planíssume. De. Eis nunc praémiumst, qui récta praua fáciunt.
Ge. Veríssume. De. Vt stultíssume quidem illí rem gesserímus.
Ge. Modo ut hóc consilio póssiet discédi, ut istam dúcat.
De. (*anxiously*) Etiámne id dubiumst? Ge. Haúd scio hercle, ut homóst, an mutet ánimum.
De. (*in alarm*) Hem, mútet autem? Ge. Néscio; uerúm, si forte, díco.
De. Ita fáciam, ut frater cénsuit, ut uxórem eius huc addúcam,
Cum ista út loquatur. tú, Geta, abi prae, núntia hanc uentúram. (*Exit into* Chremes's *house*.)
Ge. (*soliloquizes*) Argéntum inuentumst Phaédriae; de iúrgio silétur;

Prouísumst, ne in praeséntia haec hinc ăbeat: quid nunc pórro?
Quid fiet? in eodém luto haesitás; uorsuram sólues,
Geta: praésens quod fuerát malum, in diem ábiit: plagae créscunt,
Nisi próspicis. nunc hínc domum ibo ac Phánium edocébo,
Ne quíd uereatur Phórmionem aut *hu*ius oratiónem.
(*Exit into* DEMIPHO's *house.*)

SCENE 2.

NAUSISTRATA, in accordance with DEMIPHO's request, undertakes to visit his son's bride, and explain matters to her. She takes occasion also to lament to her brother-in-law her husband's want of business capacity, as displayed in the mismanagement of her Lemnian estates.

[*Enter* DEMIPHO *and* NAUSISTRATA *from* CHREMES's *house.*]

DEMIPHO SENEX — NAVSISTRATA MVLIER

V 3 DE. Age dum, út soles, Nausístrata, fac illa út placetur nóbis,
Vt suá uoluntate íd quod est faciúndum faciat. NA. Fáciam.
DE. Paritér nunc opera me ádiuues, ac ré dudum opituláta es.
NA. Factúm uolo. ac pol mínus queo uiri cúlpa, quam me dígnumst.
DE. Quid aútem? NA. Quia pol meí patris bene párta indiligénter
Tutátur; nam ex eis praédiis talénta argenti bína
Statím capiebat: uír uiro quid praéstat! DE. Binan, quaéso?
NA. Ac rébus uiliôribus multó talenta bína. DE. (*affecting surprise*) Hui!
NA. Quid haéc uidentur? DE. Scílicet. NA. (*angrily and loudly*) Virúm me natum uéllem:
Ego osténderem, DE. (*interrupting*) Certó scio. NA. quo pácto . . DE. Parce sódes,
Vt póssis cum illa, né te adulescens múlier defetíget.

NA. Faciam út iubes. (*Sees* CHREMES *coming out.*) sed meúm uirum abs te exíre uideo.

SCENE 3.

CHREMES, restrained by the presence of his wife from telling DEMIPHO of the discovery he has made, nevertheless hints to him that their arrangement with PHORMIO is not to be carried out. NAUSISTRATA is therefore dismissed, there being no further need of her services; whereupon CHREMES informs DEMIPHO that the marriage originally planned by them has luckily been brought about in their absence.

[*Enter* CHREMES *from* DEMIPHO'S *house.*]

NAVSISTRATA MVLIER — CHREMES, DEMIPHO SENES II

CH. (*not observing his wife's presence*) Ehem, Démipho,
Iam illí datumst argéntum? DE. Curaui ílico. CH. Nollém datum.
(*in alarm, on catching sight of his wife*) Ei, uídeo uxorem: paéne plus quam sát erat. DE. Quor nollés, Chremes?
CH. (*with an air of embarrassment*) Iam récte. DE. Quid tu? ecquíd locutu's cum ístac quam ob rem hanc (*pointing to* NAUSISTRATA) dúcimus?
CH. Transégi. DE. Quid aït tándem? CH. Abduci nón potest. DE. Qui nón potest?
CH. Quia utérque utriquest córdi. DE. Quid istuc nóstra? CH. Magni. praéterhac
Cognátam comperi ésse nobis. DE. (*amazed*) Quíd? deliras. CH. Síc erit.
Non témere dico: rédii mecum in mémoriam. DE. Satin sánus es?
NA. Au, óbsecro, uide ne ín cognatam pécces. DE. Non est. CH. Né nega:

Patris nómen aliud dictumst: hoc tu errásti. DE. Non norát patrem?
CH. Norát. DE. Quor aliud dixit? CH. (*angrily, to* DEMIPHO) Numquamne hódie concedés mihi
Neque intélleges? DE. (*not understanding the situation*) Si tú nil narras? CH. (*in despair*) Pérdis. NA. Miror quid siet.
DE. Equidem hércle nesció. CH. Vin scire? at ita me seruet Iúppiter,
Vt própior illi, quám ego sum ac tu, [homo] némost. DE. Di uostrám fidem,
Eámus ad ipsam: una ómnis nos aut scire aut nescire hóc uolo. CH. (*sighing*) Ah!
DE. Quid ést? CH. Itan paruam mihi fidem esse apúd te! DE. Vin me crédere?
Vin sátis quaesitum mi istuc esse? age, fiat. quid? illa filia
Amici nostri quid futurumst? CH. (*with a wave of the hand*) Récte. DE. Hanc igitur mittimus?
CH. Quid ni? DE. Ílla maneat? CH. (*nodding*) Sic. DE. Ire igitur tibi licet, Nausistrata.
NA. Sic pól commodius ésse in omnis árbitror, quam ut coéperas,
Manére hanc; nam perliberalis uisast, quom uidi, mihi.
(*Exit into* CHREMES'S *house.*)
DE. Quid istúc negotist? CH. (*looking carefully around*) Iámne operuit óstium? DE. Iam. CH. (*joyfully*) O Iúppiter,
Di nós respiciunt: gnátam inueni núptam cum tuo filio. DE. (*in surprise*) Hem,
Quo pácto [id] potuit? CH. Nón satis tutus ést ad narrandum hic locus.
DE. At tu intro abi. CH. Heus, ne filii quidem hoc nóstri resciscánt uolo.
(*Exeunt* DEMIPHO *and* CHREMES *into* DEMIPHO'S *house.*)

Scene 4.

ANTIPHO, in a soliloquy, expresses his joy at PHAEDRIA'S success in obtaining the money he needed, and his despair at the state of his own affairs.

[*Enter* ANTIPHO *from Forum*, R.]

ANTIPHO
ADVLESCENS

V 4 (*Soliloquizes.*) Laetús sum, ut meae res sése habent, fratri óbtigisse quód uolt.
Quam scítumst, eius modi ín animo paráre cupiditátes,
Quas, quóm res aduorsaé sient, pauló mederi póssis!
Hic símul argentum répperit, curá sese expedíuit;
Ego núllo possum rémedio me euóluere ex his túrbis,
Quin, si hóc celetur, ín metu, sin pátefit, in probró sim.
Neque mé domum nunc réciperem, ni mi ésset spes osténta
Huiúsce habendae. (*looking around the stage*) séd ubi nam Getam ínuenire póssim?
[Vt rogem, quod tempus conueniundi patris me capere suadeat.]

Scene 5.

PHORMIO, after soliloquizing on the success of his plan to obtain money for PHAEDRIA, begs ANTIPHO to use his influence with PHAEDRIA'S father to secure the pardon of the young man.

[*Enter* PHORMIO *from Forum*, R.]

PHORMIO PARASITVS — ANTIPHO ADVLESCENS

V 5 PH. (*to himself, not observing* ANTIPHO) Argéntum accepi, trádidi lenóni: abduxi múlierem,
Curáui propria ut Phaédria poterétur; nam emissást manu.
Nunc úna mihi res étiam restat quae ést conficiunda, ótium

Ab sénibus ad potándum ut habeam ; nam áliquod hos sumám dies.
AN. (*aside*) Sed Phórmiost. (*aloud*) quid aís? PH. Quid? AN. Quid nam núnc facturust Phaédria?
Quo pácto satietátem amoris aít se uelle absúmere?
PH. Vicíssim partis tuás acturus ést. AN. Quas? PH. Vt fugitét patrem.
Te suás rogauit rúrsum ut ageres, caúsam ut pro se díceres;
Nam pótaturus ést apud me. ego me íre senibus Súnium
Dicam ád mercatum, ancíllulam emptum dúdum quam dixít Geta:
Ne quom híc non uideant, mé conficere crédant argentúm suom. (*The door of* DEMIPHO's *house opens.*)
Sed óstium concrépuit abs te. AN. (*retreating into background for fear of his father*) Vídé quis egreditúr. PH. Getast.

SCENE 6.

GETA congratulates ANTIPHO on his good fortune, informing him of an interview he has overheard between CHREMES and PHANIUM, from which the latter's parentage appears. He adds that the two old men have decided to forgive ANTIPHO's fault and recognize his marriage.

[*Enter* GETA *from* DEMIPHO's *house.*]

GETA SERVOS — ANTIPHO ADVLESCENS — PHORMIO PARASITVS

V 6 GE. (*soliloquizes, not observing the others*) Ó Fortuna, o Fórs Fortuna, quántis commoditátibus,
Quám subito meo ero Ántiphoni ope uóstra hunc onerastís diem!
AN. (*aside to* PHORMIO) Quíd nam hic sibi uolt? GE. (*continuing soliloquy*) nósque amicos eíus exonerastís metu!
Séd ego nunc mihi césso, qui non úmerum hunc onero pállio

Átque hominem propero ínuenire, ut haéc quae contigerínt sciat. (*Throws his cloak over his shoulder and starts off.*)

AN. (*aside to* PHORMIO) Núm tu intellegís, quid hic narret? PH. (*aside to* ANTIPHO) Núm tu? AN. Nil. PH. Tantúndem ego.

GE. (*to himself, as he moves off*) Ád lenonem hinc íre pergam: ibi núnc sunt. AN. (*calls after him*) Heus, Geta! GE. (*without stopping*) Ém tibi:

Núm mirum aut nouómst reuocari, cúrsum quom institerís? AN. (*calls again*) Geta!

GE. (*aside, still without stopping*) Pérgit hercle. (*aloud*) númquam tu odio tuó me uinces. AN. (*as before*) Nón manes?

GE. (*as before*) Vápula! AN. (*as before*) Id quidem tíbi iam fiet, nísi resistis, uérbero.

GE. (*as before*) Fámiliariórem oportet ésse hunc: minitatúr malum.

(*Turns and recognizes* ANTIPHO.) Séd isne est quem quaero án non? ipsust. cóngredere actutúm. (*Comes back.*) AN. Quid est?

GE. O ómnium, quantúmst qui uiuont, hómo hominum ornatíssume!

Nám sine controuórsia ab dis sólus diligere, Ántipho.

AN. Íta uelim; sed quí istuc credam íta ésse mihi dicí uelim.

GE. Sátine est si te délibutum gaúdio reddo? AN. (*angrily*) Énicas.

PH. (*to* GETA) Quín tu hinc pollicitátiones aúfer et quod férs cedo. GE. Oh,

Tú quoque aderas, Phórmio? PH. Aderam. séd tu cessas? GE. Áccipe, em:

(*to* PHORMIO) Vt modo argentúm tibi dedimus ápud forum, rectá domum

Súmus profecti; (*to* ANTIPHO) intérea mittit érus me ad uxorém tuam.
AN. Quam ób rem? GE. Omitto próloqui; nam níl ad hanc rem est, Ántipho.
Vbi in gynaeceum íre occipio, púer ad me adcurrít Mida,
Póne *prendit* pállio, resupínat: respició, rogo
Quam ób rem retineát me: ait esse uétitum intro ad eram accédere.
'Sóphrona modo frátrem huc' inquit 'sénis introduxít Chremem';
Eúmque nunc esse íntus cum illis. hóc ubi ego audiui, ád fores
Súspenso gradú placide ire pérrexi, accessi, ástiti,
Ánimam compressi, aúrem admoui: ita ánimum coepi atténdere,
Hóc modo sermónem captans. PH. Eú, Geta! GE. Hic pulchérrimum
Fácinus audiui: ítaque paene hercle éxclamaui gaúdio.
AN. Quód? GE. Quod nam arbitráre? AN. Nescio. GE. Átqui mirificíssumum:
Pátruos tuos est páter inuentus Phánio uxorí tuae. AN. (*starting*) [Hem,]
Quíd aïs? GE. Cum eius consuéuit olim mátre in Lemno clánculum.
PH. (*incredulously*) Sómnium: utine haec ígnoraret suóm patrem? GE. Aliquid crédito,
Phórmio, esse caúsae. sed me cénsen potuisse ómnia
Íntellegere extra óstium, intus quae ínter sese ipsi égerint?
AN. Átque ego quoque inaúdiui illam fábulam. GE. Immo etiám dabo
Quó magis credas: pátruos interea índe huc egreditúr foras:
Haúd multo post cúm patre idem récipit se intro dénuo:
Áït uterque tíbi potestatem éius adhibendaé dari.

Dénique ego sum míssus, te ut requírerem atque addúcerem.
AN. (*eagerly*) Quín ergo rape mé: quid cessas? GE. Fécero.
AN. O mi Phórmio,
Vále. PH. Vale, Antiphó. bene, ita me dí ament, factum: gaúdeo.
(*Exeunt* ANTIPHO *and* GETA *into* DEMIPHO'S *house.*)

SCENE 7.

PHORMIO soliloquizes over the good fortune of the young men, and determines to make use of his knowledge of CHREMES's guilty secret in such a way as to prevent the old men from demanding back the money paid him; thus PHAEDRIA will be freed from the necessity of borrowing from his friends.

PHORMIO
PARASITVS

V 7 (*Soliloquizes.*) Tantám fortunam de ínprouiso esse hís datam!
Summa éludendi occásiost mihi númc senes
Et Phaédriae curam ádimere argentáriam,
Ne quoíquam suorum aequálium suppléx siet.
Nam idem hóc argentum, ita út datumst, ingrátiis
Ei dátum erit: hoc qui cógam, re ipsa répperi.
Nunc géstus mihi uoltúsque est capiundús nouos.
Sed hínc concedam in ángiportum hoc próxumum,
Inde hísce ostendam me, úbi erunt egressí foras.
Quo me ádsimularam ire ád mercatum, nón eo.
(*Exit into alley.*)

SCENE 8.

The two old men inform PHORMIO that they have changed their minds on the subject of his marrying PHANIUM, and beg him to consider the matter at an end, and to refund the money paid him. On his refusal they threaten to go to law on the subject; whereupon PHORMIO starts off to inform NAUSISTRATA of her husband's second marriage. They endeavor to hold him back, and a struggle ensues upon the stage.

[*Enter* DEMIPHO *and* CHREMES *from* DEMIPHO'S *house*. PHORMIO *remains concealed until v. 899.*]

DEMIPHO CHREMES PHORMIO
SENES II PARASITVS

V 8 DE. Dis mágnas merito grátias habeo átque ago,
Quando éuenere haec nóbis, frater, próspere.
(12) CH. Estne íta ut*i* dixi líberalis? DE. Óppido.
Quantúm potest, nunc cónueniundust Phórmio,
Prius quám dilapidat nóstras trigintá minas
Vt aúferamus. (PHORMIO *comes out and meets them as they start to leave the stage.*) PH. (*to himself, as if not observing them*) Démiphonem sí domist
Visam, út quod . . DE. (*accosting him*) At nos ád te ibamus, Phórmio.
PH. De eadem hác fortasse caúsa? DE. (*nodding*) Ita hercle. PH. Crédidi:
Quid ád me ibatis? DE. Rídiculum! PH. (*indignantly*) An *r*ebámini
*M*e nón id facer*e*, quód recepissém semel?
Heus, quánta quanta haec méa paupertas ést, tamen
Adhúc curaui unum hóc quidem, ut mi essét fides.
13 Idque ádeo uenio núntiatum, Démipho,
Parátum me esse: ubi uóltis, uxorém date.
Nam omnís posthabui míhi res, ita uti pár fuit,
Postquam íd tanto opere uós uelle animum aduórteram.
DE. At híc (*pointing to* CHREMES) dehortatus ést me, ne illam tíbi darem:
'Nam quí erit rumor pópuli', inquit, 'si id féceris?
Olím quom honeste pótuit, tum non ést data:
Nunc uíduam extrudi túrpest'. ferme eadem ómnia,
Quae túte dudum córam me incusáueras.
PH. Satís superbe inlúditis me. DE. Quí? PH. Rogas?

Quia ne álteram quidem illam potero dúcere;
Nam quó redibo ore ád eam quam contémpserim?
CH. (*aside, prompting* DEMIPHO) 'Tum autem Ántiphonem uídeo ab sese amíttere
Inuítum eam' inque. DE. (*repeating*) Tum aútem uideo filium
Inuítum sane múlierem ab se amíttere.
Sed tránsi sodes ád forum atque illúd mihi
Argéntum rursum iúbe rescribi, Phórmio.
PH. Quodne égo discripsi pórro illis quibus débui?
DE. Quid ígitur fiet? PH. Sí uis mi uxorém dare,
Quam déspondisti, dúcam; sin est út uelis
Manére illam apud te, dós hic (*indicating himself*) maneat, Démipho.
Nam nón est aequom mé propter uos décipi,
Quom ego uóstri honoris caúsa repudium álterae
Remíserim, quae dótis tantundém dabat.
DE. (*angrily*) In' ín malam rem hinc cum ístac magnificéntia,
Fugitíue? etiam nunc crédis te ignorárier
Aut túa facta adeo? PH. (*in pretended anger*) Inrítor! DE. Tune hanc dúceres,
Si tíbi daretur? PH. Fác periclum. DE. (*with a sneer*) Vt filius
Cum illa hábitet apud te: hoc uóstrum consiliúm fuit.
PH. Quaesó quid narras? DE. Quín tu mi argentúm cedo.
PH. Ímmo uéro uxorem tú cedo. DE. In ius ámbula.
PH. Enim uéro si porro ésse odiosi pérgitis . .
DE. Quid fácies? PH. Egone? uós me indotatís modo
Patrócinari fórtasse arbitrámini:
Etiám dotatis sóleo. CH. Quid id nostrá? PH. (*with a careless air*) Nihil.
Hic quándam noram, quoíus uir uxorem CH. (*starting*) Hém. DE. (*to* CHREMES) Quid est?
PH. Lemni hábuit aliam: CH. (*to himself, in despair*) Núllus sum. PH. ex qua filiam

Suscépit, et eam clam éducat. CH. (*to himself*) Sepúltus sum.
PH. Haec ádeo ego illi iám denarrabo. (*Starts towards* CHREMES's *house.*) CH. (*holding him back*) Óbsecro,
Ne fácias. PH. (*affecting surprise*) Oh, tune ís eras? DE. Vt ludós facit!
CH. (*to* PHORMIO) Missúm te facimus. PH. Fábulae! CH. Quid uís tibi?
Argéntum quod habes cóndonamus te. PH. Aúdio.
Quid uós malum ergo mé sic ludificámini
Inépti uostra púerili *inconstá*ntia?
Noló uolo; uolo nólo rursum; cápe cedo;
Quod díctum, indictumst; quód modo erat ratum, ínritumst.
CH. (*aside to* DEMIPHO) Quo pácto aut unde hic haéc resciuit? DE. (*aside to* CHREMES) Néscio;
Nisi mé dixisse némini certó scio.
CH. (*aside to* DEMIPHO) Monstri, íta me di ament, símile. PH. (*to himself*) Inieci scrúpulum. DE. (*aside to* CHREMES) Hem,
Hicíne ut a nobis hóc tantum argenti aúferat
Tam apérte inridens? émori hercle sátius est.
Animó uirili praésentique ut sís para.
Vidés tuom peccátum esse elatúm foras
Neque iam íd celare pósse te uxorém tuam:
Nunc quód ipsa ex aliis aúditura sít, Chremes,
Id nósmet indicáre placabílius est.
Tum hunc ínpuratum póterimus nostró modo
Vlcísci. PH. (*to himself, in alarm*) Attat, nísi mi prospicio, haéreo.
Hi gládiatorio ánimo ad me adfectánt uiam.
CH. (*aside to* DEMIPHO) At uéreor ut placári possit. DE. (*aside to* CHREMES) Bóno animo es:
Ego rédigam uos in grátiam, hoc fretús, Chremes,
Quom e médio excessit únde haec susceptást tibi.

PH. (*aloud, to the old men*) Itan ágitis mecum? sátis astute adgrédimini.
Non hércle ex re istius (*pointing to* CHREMES) me instigasti, Démipho.
(*to* CHREMES) Ain tu? úbi quae lubitum fúerit peregre féceris
Neque huius sis ueritus féminae primáriae,
Quin nóuo modo eï fáceres contuméliam,
Veniás nunc precibus laútum peccatúm tuom?
Hisce égo illam dictis ita tibi incensám dabo,
Vt né restinguas, lácrumis si extilláueris.
DE. (*angrily*) [Malum quod isti di deaeque omnes duint!]
Tantáne adfectum quémquam esse hominem audácia!
Non hóc publicitus scélus hinc asportárier
In sólas terras! CH. (*aside to* DEMIPHO) Ín id redactus súm loci,
Vt quíd agam cum illo nésciam prorsum. DE. (*aside to* CHREMES) Égo scio:
In iús eamus. PH. (*overhearing him*) Ín ius? huc, si quíd lubet. (*Starts towards* CHREMES'S *house.*)
CH. (*to* DEMIPHO) Adséquere, retine, dúm ego huc serúos éuoco. (*Starts towards* DEMIPHO'S *house.* DEMIPHO *tries in vain to hold* PHORMIO *back.*)
DE. (*calls* CHREMES *back*) Enim néqueo solus: ádcurre. (*Both old men lay hands on* PHORMIO.) PH. (*to* DEMIPHO) Vna iniúriast
Tecúm. DE. (*to* PHORMIO) Lege agito ergo. PH. Álterast tecúm, Chremes.
CH. (*to* DEMIPHO) Rape húnc. (*They drag him along.*) PH. Sic agitis? énim uero uocést opus:
(*calls out*) Nausístrata, exi! CH. (*to* DEMIPHO, *as* PHORMIO *struggles violently*) Os ópprime inpurúm: uide
Quantúm ualet. PH. (*calls again*) Nausístrata, inquam! DE. Nón taces?

PH. Taceám? DE. (*to* CHREMES) Nisi sequitur, púgnos in uentrem íngere.
PH. Vel óculum exculpe: est úbi uos ulciscár probe.

SCENE 9.

NAUSISTRATA enters, summoned by the calls of PHORMIO, who proceeds to inform her, in spite of the efforts of the old men to prevent him, of her husband's second marriage. DEMIPHO craves pardon for his brother on the ground of his youthfulness at the time of committing the fault. As NAUSISTRATA is on the point of granting it, PHORMIO tells her of the money he has obtained from her husband, and given, unknown to him, to her son, to secure his marriage with his mistress. NAUSISTRATA silences her husband's objections by recalling his own faults, and decides to withhold her decision until she has seen her son. PHORMIO applauds her resolution, and is rewarded for his efforts by an invitation to dinner.

[*Enter* NAUSISTRATA *from* CHREMES's *house.*]

NAVSISTRATA	CHREMES	DEMIPHO	PHORMIO
MVLIER	SENES	II	PARASITVS

V 9 NA. (*calls out*) Qui nóminat me? (*to* CHREMES) hem, quíd istuc turbaest, óbsecro,
Mi uír? PH. (*tauntingly*, *to* CHREMES) Ehem, quid nunc óbstipuisti? NA. (*to* CHREMES, *pointing to* PHORMIO) Quís hic homost?
Non míhi respondes? PH. Hícine ut tibi respóndeat,
Qui hercle úbi sit nescit? CH. (*to* NAUSISTRATA, *pointing to* PHORMIO) Cáue isti quicquam créd*u*as.
PH. (*to* NAUSISTRATA, *pointing to* CHREMES) Abi, tánge: si non tótus friget, me énica.
CH. (*with a careless air*) Nil ést. NA. Quid ergo? quíd istic narrat? PH. Iám scies:
Auscúlta. CH. Pergin crédere? NA. Quid ego, óbsecro,
Huic crédam, qui nil díxit? PH. Delirát miser
Timóre. NA. (*to* CHREMES) Non pol témerest, quod tu tám times.

CH. Egon tímeo? PH. (*to* CHREMES) Recte sáne: quando níl times,
Et hoc níl est quod ego díco, tu narrá. DE. (*to* PHORMIO) Scelus,
Tibi nárret? PH. (*to* DEMIPHO) Ohe tu, fáctumst abs te sédulo
Pro frátre. NA. Mi uir, nón mihi dices? CH. Át . . NA. Quid 'at'?
CH. Non ópus est dicto. PH. (*to* CHREMES) Tíbi quidem; at scito huíc (*pointing to* NAUSISTRATA) opust.
(*to* NAUSISTRATA) In Lémno *NA.* (*starting*) Hem, quid aïs? CH. (*angrily to* PHORMIO) Nón taces? PH. (*to* NAUSISTRATA) clam te CH. (*aside*) Eí mihi!
PH. (*to* NAUSISTRATA) Vxórem duxit. NA. Mí homo, di meliús duint!
PH. Sic fáctumst. NA. Perii mísera! PH. Et inde filiam
Suscépit iam unam, dúm tu dormis. CH. (*aside to* DEMIPHO) Quíd agimus?
NA. Pro di ínmortales, fácinus miserandum ét malum!
PH. Hoc áctumst. NA. An quicquam hódiest factum indígnius?
Qui mi, úbi ad uxores uéntumst, tum fiúnt senes.
Démipho, te appéllo: nam cum hoc ípso distaedét loqui:
Haécine erant itiónes crebrae et mánsiones díutinae
Lémni? haecine erat éa quae nostros mínuit fructus uílitas?
DE. Égo, Nausistrata, ésse in hac re cúlpam meritum nón nego;
Séd ea quin sit ígnoscenda. PH. (*aside*) Vérba fiunt mórtuo.
DE. Nám neque neclegéntia tua néque odio id fecít tuo.
Vínolentus fére abhinc annos quíndecim muliérculam
Eám compressit, únde haec natast; néque postilla umquam áttigit.
Éa mortem obiit, é medio abiit, quí fuit in re hac scrúpulus.
Quam ób rem te oro, ut ália facta túa sunt, aequo animo hóc feras.

Na. Quíd ego aequo animo? cúpio misera in hác re iam defúngier;
Séd qui *i*d sperem? aetáte porro mínus peccaturúm putem?
Iám tum erat senéx, senectus sí uerecundós facit.
Án mea forma atque aétas nunc magis éxpetendast, Démipho?
Quíd mi hic adfers, quam ób rem expectem aut spérem porro nón fore?
Ph. (*loudly and mockingly*) Éxsequias Chreméti quibus est cómmodum ire, em témpus est.
Síc dabo: (*defiantly*) age nunc, Phórmionem quí uolet lacéssito:
Fáxo tali sít mactatus átque hic (*pointing to* Chremes) est infortúnio.
De. * * * * * * *
Ph. (*to himself*) Rédeat sane in grátiam iam: súpplici satis ést mihi.
Hábet haec eï quód, dum uiuat, úsque ad aurem obgánniat.
Na. Át meo merito crédo. quid ego núnc commemorem, Démipho,
Síngulatim, quális ego in hunc fúerim? De. Noui aeque ómnia
Técum. Na. Merito hoc meó uidetur fáctum? De. Mínume géntium.
Vérum iam quando áccusando fieri infectum nón potest,
Ígnosce: orat, cónfitetur, púrgat: quid uis ámplius?
Ph. (*to himself*) Énim uero prius quam haéc dat ueniam, míhi prospiciam et Phaédriae.
(*aloud*) Heús Nausistratá, prius quam húic respóndes temere, audí. Na. Quid est?
Ph. Ego minas trigínta per falláciam ab illoc ábstuli:
Eás dedi tuo gnáto: is pro sua amíca lenoní dedit.
Ch. (*starting*) Hém, quid ais? Na. (*to* Chremes) Adeóne indignum hoc tíbi uidetur, filius

Hómo adulescens sí habet unam amícam, tu uxorés duas?
Níl pudere? quo óre illum obiurgábis? respondé mihi.
De. Fáciet ut uolés. Na. Immo ut meam iám scias senténtiam,
Néque ego ignosco néque promitto quícquam neque respóndeo
Príus quam gnatum uídero: eius iudício permitto ómnia.
Quód is iubebit fáciam. Ph. Mulier sápiens es, Nausístrata.
Na. (*to* Demipho) Sátin tibist? De. *Ita.* Ch. (*to himself*) Ímmo uero púlchre discedo ét probe
Ét praeter spem. Na. Tú tuom nomen díc mihi quid sit. Ph. Phórmio:
Vóstrae familiae hércle amicus ét tuo summus Phaédriae.
Na. Phórmio, at ego ecástor posthac tíbi quod potero, quód uoles
Fáciamque et dicám. Ph. Benigne dícis. Na. Pol meritúmst tuom.
Ph. Vín primum hodie fácere quod ego gaúdeam, Nausístrata,
Ét quod tuo uiro óculi doleant? Na. Cúpio. Ph. Me ad cenám uoca.
Na. Pól uero uoco. De. Eámus intro hinc. Na. Fíat. sed ubist Phaédria
Iúdex noster? Ph. Iam híc faxo aderit. (*Exit to Forum*, R., *to look for* Phaedria. *Exeunt the others into* Chremes's *house.*) Cantor. (*to the spectators*) Vós ualete et plaúdite.

TABLE OF METRES.

V. 1—152	iambic senarii;	prol.; act I sc. 1. 2
— 153—154	trochaic octonarii;	
— 155	trochaic septenarius;	
— 156	iambic octonarius;	
— 157	trochaic octonarius;	
— 158—159	trochaic septenarii;	act. II sc. I (vul. I sc. 3)
— 160—162	iambic octonarii;	
— 163	iambic quaternarius;	
— 164—176	iambic octonarii;	
— 177—178	iambic septenarii;	
— 179	trochaic octonarius;	
— 180	trochaic septenarius;	
— 181—182	iambic octonarii;	
— 183	iambic quaternarius;	
— 184	iambic octonarius;	
— 185	trochaic septenarius;	
— 186	iambic octonarius;	
— 187—188	trochaic octonarii;	act. II sc. 2 (vul. I sc. 4)
— 189—190	trochaic septenarii;	
— 191	iambic quaternarius;	
— 192—194 (with 195)	iambic octonarii *;	
— 196—215	trochaic septenarii;	
— 216—230	iambic senarii;	
— 231—232	trochaic septenarii;	
— 233—251	iambic octonarii;	act. II sc. 3 (vul. II sc. 1)
— 252—253	trochaic septenarii;	
— 254—314	iambic senarii;	
— 315—347	trochaic septenarii;	act. III sc. 1 (vul. II sc. 2)
— 348—464	iambic senarii;	act. III sc. 2. 3 (vul. II sc. 3. 4)

* Verses 194-5, here contracted into one iambic octonarius, = (vul.) trochaic octonarius + trochaic binarius catal.

V. 465—468	trochaic octonarii;	
— 469—470	trochaic septenarii;	
— 471—478	iambic octonarii;	
— 479—480	trochaic octonarii;	act. III sc. 4 (vul. III sc. 1)
— 481—482	trochaic septenarii;	
— 483	iambic octonarius;	
— 484	trochaic septenarius;	
— 485	trochaic binarius catal.;	
— 486	iambic octonarius;	
— 487—489	trochaic septenarii;	
— 490	iambic octonarius;	
— 491	iambic septenarius;	
— 492	iambic octonarius;	act. III sc. 5. 6 (vul. III sc. 2. 3)
— 493—495	trochaic septenarii;	
— 496	iambic octonarius;	
— 497—501	trochaic septenarii;	
— 502—503	iambic octonarii;	
— 504—566	trochaic septenarii;	
— 567—712	iambic senarii;	act. IV sc. 1—4
— 713—727	iambic octonarii;	act. IV sc. 5
— 728	trochaic octonarius;	
— 729	trochaic quaternarius catal.;	
— 730—731	trochaic octonarii;	
— 732	trochaic septenarius	
— 733—734	iambic octonarii;	act. IV sc. 6; V sc. 1. 2 (vul. V sc. 1—3 dim.)
— 735—738	trochaic octonarii;	
— 739—741	trochaic septenarii;	
— 742—747	iambic octonarii;	
— 748—794	iambic septenarii;	
— 795—819	iambic octonarii;	act. V sc. 3 (vul. sc. 3 dim.)
— 820—827	iambic septenarii;	act. V sc. 4
[— 828	iambic octonarius (?);]	
— 829—840	iambic octonarii;	act. V sc. 5
— 841—883	trochaic septenarii;	act. V sc. 6
— 884—1010	iambic senarii;	act. V sc. 7—9
— 1011—1055	trochaic septenarii.	

P. TERENTI AFRI

HEAVTON TIMORVMENOS

Text, with Stage Directions

BY

JOHN C. ROLFE, PH.D.

INSTRUCTOR IN LATIN IN HARVARD UNIVERSITY

PREPARED FOR USE IN SIGHT READING

BOSTON, U.S.A.
PUBLISHED BY GINN & COMPANY
1891

Typography by J. S. Cushing & Co., Boston, U.S.A.

Presswork by Ginn & Co., Boston, U.S.A.

PREFACE.

THE general plan of this little book, which it is hoped may be found useful for sight reading, was suggested by MR. PREBLE'S "ADELPHOE."

The text is that of C. DZIATZKO (Leipzig, 1884), with some unimportant changes in punctuation.

In some of the stage directions I have ventured, for the sake of vividness, to indicate gestures which a modern actor would use under the circumstances, although we have no evidence for believing that a Roman actor would have expressed himself in the same way.

I am under great obligations to PROF. FRANCIS W. KELSEY of the UNIVERSITY OF MICHIGAN, and MR. FRANK W. NICOLSON, Instructor in HARVARD UNIVERSITY, who have read the proofs, and given me many valuable suggestions.

JOHN C. ROLFE.

COTTAGE CITY, September 9, 1890.

P. TERENTI AFRI

HEAVTON TIMORVMENOS.

INCIPIT ḤEAVTON TIMORVMENOS
TERENTI
ACTA LVDIS MEGALENSIB·
L· CORNELIO LENTVLO L· VALERIO FLACCO
AEDILIB· CVRVLIB·
EGIT AMBIVIVS TVRPIO
MODOS FECIT FLACCVS CLAVDI
ACTA PRIMVM TIBIS INPARIB·
DEINDE DVABVS DEXTRIS
GRAECA MENANDRV
FACTA II·
M'· IVVENTIO TI· SEMPRONIO COS·

G. SVLPICI APOLLINARIS PERIOCHA.

In mílitiam proficísci gnatum Clíniam
Amántem Antiphilam cónpulit durús pater,
Animíque sese angébat facti paénitens.
Mox út reuersust, clám patrem deuórtitur
Ad Clítiphonem. is amábat scortum Bácchidem.
Cum arcésseret cupítam Antiphilam Clínia,
Vt éius Bacchis uénit amica ac séruolae
Habitúm gerens Antíphila: factum id quó patrem
Suóm celaret Clítipho. hic technís Syri
Decém minas meretrículae aufert á sene.
Antíphila Clitiphónis reperitúr soror:
Hanc Clínia, aliam Clítipho uxorem áccipit.

PERSONAE.

[*PROLOGVS*] (L. AMBIVIVS TVRPIO).
CHREMES (SENEX, citizen of Athens).
MENEDEMVS (SENEX, citizen of Athens).
CLITIPHO (ADVLESCENS, son of Chremes).
CLINIA (ADVLESCENS, son of Menedemus).
SYRVS (SERVOS to Chremes).
DROMO (SERVOS to Menedemus).
BACCHIS (MERETRIX).
ANTIPHILA (VIRGO, beloved by Clinia).
SOSTRATA (MATRONA, wife of Chremes).
NVTRIX [CANTHARA].
PHRYGIA (ANCILLA).
CANTOR.

NOTE. The Nutrix, Phrygia, and Dromo say only a few words each. The Prologus and Cantor do not appear in the play proper.

PROLOGVS.

L. AMBIVIVS

Ne quoí sit uostrum mírum, quor partís seni
Poëta dederit, quaé sunt adulescéntium,
3 Id prímum dicam, deínde quod ueni éloquar. 3
11 Orátorem esse uóluit me, non prólogum: 11
Vostrúm iudicium fécit, me actorém dedit, 5
Si hic áctor tantum póterit a facúndia,
Quantum ílle potuit cógitare cómmode,
15 Qui órationem hanc scrípsit, quam dictúrus sum. 15
4 Ex íntegra Graeca íntegram comoédiam 4
Hodié sum acturus Heaúton timorúmenon: 10
6 [Duplex quae ex argumento facta est simplici.] 6
* * * * * *
16 Nam quód rumores dístulerunt máliuoli, 16
Multás contaminásse Graecas, dúm facit
Paucás Latinas: íd esse factum hic nón negat,
Neque sé pigere et deínde facturum aútumat.

Vulgatus ordo versuum (ed. Fl.):

Nequoí sit uostrum mírum, quor partís seni
Poëta dederit, quaé sunt adulescéntium:
Id prímum dicam, deínde quod ueni éloquar.
Ex íntegra Graeca íntegram comoédiam
Hodié sum acturus Heaúton timorúmenon.
[Duplex quae ex argumento facta est simplici.]
Nouam ésse ostendi et quae ésset: nunc qui scrípserit
Et quóia Graeca sít, ni partem máxumam
Exístumarem scíre uostrum, id dícerem.
Nunc quam óbrem has partis dídicerim paucís dabo.
Orátorem esse uóluit me, non prólogum:
Vostrúm iudicium fécit: me actorém dedit,
Si hic áctor tantum póterit a facúndia,
Quantum ílle potuit cógitare cómmode,
Qui órationem hanc scrípsit, quam dictúrus sum.
Nam quód rumores dístulerunt máliuoli q. s.

Habét bonorum exémplum, quo exempló sibi
Licére id facere quód illi fecerúnt putat.
Tum quód maliuolus uétus poëta díctitat,
Repénte ad studium hunc se ádplicasse músicum,
Amícum ingenio frétum, haud naturá sua:
Arbítrium uostrum, uóstra existumátio
Valébit. qua re omnís uos oratós uolo,
Ne plús iniquom póssit quam aequom orátio.
Facite aéqui sitis, dáte crescendi cópiam,
Nouárum qui spectándi faciunt cópiam
Sine uítiis. ne ille pró se dictum exístumet,
Qui núper fecit séruo currenti ín uia
Decésse populum: quór insano séruiat?
De illíus peccatis plúra dicet, quóm dabit
Aliás nouas, nisi fínem maledictís facit.
Adéste aequo animo, dáte potestatém mihi
Statáriam agere ut líceat per siléntium,
Ne sémper seruos cúrrens, iratús senex,
Edáx parasitus, sýcophanta autem ínpudens,
Auárus leno adsídue agendi sínt mihi
Clamóre summo, cúm labore máxumo.
Mea caúsa causam hanc iústam esse animum indúcite,
Vt áliqua pars labóris minuatúr mihi.
Nam núnc nouas qui scríbunt, nil parcúnt seni:
Si quaé laboriósast, ad me cúrritur;
Si lénis est, ad álium defertúr gregem.
In hác est pura orátio. experímini,
In utrámque partem ingénium quid possít meum.
Si númquam auare prétium statui artí meae
Et eum ésse quaestum in ánimum induxi máxumum,
Quam máxume seruíre uostris cómmodis:
Exémplum statuite ín me, ut adulescéntuli
Vobís placere stúdeant potius quám sibi.

P. TERENTI AFRI

HEAVTON TIMORVMENOS.

GENERAL INTRODUCTION.

MENEDEMUS, the "self-tormentor," is a citizen of Athens, whose only son CLINIA fell in love with ANTIPHILA. MENEDEMUS bitterly opposed his son's marriage to a portionless stranger, and by his harshness and taunts finally drove him to leave home and go to the wars in Asia. After he had gone, MENEDEMUS was filled with remorse. He sold his estate in Athens and moved to the country, where we find him punishing himself by laboring incessantly, and living a life of extreme frugality. CLINIA has returned, unknown to his father, and is staying with an intimate friend, CLITIPHO, whose father, CHREMES, is MENEDEMUS'S next door neighbor in the country. The details of the plot are given in the introductions at the beginning of each scene.

ACT I.

SCENE: *A road in the country near Athens, leading* R. *to the city. At the back of the stage are two farm-houses, each surrounded by a plot of ground. The one on the right (of the stage)* belongs to* CHREMES, *that on the left to* MENEDEMUS. MENEDEMUS, *clad only in a hide, is discovered digging in his garden with a very heavy hoe. Enter* CHREMES *from his house. He looks at* MENEDEMUS *in silence for a moment, then crosses over and speaks to him. The time is late in the afternoon.*

SCENE I.

CHREMES asks MENEDEMUS why, though an old man, and evidently well to do, he wears himself out by working from morning till night. MENEDEMUS at first returns short answers, but finally tells his story, and explains that he is punishing himself for his cruelty to his son.

---

* R. and L. are used, as usual, of the right and left of the actors facing the audience; with reference to the spectators the positions are of course reversed.

CHREMES SENES / MENEDEMVS II

I 1 CH. Quamquam haéc inter nos núper notitia ádmodumst
(Inde ádeo quo*m* agrum in próxumo hic mercátus es)
Nec reí fere sane *hoc* ámplius quicquám fuit:
Tamén uel uirtus túa me uel uicínitas,
Quod ego ín propinqua párte amicitiaé puto,
Facit út te audacter móneam et familiáriter,
Quod míhi uidere praéter aetatém tuam
Facere ét praeter quam rés te adhortatúr tua.
Nam pró deum atque hominúm fidem, quid uís tibi?
Quid quaéris? annos séxaginta nátus es,
Aut plús eo, ut conício; [agrum] in his regiónibus
Meliórem *agrum* neque préti maioris némo habet;
Seruós compluris: proínde quasi nemó siet,
Ita atténte tute illórum officia fúngere.
Numquám tam mane egrédior neque tam uésperi
Domúm reuortor, quín te in fundo cónspicer
Fodere aút arare aut áliquid ferre. dénique
Nullúm remittis témpus neque te réspicis.
Haec nón uoluptati tíbi esse satis certó scio.
'Enim' díces 'quantum hic óperis fiat paénitet.'
Quod in ópere faciundo óperae consumís tuae,
Si súmas in illis éxercendis, plús agas.
ME. (*continuing to ply his hoe*) Chremés, tantumne ab ré tuast otí tibi,
Aliéna ut cures éa quae nil ad te áttinent?
CH. Homó sum: humani níl a me alienúm puto.
Vel mé monere hoc uél percontarí puta:
Rectúmst, ego ut faciam; nón est, te ut detérream.
ME. (*curtly*) Mihi síc est usus; tíbi ut opus factóst, face.
CH. An quoíquamst usus hómini, se ut cruciét? ME. (*without looking up*) Mihi.
CH. Si quíd laborist, nóllem. sed quid istúc malist?

Quaesó, quid de te tántum *com*meruísti? Me. Eheu! (*Bursts into tears.*)
Ch. Ne lácruma, atque istuc, quídquid est, fac me út sciam:
Ne rétice, ne uerére, crede inquám mihi:
Aut cónsolando aut cónsilio aut re iúuero.
Me. (*looking up*) Scire hóc uis? Ch. Hac quidem caúsa qua dixí tibi.
Me. Dicétur. Ch. At istos rástros intereá tamen
Adpóne, ne labóra. Me. (*plying his hoe vigorously*) Minume. Ch. Quám rem agis?
Me. Sine mé, uociuom témpus ne quod dém mihi
Labóris. Ch. (*taking the hoe from him*) Non sinam, ínquam. Me. Ah, non aequóm facis.
Ch. (*trying its weight*) Hui, tám grauis hos, quaéso? Me. Sic meritúmst meum.
Ch. (*laying it down*) Nunc lóquere. Me. Filium únicum adulescéntulum
Habeo. áh, quid dixi? habére me? immo habuí, Chremes;
Nunc hábeam necne incértumst. Ch. Quid ita istúc? Me. Scies.
Est é Corintho hic áduena anus paupércula;
Eius filiam ille amáre coepit pérdite,
Prope [iam] út pro uxore habéret: haec clam me ómnia.
Vbi rém resciui, coépi non humánitus
Neque ut ánimum decuit aégrotum adulescéntuli
Tractáre, sed ui et uía peruolgatá patrum.
Cottídie accusábam: 'hem, tibine haec díutius
Licére speras fácere me uiuó patre,
Amícam ut habeas própe iam in uxorís loco?
Errás, si id credis, ét me ignoras, Clínia.
Ego té meum esse díci tantispér uolo,
Dum quód te dignumst fácies; sed si id nón facis,
Ego quód me in te sit fácere dignum inuénero.
Nulla ádeo ex re istuc fit nisi ex nimio ótio.

Ego istúc aetatis nón amori operám dabam,
Sed in Ásiam hinc abii própter pauperiem átque ibi
Simúl rem et gloriam ármis belli répperi.'
Postrémo adeo res rédiit: adulescéntulus
Saepe éadem et grauiter aúdiendo uíctus est;
Aetáte me putáuit et sapiéntia
Plus scíre et prouidére quam se ipsúm sibi:
In Ásiam ad regem mílitatum abiít, Chremes.
CH. Quid aïs? ME. Clam me proféctus mensis trís abest.
CH. Ambo áccusandi; etsi íllud inceptúm tamen
Animíst pudentis sígnum et non instrénui.
ME. Vbi cómperi ex eis, quí fuere ei cónscii,
Domúm reuortor maéstus atque animó fere
Pertúrbato atque incérto prae aegritúdine.
Adsído: adcurrunt sérui, soccos détrahunt;
Video álios festináre lectos stérnere,
Cenam ádparare: pró se quisque sédulo
Faciébant, quo illam míhi lenirent míseriam.
Vbi uídeo, haec coepi cógitare 'hem, tót mea
Solíus solliciti sínt causa, ut me unum éxpleant?
Ancíllae tot me uéstiant? sumptús domi
Tantós ego solus fáciam? sed gnatum únicum,
Quem páriter uti his décuit aut etiam ámplius,
Quod illa aétas magis ad haéc utenda idóneast,
Eum ego hínc eieci míserum iniustitiá mea!
Maló quidem me quóuis dignum députem,
Si id fáciam. nam usque dum ílle uitam illám colet
Inopém, carens patria ób meas iniúrias,
Intérea usque illi dé me suppliciúm dabo
Labórans, parcens, quaérens, illi séruiens.'
Ita fácio prorsus: níl relinquo in aédibus,
Nec uás nec uestiméntum: conrasi ómnia.
Ancíllas, seruos, nísi eos qui opere rústico

Faciúndo facile súmptum exercirént suom,
Omnís produxi ac uéndidi. inscripsi ílico
Aedís mercede. quási talenta ad quíndecim
Coëgi: agrum hunc mercátus sum: hic me exérceo.
Decréui tantispér me minus iniúriae,
Chremés, meo gnato fácere, dum fiám miser;
Nec fás esse ulla mé uoluptate híc frui,
Nisi ubi ílle huc saluos rédierit meus párticeps.

CH. Ingénio te esse in líberos lení puto,
Et illum óbsequentem, sí quis recte aut cómmode
Tractáret. uerum néc tu illum satis nóueras,
Nec te ílle; hoc qu*od* fit, úbi non uere uíuitur.
Tu illúm numquam ostendísti quanti pénderes,
Nec tíbi illest credere aúsus quae est aequóm patri.
Quod si ésset factum, haec númquam euenissént tibi.

ME. (*sadly*) Ita rés est, fateor: péccatum a me máxumumst.

CH. Menedéme, at porro récte spero et illúm tibi
Saluom ádfuturum esse híc confido própediem.

ME. (*looking upward*) Vtinam íta di faxint! CH. Fácient. nunc si cómmodumst,
Dionýsia hic sunt hódie: apud me sís uolo.

ME. Non póssum. CH. Quor non? quaéso tandem aliquántulum
Tibi párce: idem absens fácere te hoc uolt fílius.

ME. Non cónuenit, qui illum ád laborem *hinc pé*pulerim,
Nunc me ípsum fugere. CH. Sícine est senténtia?

ME. Sic. CH. Béne uale. ME. Et tu. (*Exit into his house.*) CH. (*soliloquizing and wiping his eyes*) Lácrumas excussít mihi
Miserétque me eius. séd ut dieï témpus est,
Tempúst monere me húnc uicinum Phániam,
Ad cénam ut ueniat: íbo, uisam sí domist. (*Goes off* R. *and returns immediately.*)
Nil ópus fuit monitóre: iam dudúm domi

Praesto ápud me esse aiunt. égomet conuiuás moror.
Ibo ádeo hinc intro. (*Starts to go to his door, but draws back as he hears some one opening it.*) sed quid crepuerúnt fores?
[Hinc a me? quis nam egreditur? huc concessero.] (*Goes over* R.)

SCENE 2.

Enter CLITIPHO *from the house of* CHREMES.

CLITIPHO has sent his father's slave SYRUS to beg ANTIPHILA to come to CLINIA. CHREMES overhears his son assuring CLINIA that she will soon arrive. Having learned the circumstances of CLINIA'S return, CHREMES makes up his mind that the young man ought not to be told the real state of his father's feelings. He therefore defends the conduct of MENEDEMUS.

CLITIPHO	CHREMES
ADVLESCENS	SENEX

I, 2 CL. (*to* CLINIA *within*) Níl adhuc est quód uereare, Clínia: haud quaquam étiam cessant,
Ét illam simul cum núntio hic tibi ádfuturam hodié scio.
Proín tu sollicitúdinem istam fálsam, quae te excrúciat, mittas.
CH. (*aside*) Quícum loquitur fílius?
CL. (*aside, seeing* CHREMES) Páter adest, quem uólui: adibo. (*to* CHREMES) páter, opportune áduenis.
CH. Quíd id est? CL. Hunc (*pointing*) Menedémum nostin nóstrum uicinúm? CH. Probe.
CL. Huic fílium scis ésse? CH. Audiui esse: ín Asia. CL. Non ést, pater:
Apud nós est. CH. Quid aïs? CL. Áduenientem, e náui egredientem ílico
Abdúxi ad cenam; nám mihi magna cum eó iam inde [usque] a puéritia
Fuit sémper familiáritas. CH. Voluptátem magnam núntias.
Quam uéllem Menedemum ínuitatum, ut nóbiscum esset, ámplius,

Vt hánc laetitiam nécopinanti prímus obicerem eí domi!
Átque etiam nunc témpus est. (*Starts to go to* MENEDEMUS'S *door.*)
Cl. (*detaining him*) Caue fáxis: non opus ést, pater.
Ch. Quaprópter? Cl. Quia enim incértumst etiam, quíd se faciat. módo uenit;
Timet ómnia, patris íram et animum amícae se erga ut sít suae.
Eam mísere amat; proptér eam haec turba atque ábitio euenít.
Ch. Scio.
Cl. Nunc séruolum ad eam in úrbem misit, ét ego nostrum uná Syrum.
Ch. Quid nárrat? Cl. Quid ille? sé miserum esse. Ch. (*contemptuously*) Míserum? quem minus créderes?
Quid rélicuist quin hábeat, quae quidem in hómine dicuntúr bona?
Paréntis, patriam incólumem, amicos, génus, cognatos, dítias.
Atque haéc perinde súnt ut illius ánimust qui ea póssidet:
Qui utí scit, ei bona; ílli, qui non útitur recté, mala.
Cl. Immo ílle fuit senex ínportunus sémper, et nunc níl magis
Vereór quam ne quid ín illum iratus plús satis faxít, pater.
Ch. Illí*ci*ne? (*aside*) sed reprimám me; nam in metu ésse hunc illist útile.
Cl. (*not understanding what his father says*) Quid túte tecum? Ch. Dícam: ut ut erat, mánsum tamen opórtuit.
Fortásse aliquantum iníquior erat praéter eius lubídinem:
Paterétur; nam quem férret, si paréntem non ferrét suom?
Huncíne erat aequom ex íllius more an íllum ex huius uíuere?
Et quód illum insimulat dúrum, id non est; nám parentum iniúriae
Vníus modi sunt férme, paulo qui ést homo tolerábilis:
Scortári crebro nólunt, nolunt crébro conuiuárier,
Praebént exigue súmptum; atque haec sunt támen ad uirtutem ómnia.
Verúm ánimus ubi semél se cupiditáte deuinxít mala,
Necéssest, Clitiphó, consilia cónsequi consímilia.

Scitúmst periclum ex áliis facere, tíbi quod ex usú siet.
CL. Ita crédo. CH. Ego ibo hinc íntro, ut uideam nóbis quid cenaé siet.
Tu, ut témpus est diéï, uide sis né quo hinc abeas lóngius. (*Goes into his house.*)

SCENE 3.

CLITIPHO soliloquizes on his father's advice, which he does not at all agree with. He goes on to speak of the extravagance of his own mistress, BACCHIS.

CLITIPHO
ADVLESCENS

II 1 CL. (*soliloquizing*) Quam iníqui sunt patrés in omnis ádulescentis iúdices !
Qui aequom ésse censent nós a pueris ílico nascí senes
Neque illárum adfinis ésse rerum, quás fert adulescéntia.
Ex suá lubidiné moderantur, núnc quae est, non quae olím fuit.
Mihi si úmquam filiús erit, ne ille fácili me utetúr patre;
Nam et cógnoscendi et ígnoscendi dábitur peccatí locus:
Non út meus, qui míhi per alium osténdit suam senténtiam.
Perii ! ís mi, ubi adbibít plus paulo, súa quae narrat fácinora !
Nunc aít (*imitating his father's pompous manner*) 'periclum ex áliis facito, tíbi quod ex usú siet':
(*shrugging his shoulders*) Astútus ! ne ille haud scít, quam mihi nunc súrdo narret fábulam.
Magis núnc me amicae dícta stimulant 'dá mihi' atque 'adfér mihi':
Quoi quód respondeám nil habeo; néque me quisquamst míserior.
Nam hic Clínia, etsi is quóque suarum rérum sat agitát, tamen
Habét bene et pudíce eductam, ignáram artis meretríciae.
Meast *in*potens, procáx, magnifica, súmptuosa, nóbilis.
Tum quód dem ei, 'recte' est; nám nil esse míhi religiost dícere.
Hoc égo mali non prídem inueni, néque etiam dum scít pater.

ACT II.

Scene 1.

Enter Clinia *from* Chremes's *house.* *He appears worried and anxious.*

Clinia fears that Antiphila has forgotten him during his absence. Clitipho comforts him and warns him not to let himself be seen.

Clinia — Clitipho
adulescentes II

II 2 Clin. (*soliloquizing and looking anxiously toward the city,* r.) Si míhi secundae rés de amore meo éssent, iam dudúm scio
Venísssent; sed uereór, ne mulier me ábsente hic corrúpta sit.
Concúrrunt multae opínione*m ré*s quae mi anim*o* exaúgeant:
Occásio, locus, aétas, mater quoíus sub imperióst mala,
Quoi níl iam praeter prétium dulcest. Clit. (*calling*) Clínia. Clin. (*sighing*) Ei miseró mihi!
Clit. (*looking anxiously towards* Menedemus's *door*) Etiám caues, ne uídeat forte hic te á patre aliquis éxiens?
Clin. Faciám; sed nescio quíd profecto mi ánimus praesagít mali.
Clit. (*impatiently*) Pergín istuc prius diiúdicare, quám scis quid ueri siet?
Clin. Si níl mali esset, iam híc adessent. Clit. Iam áderunt. Clin. Quando istúc '*iam*' erit?
Clit. Non cógitas hinc lóngule esse? et nósti mores múlierum:
Dum móliuntur, dúm conantur, ánnus est. Clin. O Clítipho,
Timeó. Clit. (*pointing* r. *and clapping* Clinia *on the shoulder*) Respira: eccúm Dromonem cúm Syro una: adsúnt tibi.

SCENE 2.

Enter R. SYRUS *and* DROMO *talking together.*

CLINIA, overhearing the conversation of the two slaves, is disturbed at ANTIPHILA'S apparent gain in wealth. SYRUS tells him that she is still devoted to him, that all the servants, jewelry, etc., belong to BACCHIS, whom he has brought with him, intending to pass her off as CLINIA'S mistress, so that his young master may enjoy a few days of her society. CLITIPHO at first objects to the plan, but finally acquiesces, and the two young men promise to act their parts carefully. SYRUS says that he has a plan which he will explain later.

SYRVS	DROMO	CLINIA	CLITIPHO
SERVI	II	ADVLESCENTES	II

II 3 SY. Aín tu? DR. Sic est. SY. Vérum interea, dúm sermones caédimus,
Íllae sunt relíctae. CLIT. (*to* CLINIA) Mulier tíbi adest. audin, Clínia?
CLIN. Égo uero audió nunc demum et uídeo et ualeo, Clítipho.
DR. (*to* SYRUS) Mínume mirum: adeo ínpeditae súnt: ancillarúm gregem
Dúcunt secum. CLIN. (*to* CLITIPHO) Périi, unde illi súnt ancillae? CLIT. (*shrugging his shoulders*) Mén rogas?
SY. (*to* DROMO) Nón oportuít relictas: pórtant quid rerum! CLIN. Eí mihi!
SY. Aúrum, uestem; et uésperascit, ét non nouerúnt uiam.
Fáctum a nobis stúltest. abi dum tú, Dromo, illis óbuiam.
(DROMO *hesitates*) Própera: quid stas? (*Exit* DROMO R.) CLIN. Vaé misero mi, quánta de spe décidi!
CLIT. Quíd istuc? quae res té sollicitat aútem? CLIN. Rogitas quíd siet?
Víden tu? ancillas aúrum uestem, quám ego cum una ancíllula
Híc reliqui, unde *ei* ésse censes? CLIT. Váh, nunc demum intéllego.
SY. (*soliloquizing*) Dí boni, quid túrbaest! aedes nóstrae uix capiént, scio.
Quíd comedent! quid ébibent! quid séne erit nostro míserius?

(*Seeing the two young men*) Séd eccos uideo quós volebam. CLIN. (*soliloquizing, and apostrophizing* ANTIPHILA) O Iúppiter, ubi námst fides?
Dum ego própter te errans pátria careo démens, tu intereá loci
Conlócupletasti te, Ántiphila, et me in hís deseruistí malis,
Proptér quam in summa infámia sum et meó patri minus sum óbsequens:
Quoius núnc pudet me et míseret, qui harum móres cantabát mihi,
Monuísse frustra néque eum potuisse úmquam ab hac me *as*pél-lere.
Quod támen nunc faciam; túm, quom gratum míhi esse potuit, nólui.
Nemóst miserior me. SY. (*aside*) Híc de nostris uérbis errat uídelicet,
Quae hic súmus locuti. (*to* CLINIA, *crossing over*) Clínia, aliter túom amorem atque est, áccipis:
Nam et uítast eadem et ánimus te erga idem ác fuit,
Quantum éx ipsa re cóniecturam fécimus.
CLIN. (*eagerly*) Quid est, óbsecro? nam míhi nunc nil rerum ómniumst
Quod málim quam me hoc fálso suspicárier.
SY. Hoc prímum, ut ne quid huíus rerum ignorés: anus,
Quae est dícta mater ésse ei antehac, nón fuit;
Ea óbiit mortem. hoc ípsa in itinere álterae
Dum nárrat, forte audíui. CLIT. (*surprised*) Quae namst áltera?
SY. (*to* CLITIPHO) Mane: hóc quod coepi prímum enarrem, Clítipho:
Post ístuc ueniam. CLIT. (*impatiently*) Própera. SY. (*continuing*) Iam primum ómnium,
Vbi uéntum ad aedis ést, Dromo pultát fores;
Anus quaédam prodit; haéc ubi aperit óstium,
Contínuo hic se coniécit intro, ego cónsequor;
Anus fóribus obdit péssulum, ad lanám redit.
Hic scíri potuit aút nusquam alibi, Clínia,

Quo stúdio uitam suám te absente exégerit,
Vbi de inprouisost interuentum múlieri.
Nam ea rés dedit tum existumandi cópiam
Cottidianae uitae consuetúdinem,
Quae quoiusque ingenium ut sit declarat máxume.
Texéntem telam stúdiose ipsam offéndimus,
Mediocriter uestitam ueste lúgubri
(Eius ánuis causa opinor quae erat mórtua),
Sine aúro; tum ornatam ita uti quae ornantúr sibi,
Nullá mala re *os* éxpolitam múliebri;
Capillus pexus, prólix*e* circúm caput
Reiéctus, neclegénter; pax. CLIN. Syre mi, óbsecro,
Ne me in laetitiam frústra coniciás. SY. Anus
Subtémen nebat. praéterea una ancillula
Erat; éa texebat úna, pannis óbsita,
Neclécta, inmunda inlúuie. CLIT. Si haec sunt, Clinia,
Vera, ita uti credo, quis te est fortunátior?
Scin hánc quam dicit sórdidatam et *hórr*idam?
Magnum hóc quoque signumst, dóminam esse extra nóxiam,
Quom eiús tam neclegúntur internúntii.
Nam disciplinast eis demunerárier
Ancillas primum, ad dóminas qui adfectánt uiam.
CLIN. (*to* SYRUS) Perge, óbsecro te, et cáue ne falsam grátiam
Studeás inire. quid aït, ubi me nóminas?
SY. Vbi dicimus redisse te et rogáre uti
Veniret ad te, múlier telam désinit
Continuo et lacrumis ópplet os totúm sibi,
Vt fácile scires désiderio id fieri.
CLIN. Prae gaúdio, ita me di ament, ubi sim néscio:
Ita timui. CLIT. At ego nil ésse scibam, Clinia.
(*to* SYRUS) Age dúm uicissim, Sýre, dic quae illast áltera?
SY. Addúcimus tuam Bácchidem. CLIT. (*starting*) Hem, quid? Bácchidem?

(*threateningly*) Ého sceleste, quó illam ducis? Sy. (*coolly*) Quó ego illam? ad nos scilicet.

Clit. Ád patremne? Sy. Ad eum ipsum. Clit. (*holding up his hands*) O hominis inpudentem audáciam! Sy. Heus,

Nón fit sine periclo facinus mágnum nec memorábile.

Clit. (*angrily*) Hóc uide: in mea uíta tu tibi laúdem is quaesitúm, scelus?

Vbi si paululúm modo quid te fúgerit, ego périerim.

(*to* Clinia) Quíd illo facias? Sy. Át enim . . Clit. Quid 'enim'? Sy. Sí sinas, dicám. Clin. Sine.

Clit. Síno. Sy. Ita res est haéc nunc, quasi quom . . Clit. (*interrupting him impatiently*) Quás malum ambagés mihi

Nárrare occipit? Clin. Syre, uerum hic dícit: mitte, ad rém redi.

Sy. Énim uero reticére nequeo: múltimodis iniúrius,

Clítipho, es neque férri potis es. Clin. (*to* Clitipho) Aúdiundum hercle ést, tace.

Sy. Vís amare, uís potiri, uís quod des illi éffici;

Túom esse in potiundó periclum nón uis: haud stulté sapis;

Síquidem id saperest, uélle te id quod nón potest contíngere.

Aút haec cum illis súnt habenda, aut ílla cum his mitténda sunt.

Hárum duarum cóndicionum núnc utram malís uide;

Étsi consiliúm quod cepi réctum esse et tutúm scio.

Nam ápud patrem tua amíca tecum síne metu ut sit cópiast.

Túm quod illi argentum és pollicitus, eádem hac inueniám uia,

Quód ut efficerem orándo surdas iam aúris reddiderás mihi.

Quíd aliud tibi uís? Clit. (*doubtfully*) Siquidem hoc fit. Sy. (*impatiently*) Síquidem? experiundó scies.

Clit. (*yielding*) Áge age, cedo istuc tuóm consilium: quíd id est? Sy. Adsimulábimus

Túam amicam huius ésse amicam. Clit. (*sarcastically*) Púlchre: quid faciét sua?

Án ea quoque dicétur huius, si úna haec dedecoríst parum?

SY. Ímmo ad tuam matrem ábducetur. CLIT. Quíd eo? SY. Longumst, Clítipho,
Sí tibi narrem, quam ób rem id faciam: uéra causast. CLIT. Fábulae:
Níl satis firmi uídeo, quam ób rem accípere hunc mi expediát metum (*turning away impatiently*).
SY. Máne, habeo aliud, si ístuc metuis, ámbo quod *fa*teámini
Síne periclo esse. CLIT. (*relieved*) Huíus modi, obsecro, áliquid reperi. SY. (*sarcastically*) Máxume:
Ibo óbuiam h*uic*, dicam út reuortatúr domum. CLIT. Hem,
Quid díxti? SY. Ademptum tíbi iam faxo omném metum,
In aúrem utramuis ótiose ut dórmias.
CLIT. (*perplexed*) Quid ágo nunc? CLIN. Tune? quód boni CLIT. (*paying no attention to* CLINIA) Syre! díc modo.
SY. (*to* CLITIPHO) Verum áge modo: hodie séro ac nequiquám uoles.
CLIN. Datúr, fruare dúm licet; nam néscias,
CLIT. (*still not heeding* CLINIA) Syre ínquam! SY. Perge: pórro tamen . . ! istúc ago. (*Starts to go off* R.)
CLIN. Eius sít potestas pósthac an numquám tibi.
CLIT. Verum hércle istuc est. (*calling*) Sýre, Syre inquam, heus, heús, Syre!
SY. (*aside*) Concáluit. (*stopping and looking back*) quid uis? CLIT. Rédi, redi! SY. (*returning*) Adsum: díc quid est?
Iam hoc quóque negabis tíbi placere. CLIT. Immó, Syre,
Et me ét meum amorem et fámam permittó tibi.
Tu es iúdex: ne quid áccusandus sís uide.
SY. Ridículumst [te] istuc me ádmonere, Clítipho,
Quasi ístic mea res mínor agatur quám tua.
Hic sí quid nobis fórte aduorsi euénerit,
Tibi erúnt parata uérba, huic homini uérbera:
Quaprópter haec res ne útiquam neclectúst mihi.
Sed istúnc exora, ut súam esse adsimulet. CLIN. Scílicet
Factúrum me esse; in eúm iam res redíit locum,

Vt sít necessus. CLIT. Mérito te amo, Clínia.
CLIN. Verum ílla ne quid títubet. SY. Perdoctást probe.
CLIT. (*to* SYRUS) At hóc demiror, qui tam facile pótueris
Persuádere illi, quaé solet quos spérnere!
SY. In témpore ad eam uéni, quod rerum ómniumst
Primúm. nam quendam mísere offendi ibi mílitem
Eius nóctem orantem; haec árte tractabát uirum,
Vt íllius animum cúpidum inopia incénderet:
Eadémque ut esset ápud te hoc quam gratíssumum.
(*earnestly*) Sed heús tu, uide sis né quid inprudéns ruas!
Patrém nouisti ad hás res quam sit pérspicax;
Ego te aútem noui quam ésse soleas ínpotens:
Inuérsa uerba, euérsas ceruicís tuas,
Gemitús, screatus, tússis, risus ábstine.
CLIT. Laudábis. SY. Vide sis. CLIT. Tútimet mirábere.
SY. (*looking off* R.) Sed quám cito sunt cónsecutae múlieres!
CLIT. Vbi súnt? (*Starts to rush off* R.; SYRUS *detains him*) quor retines? SY. Iám nunc haec non ést tua.
CLIT. Scio, ápud patrem; at nunc ínterim. SY. (*firmly*) Niló magis.
CLIT. (*struggling to free himself*) Sine. SY. Nón sinam inquam. CLIT. Quaéso paulispér. SY. Veto.
CLIT. Saltém salutem. SY. Ábeas si sapiás. CLIT. (*reluctantly*) Eo.
(*pointing to* CLINIA) Quid istíc? SY. Manebit. CLIT. Hóminem felicem! SY. Ámbula. (*Exit* CLITIPHO *into* CHREMES'S *house.*)

SCENE 3.

Enter BACCHIS *and* ANTIPHILA, R., *talking together.*

BACCHIS congratulates ANTIPHILA on the superiority of her condition in life to that of women of her own class. An affectionate meeting follows between ANTIPHILA and CLINIA.

BACCHIS	ANTIPHILA	CLINIA	SYRVS
MERETRIX	MVLIER	ADVLESCENS	SERVOS

II 4 BA. Édepol te, mea Antíphila, laudo et fórtunatam iúdico,
Íd quom studuisti, ísti formae ut móres consimilés forent;
Mínumeque, ita me dí ament, miror sí te sibi quisque éxpetit.
Nám mihi, quale ingénium haberes, fúit indicio orátio:
Ét quom egomet nunc mécum in animo uítam tuam consídero
Ómniumque adeó uostrarum, uólgus quae ab se ségregant,
Ét uos esse istíus modi et nos nón esse haud mirábilest.
Nam éxpedit bonas ésse uobis; nós, quibuscum est res, nón sinunt:
Quíppe forma inpúlsi nostra nós amatorés colunt;
Haéc ubi inminútast, illi súom animum alio cónferunt:
Nísi si prospectum ínterea aliquid ést, desertae uíuimus.
Vóbis cum uno sémel ubi aetatem ágere decretúmst uiro,
Quoíus mos maxumést consimilis uóstrum, hi se ad uos ádplicant.
Hóc beneficio utríque ab utrisque uéro deuincímini,
Ýt numquam ulla amóri uostro incídere possit cálamitas.
AN. Néscio alias: mé quidem semper scío fecisse sédulo,
Ýt ex illius cómmodo meum cómpararem cómmodum. CL. (*aside*) Ah,
Ergó, mea Antiphila, tú nunc sola réducem me in patriám facis;
Nam dum ábs te absum, omnes míhi labores fuére quos cepí leues,
Praetér quam tui caréndum quod erat. SY. (*aside*) Crédo. CL. (*aside to* SYRUS) Syre, uix súffero:
Hocíne me miserum nón licere meó modo ingeniúm frui!
SY. (*aside to* CLINIA) Immo út patrem tuom uídi esse habitum, díu ètiam durás dabit.
BA. (*to* ANTIPHILA, *seeing* CLINIA) Quis nam híc adulescens ést, qui intuitur nós? AN. (*seeing* CLINIA *and overcome with joy*) Ah, retine me, óbsecro!
BA. Amábo quid tibíst? AN. Disperii, périi misera! BA. Quíd stupes?
CL. Antíphila! AN. Videon Clíniam an non? BA. Quém uides?

CL. (*to* ANTIPHILA) Salue, ánime mi. AN. O mi Clínia, salue. CL. Vt uales?

AN. Saluóm uenisse gaúdeo. (*They embrace.*) CL. Teneóne te, Antíphila, maxume ánimo exoptatám meo?

SY. Ite íntro; nam uos iám dudum expectát senex.

(*Exeunt omnes into* CHREMES'S *house.*)

ACT III.

Scene I.

Enter Chremes *from his house.*

A night is supposed to pass between the second and third acts. At daybreak **Chremes** goes to tell **Menedemus** that **Clinia** has returned. He informs **Menedemus** that the youth is accompanied by an extravagant mistress, but **Menedemus** is determined to put up with anything, if only his son will remain at home. **Chremes**, however, persuades him that, if he is determined to indulge his son, it will be better not to do so openly.

Chremes — Menedemvs
senes — ii

III 1 Ch. (*soliloquizing*) Lucíscit hoc iam (*looking towards the sky*).
césso pultare óstium
Vicíni, primum e me út sciat sibi filium
Redísse? etsi adulescéntem hoc nolle intéllego.
Verúm quom uideam míserum hunc tam excruciárier
Eius ábitu, celem tam ínsperatum gaúdium,
Quom illí pericli níl ex indició siet?
Haud fáciam; nam quod pótero adiutabó senem.
Item ut filium meum amíco atque aequalí suo
Video ínseruire et sócium esse in negótiis,
Nos quóque senes est aéquom senibus óbsequi. (Menedemus
appears at the door of his house; he does not see
Chremes. *He soliloquizes sadly.*)
Me. Aut égo profecto ingénio egregio ad míserias
Natús sum, aut illud fálsumst, quod uolgo aúdio
Dicí, diem adimere aégritudinem hóminibus;
Nam míhi quidem cottídie augescít magis
De filio aegritúdo, et quanto díutius

Abést, magis cupio tánto et magis desídero.
CH. (*seeing* MENEDEMUS) Sed ipsum foras egréssum uideo: ibo, ádloquar. (*Crosses over towards* MENEDEMUS.)
Menedéme, salue: núntium adportó tibi,
Quoius máxume te fieri participém cupis.
ME. (*running to meet* CHREMES) Num quíd nam de gnató meo audisí, Chremes?
CH. Valet átque uiuit. ME. (*eagerly*) Vbi namst quaeso? CH. Apud mé domi.
ME. Meus gnátus? CH. Sic est. ME. Vénit? CH. Certe. ME. Clínia
Meus uénit? CH. Dixi. ME. (*taking* CHREMES *by the arm and starting towards his door*) Eámus: duc me ad eum, óbsecro.
CH. (*detaining him*) Non uólt te scire sé redisse etiam, ét tuom
Conspéctum fugitat: própter peccatum hóc timet,
Ne túa duritia antíqua illa etiam adaúcta sit.
ME. (*surprised*) Non tu illi dixti ut éssem? CH. (*coolly*) Non. ME. Quam ob rém, Chremes?
CH. (*earnestly*) Quia péssume istuc in te atque in illum cónsulis,
Si té tam leni et uícto esse animo osténderis.
ME. Non póssum: satis iam, sátis pater durús fui. CH. Ah,
Veheméns in utramque pártem, Menedeme, és nimis,
Aut lárgitate nímia aut parsimónia:
In eándem fraudem ex hác re atque ex illa íncides.
Primum ólim potius quám paterere filium
Commétare ad muliérculam, quae paúlulo
Tum erát contenta quoíque erant grata ómnia,
Protérruisti hinc. éa coacta ingrátiis
Postílla coepit uíctum uolgo quaérere.
Nunc quóm sine magno intértrimento nón potest
Habéri, quiduis dáre cupis. nam ut tú scias,
Quam ea núnc instructa púlchre ad perniciém siet,
Primúm iam ancillas sécum adduxit plús decem,

Onerátas ueste atque aúro: satrap*a* sí siet
Amátor, numquam súfferre eius sumptús queat;
Nedúm tu possis. Me. (*mildly*) Éstne ea intus? Ch. Sít rogas?
(*ironically*) Sensí. nam unam eï cénam atque eius cómitibus
Dedí; quod si iterum míhi sit danda, actúm siet.
Nam ut ália omittam, pýtissando módo mihi
Quid uíni absumpsit (*mimicking*) 'síc hoc' dicens; 'ásperum,
Pater, hóc est: aliud lénius sodés uide'!
Reléui dolia ómnia, omnis sérias.
Omnís sollicitos hábui*t*, atque haec úna nox.
Quid té futurum cénses, quem adsidue éxedent?
Sic mé di amabunt, út me tuarum míseritumst,
Menedéme, fortunárum. Me. Faciat quídlubet:
Sumát consumat pérdat, decretúmst pati,
Dum illúm modo habeam mécum. Ch. (*earnestly*) Si certúmst tibi
Sic fácere, illud permágni re ferre árbitror,
Vt né scientem séntiat te id síbi dare.
Me. Quid fáciam? Ch. Quiduis pótius quam quod cógitas:
Per álium quemuis út des, falli té sinas
Tech*i*nís per seruolum; (*assuming a knowing air*) étsi subsensi íd quoque,
Illós ibi esse, id ágere inter se clánculum.
Syrus cum íllo uostro cónsusurrant, cónferunt
Consília ad adulescéntis; et tibi pérdere
Taléntum hoc pacto sátius est quam illó minam.
Non núnc pecunia ágitur, sed illud quó modo
Minumó periclo id démus adulescéntulo.
Nam sí semel tuom ánimum ille intelléxerit,
Prius próditurum té tuam uitam ét prius
Pecúniam omnem, quam ábs te amittas fílium: hui,
Quantám fenestram ad néquitiem pateféceris,
Tibi aútem porro ut nón sit suaue uíuere!
Nam déteriores ómnes sumus licéntia.

[Quod quoique quomque inciderit in mentem, uolet,
Neque id putabit prauom an rectum sit: petet.]
Tu rém perire et ipsum non poteris pati:
Dare dénegaris: ibit ad illud ilico,
Quo máxume apud te sé ualere séntiet:
Abitúrum se abs te esse ilico minábitur.

ME. (*thoughtfully*) Vidére uera atque ita uti res est dícere.

CH. Somnum hércle ego hac nocte óculis non uidi meis,
Dum id quaéro, tibi qui filium restítuerem.

ME. (*gratefully, holding out his hand*) Cedo déxtram: porro té idem oro ut faciás, Chremes.

CH. (*grasping his hand*) Parátus sum. ME. Scin quíd nunc facere té uolo?

CH. Dic. ME. Quód sensisti illós me incipere fállere,
Id út maturent fácere: cupio illí dare
Quod uólt, cupio ipsum iám uidere. CH. Operám dabo.
Paulúm negoti mi óbstat: Simus ét Crito
Vicíni nostri hic ámbigunt de finibus;
Me cépere arbitrum: ibo ac dicam, ut díxeram
Operám daturum me, hódie non posse eís dare.
Contínuo hic adsum. ME. Ita quaéso. (CHREMES *goes off* R. MENEDEMUS *soliloquizes*) di uostrám fidem,
Ita cónparatam esse hóminum naturam ómnium,
Aliéna ut melius uídeant et diiúdicent
Quam súa! an eo fit, quía in re nostra aut gaúdio
Sumus praépediti nímio aut aegritúdine?
Hic míhi nunc quanto plús sapit quam egomét mihi!

CH. (*returning*) Dissólui me, otiósus operam ut tíbi darem.
Syrus ést prendendus átque adhortandús mihi.
(*looking towards his door*) A mé nescio quis éxit: concede hínc domum,
Ne nós inter nos cóngruere *illi* séntiant.

(*Exit* MENEDEMUS *into his house.*)

Scene 2.

Enter Syrus *from* Chremes's *house. He is deep in thought, and does not see* Chremes *at first.*

Syrus contrives a plan for getting some money out of Chremes for his young master. Chremes overhears only a part of what he says, and jumps to the conclusion that the slave is plotting against Menedemus. He therefore encourages Syrus to go on with his scheme.

Syrvs — servos
Chremes — senex

III 2 Sy. (*soliloquizing*) Hac íllac circumcúrsa; inueniundúmst tamen
Argéntum: intendenda ín senemst fallácia.
Ch. (*aside, triumphantly*) Num mé fefellit hósce id struere? uídelicet
Ille *ádulescentis* séruos tardiúsculust;
Idcírco huic nostro tráditast prouíncia.
Sy. (*seeing his master, aside*) Quis hic lóquitur? perii. (*anxiously*) núm nam haec audiuít? Ch. (*calling*) Syre. Sy. Hem.
Ch. Quid tu ístic? Sy. (*confused*) Recte equidém; sed te mirór, Chremes,
Tam máne, qui heri tántum biberis. Ch. Níl nimis.
Sy. (*recovering himself*) 'Nil' nárras? uisa uérost, quod dicí solet,
Aquilaé senectus. Ch. (*flattered*) Heía. Sy. Mulier cómmoda,
Facéta haec meretrix. Ch. (*coolly*) Sáne. Sy. Idem uisást tibi?
Et quídem hercle forma lúculenta. Ch. (*indifferently*) Síc, satis.
Sy. Ita nón ut olim, séd uti nunc, sané bona;
Minuméque miror, Clínia hanc si déperit.
Sed habét patrem quendam áuidum miser*e* atque áridum,
Vicínum hunc: nostin? át quasi is non dítiis
Abúndet, gnatus eíus profugit ínopia.
Scis ésse factum ut díco? Ch. Quid ego n*i* sciam?
Hominém pistrino dígnum. Sy. (*starting guiltily*) Quem? Ch. Istunc séruolum

Dico ádulescentis, Sy. (*aside, relieved*) Sýre, tibi timuí male !
Ch. Qui pássus est id fieri. Sy. (*innocently*) Quid facerét ? Ch. Rogas ?
Aliquíd reperiret, fingeret fallácias,
Vnde ésset adulescénti, amicae quód daret,
Atque húnc difficilem inuítum *uors*arét senem.
Sy. Garrís. Ch. Haec facta ab íllo oportebát, Syre.
Sy. (*pretending surprise*) Eho quaéso laudas, quí eros fallunt ? Ch. Ín loco
Ego uéro laudo. Sy. Récte sane. Ch. Quíppe qui
Magnárum saepe id rémedium aegritúdinumst :
Vel iam huíc mansisset únicus gnatús domi.
Sy. (*aside*) Iocóne an serio íll*e* haec dicat néscio ;
Nisi míhi quidem addit ánimum, quo lubeát magis.
Ch. Et núnc quid expectát, Syre ? an dum hic dénuo
Abeát, quom tolerare íllius sumptus nón queat ?
Nonne ád senem aliquam fábricam fingit ? Sy. (*contemptuously*) Stólidus est.
Ch. At te ádiutare opórtet adulescéntuli
Causá. Sy. (*with a satisfied air*) Facile equidem fácere possum, sí iubes ;
Etením quo pacto id fieri soleat, cálleo.
Ch. Tanto hércle melior. Sy. (*assuming a virtuous air*) Nón est mentirí meum.
Ch. Fac érgo. Sy. At heus tu, fácito dum eadem haec mémineris,
Si quíd huíus simile fórte aliquando euénerit,
Vt súnt humana, túos ut faciat filius.
Ch. Non úsus ueniet, spéro. Sy. Spero hercle égo quoque,
Neque eó nunc dico, quó quicquam illum sénserim ;
Sed sí quid, ne quid. quaé sit eius aetás, uides ;
Et ne égo te, si usus uéniat, magníficé, Chremes,
Tractáre possim. Ch. (*laughing*) De ístoc, quom usus uénerit,
Vidébimus quid ópus sit : nunc istúc age.
(*Exit* Chremes *into his house.*)

SY. Numquám commodius úmquam erum audiuí loqui,
Nec quóm male facere créderem mi inpúnius
Licére. (*looking towards* CHREMES'S *door*) quis nam a nóbis egreditúr foras?

SCENE 3.

Enter CHREMES *from his house, with* CLITIPHO. *He is in a great rage. They do not see* SYRUS *at first.*

CHREMES has found his son taking liberties with BACCHIS, CLINIA'S mistress, as the old man believes her to be, and takes him to task severely. CLITIPHO defends himself, but in such a way that SYRUS fears he will betray everything. SYRUS therefore urges that CLITIPHO be sent away somewhere. When CLITIPHO is gone, SYRUS explains his plan for cheating MENEDEMUS. CHREMES does not think the plan a good one.

CHREMES	CLITIPHO	SYRVS
SENEX	ADVLESCENS	SERVOS

III 3 CH. (*indignantly*) Quíd istuc quaeso? quí istic mos est, Clítipho? itane fieri oportet?
CL. (*lamely*) Quíd ego feci? CH. Vídin ego te módo manum in sinum huíc meretrici
Íngerere? SY. (*aside*) Acta haec rés est: perii. CL. Méne? CH. Hisce oculis, né nega.
Facis ádeo indigne iniúriam illi, quí non abstineás manum.
Nam istaéc quidem contuméliast,
Hóminem amicum récipere ad te atque eíus amicam súbigitare.
Vél heri in uino quam ínmodestus fuísti, SY. (*aside*) Factum. CH. quám molestus!
V́t equidem, ita me dí ament, metui, quíd futurum dénique esset!
Nóui ego amantis: ánimum aduortunt gráuiter quae non cénseas.
CL. At míhi fides apud húnc est, nil me istíus facturúm, pater.
CH. Ésto, at certe ut hínc concedas áliquo ab ore eorum áliquantisper.
Múlta fert lubído: ea facere próhibet tua praeséntia.
Dé me facio cóniecturam: némost meorum amícorum hodie,

Ápud quem expromere ómnia mea occúlta, Clitipho, aúdeam.
Apud álium prohibet dígnitas; apud álium ipsius factí pudet,
Ne inéptus, ne protéruos uidear: quód illum facere crédito.
Sed nóstrumst intellégere, ut quomque atque úbi quomque opus sit óbsequi.
SY. (*aside*) Quíd iste narrat! CL. (*vexed*) Périi. SY. (*indignantly*) Clitipho, haéc ego praecipió tibi?
Hóminis frugi et témperantis fúnctu's officiúm? CL. (*distracted*) Tace sodes.
SY. Récte sane. CH. Sýre: pudet me. SY. (*shaking his head*) Crédo: neque id iniúria; quin
Míhi molestumst. CL. (*impatiently*) Pérdis hercle. SY. Vérum dico quód uidetur.
CL. (*petulantly*) Nón accedam ad íllos? CH. Eho quaeso, ú*ll*a accedundí uiast?
SY. (*aside*) Áctumst: hic prius se índicarit quám ego argentum effécero.
(*to* CHREMES, *with affected humility*) Chremés, uin tu homini stúlto mi auscultáre? CH. Quid faciám? SY. Iube hunc
Abíre hinc aliquo. CL. (*surprised*) Quó ego hinc abeam? SY. Quó lubet: da illís locum:
Abi deámbulatum. CL. (*helplessly*) Deámbulatum? quó? SY. Vah, quasi desít locus.
Abi sáne istac, istórsum, quouis. CH. Récte dicit, cénseo.
CL. (*aside to* SYRUS, *angrily*) Di te éradicent, quí me hinc extrudís, Syre!
SY. (*aside to* CLITIPHO) At tú pol tibi istas pósthac comprimitó manus! (CLITIPHO *goes off* L.)
(*to* CHREMES, *earnestly*) Cénsen uero? quíd illum porro crédas facturúm, Chremes,
Nísi eum, quantum tíbi opis di dant, séruas castigás mones?
CH. (*curtly*) Égo istuc curabo. SY. Átqui nunc, ere, tíbi istic adseruándus est.

Ch. (*curtly*) Fíet. Sy. Si sapiás; nam mihi iam mínus minusque obtémperat.
Ch. (*pleasantly*) Quíd tu? ecquid de illó quod dudum técum egi egistí, Syre?
Répperisti tíbi quod placeat án non? Sy. De fallácia
Dícis? est: inuéni nuper quándam. Ch. (*delighted*) Frugi es. cédo quid est?
Sy. Dícam, uerum ut áliud ex alio íncidit. Ch. Quid nám, Syre?
Sy. (*assuming an air of indignation*) Péssuma haec est méretrix. Ch. Ita uidétur. Sy. Immo sí scias.
(*contemptuously*) Váh, uide quod incéptat facinus. (*shrugging his shoulders*) fuít quaedam anus Corínthia
Híc: huic drach*u*marum haéc argenti míllle dederat mútuom.
Ch. Quíd tum? Sy. Ea mortuást: reliquit fíliam adulescéntulam.
Éa relicta huic árrabonist pro íllo argento. Ch. (*nodding*) Intéllego.
Sy. Hánc secum huc addúxit, ea quae est núnc apud uxorém tuam.
Ch. Quíd tum? Sy. Cliniam órat, sibi uti id núnc det: illam illí tamen
Póst daturam: míllle nummum póscit. Ch. Et possít quidem? Sy. Hui,
Dúbium id est? ego síc putaui. Ch. Quíd nunc facere cógitas?
Sy. Égone? ad Menedemum íbo: dicam hanc ésse captam ex Cária,
Dítem et nobilém; si redimat, mágnum inesse in eá lucrum.
Ch. (*shaking his head*) Érras. Sy. Quid ita? Ch. Pró Menedemo núnc tibi ego respóndeo
'Nón emo': quid ágis? Sy. Optata lóquere. Ch. Qui? Sy. Non ést opus.
Ch. (*surprised*) Nón opus est? Sy. Non hércle uero. Ch. Quí istuc, miror. Sy. Iám scies.
Ch. (*hastily*) Máne, mane, quid est quód tam a nobis gráuiter crepuerúnt fores?

(Syrus *and* Chremes *withdraw to one side*, l.)

SCENE 4.

Enter, from* CHREMES'S *house,* SOSTRATA *and the* NURSE. SOSTRATA *holds a ring in her hand, and is greatly excited.

ANTIPHILA is found to be CHREMES'S daughter. Some years before, SOSTRATA, wife of CHREMES, had been ordered to expose an infant daughter. She had left with the child a ring, which she now finds in possession of ANTIPHILA. The nurse also recognizes the ring. SOSTRATA confesses to her husband that, instead of exposing the infant, she had given it into the charge of an old Corinthian woman. CHREMES is indignant at her thoughtless conduct, but finally forgives her, and goes with her to see ANTIPHILA.

SOSTRATA	CHREMES	[CANTHARA?]	SYRVS
MVLIER	SENEX	NVTRIX	SERVOS

SO. Nisi me ánimus fallit, híc profectost ánulus, quem ego súspicor,
Is quícum expositast gnáta. CH. (*aside to* SYRUS) Quid uolt síbi, Syre, haec orátio?
SO. (*showing the ring to the nurse*) Quid est? ísne tibi uidétur? NV. (*confidently*) Dixi equidem, úbi me ostendisti, ílico
Eum ésse. SO. (*anxiously*) At ut satis cóntemplata módo sis, mea nutríx. NV. Satis.
SO. Abi núnciam intro, atque ílla si iam láuerit, mihi núntia. (*Exit* NVTRIX *into* CHREMES'S *house.*)
Hic égo uirum interea ópperibor. SY. (*aside to* CHREMES) Té uolt: uideas quíd uelit.
Nescío quid tristis ést: non temerest: tímeo quid sit. CH. (*aside to* SYRUS, *contemptuously*) Quíd siet?
Ne ista hércle magno iám conatu mágnas nugas díxerit.
SO. (*to* CHREMES) Ehem, mí uir. CH. Ehem, mea úxor. SO. Te ipsum quaéro. CH. Loquere quíd uelis.
SO. (*hesitatingly*) Prímum hoc te oro, né quid credas me áduorsum edictúm tuom
Fácere esse ausam. CH. (*contemptuously*) Vín me istuc tibi, etsi íncredibilest, crédere?

Crédo. Sy. (*aside*) Nescio quíd peccati pórtat haec purgátio.
So. Mémenistin me gráuidam et mihi te máxumo opere edícere,
Sí puellam párerem, nolle tólli? Ch. (*quickly*) Scio quid féceris:
Sústulisti. Sy. (*aside*) Síc est factum: dómina ego, erus damno aúctus est.
So. Mínume; sed erat híc Corinthia ánus haud inpura: eí dedi
Éxponendam. Ch. (*throwing up his hands*) O Iúppiter, tantam ésse in animo inscítiam!
So. (*anxiously*) Périi: quid ego féci? Ch. Rogitas? So. (*terrified*) Sí peccaui, mí Chremes,
Ínsciens feci. Ch. (*scornfully*) Íd equidem ego, si tú neges, certó scio,
Te ínscientem atque inprudentem dícere ac facere ómnia:
Tót peccata in hác re ostendis. nám iam primum, sí meum
Ímperium exsequí uoluisses, ínteremptam opórtuit,
Nón simulare mórtem uerbis, re ípsa spem uitaé dare.
Át id omitto: mísericordia, ánimus maternús: sino.
Quám bene uero abs té prospectumst, quód uoluisti, cógita:
Némpe anu illi pródita abs te fíliast planíssume,
Pér te uel uti quaéstum faceret uél uti uenirét palam.
Crédo, id cogitásti: 'quiduis sátis est, dum uiuát modo.'
Quíd cum illis agás, qui neque ius néque bonum atque aequóm sciunt?
Mélius peius, prósit obsit, níl uident nisi quód lubet.
So. (*pleadingly*) Mí Chremes, peccáui, fateor: uíncor. nunc hoc te óbsecro,
Quánto tuos est ánimus [natu] grauior, *éo sis* ignoscéntior,
Ýt meae stultitiae ín iustitia tuá sit aliquid praésidi.
Ch. (*pompously*) Scílicet equidem ístuc factum ignóscam; uerum, Sóstrata,
Mále docet te méa facilitas múlta. sed istuc quídquid est,
Quá hoc occeptumst caúsa, loquere. So. (*humbly*) Vt stúltae et miserae omnés sumus

Réligiosae, quom éxponendam dó illi, de digito ánulum
Détraho et eum díco ut una cúm puella expóneret:
Sí moreretur, ne éxpers partis ésset de nostrís bonis.
CH. Ístuc recte: cónseruasti te átque illam. So. Is hic est ánulus (*showing the ring*).
CH. (*examining it*) Vnde habes? So. Quam Bácchis secum addúxit adulescéntulam, SY. (*aside*) Hem,
Quíd illa narrat? So. éa lauatum dum ít, seruandum míhi dedit.
Ánimum non aduórti primum; séd postquam aspexi, ílico
Cógnoui, ad te exílui. CH. Quid nunc súspicare aut ínuenis
De ílla? So. Nesció, nisi ex ipsa quaéras, unde hunc hábuerit,
Sí potis est reperíri. SY. (*aside*) Interii: plús spei uideo quám uolo:
Nóstrast, si itast. CH. Víuitne illa, quoí tu dederas? So. Néscio.
CH. Quíd renuntiáuit olim? So. Fécisse id quod iússeram.
CH. Nómen mulierís cedo quid sit, út quaeratur. So. Phíltera.
SY. (*aside*) Ípsast. mirum ní illa saluast ét ego perii. CH. (*going towards his house*) Sóstrata,
Séquere hac me intro. So. (*following him*) Vt praeter spem euénit! quam timuí male,
Né nunc animo ita ésses duro, ut ólim in tollendó, Chremes!
CH. Nón licet hominem ésse saepe ita út uolt, si res nón sinit.
Núnc ita tempus fért, mi ut cupiam fíliam: olim níl minus.
(CHREMES *and* SOSTRATA *go into* CHREMES'S *house*.)

SCENE 5.

SYRUS soliloquizes on the awkward turn that affairs have taken. After thinking of many plans, he finally hits upon one that seems to be satisfactory.

SYRVS
SERVOS

IV 2 SY. (*soliloquizing*) Nisi me ánimus fallit múltum, haud multum a me áberit infortúnium:

Ita hác re in angustum óppido nunc meaé coguntur cópiae ;
Nisi áliquid uideo, ne ésse amicam hanc gnáti resciscát senex.
Nam quód de argento spérem aut posse póstulem me fállere,
Nil ést : triumpho, sí licet me látere tecto abscédere.
Crució bolum mihi tántum ereptum tám desubito e faúcibus.
(*thoughtfully*) Quid agam? aút quid comminíscar? ratio de íntegro ineundást mihi.
Nil tám difficilest, quín quaerendo inuéstigari póssiet.
Quid si hóc nunc sic incípiam? nil est. quíd, sic? tantundem égero.
At síc opinor: nón potest. immo óptume. euge habeo óptumam.
Retraham hércle opinor ídem illud ad me fúgitiuom argentúm tamen.

Scene 6.

Enter Clinia *from* Chremes's *house. He is overjoyed.*

Clinia is delighted at finding that Antiphila is Chremes's daughter. He is willing to do anything his father wishes. Syrus begs him to remember his friend, and to keep Clitipho's secret by keeping up the pretence that Bacchis is his own mistress. To this end, Bacchis is to be transferred to Menedemus's house. Syrus recommends Clinia to tell his father the whole truth, foreseeing that Menedemus will tell Chremes, but that neither will believe the story. Thus Syrus can get the money for Clitipho, after which Clinia can explain matters, and marry Antiphila.

Clinia — adulescens | Syrus — seruos

IV 3 Cl. (*soliloquizing*) Nullá mihi res postház potest iam intéruenire tánta,
Quae mi aégritudinem ádferat : tanta haéc laetitia obórtast.
Dedó patri me núnciam, ut frugálior sim quám uolt.
Sy. (*aside*) Nil mé fefellit : cógnitast, quantum aúdio huius uérba.
(*to* Clinia) Istúc tibi ex senténtia tua óbtigisse laétor.
Cl. O mí Syre, audisti óbsecro? Sy. Quid ní? qui usque una adfúerim.
Cl. Quoi*quam* aéque audísti cómmode quicquam éuenisse? Sy. Núlli.

Cl. Atque íta me di ament, út ego nunc non tám meapte caúsa
Laetór quam illius; quam égo scio esse honóre quouis dígnam.
Sy. Ita crédo. sed nunc, Clínia, age, dá te mihi uicíssim;
Nam amíci quoque res ést uidenda in túto ut conlocétur,
Ne quíd de amica núnc senex. Cl. (*paying no attention to* Syrus) O Iúppiter! Sy. Quiésce.
Cl. (*overjoyed*) Antíphila mea nubét mihi. Sy. Sicíne mi interloquére?
Cl. Quid fáciam? Syre mi, gaúdeo: fer mé. Sy. Fero hercle uéro.
Cl. Deórum uitam aptí sumus. Sy. (*turning away in disgust*) Frustra óperam opinor súmo.
Cl. (*detaining him*) Loquere: aúdio. Sy. (*impatiently*) At iam hoc nón agis. Cl. Agám. Sy. Videndumst, ínquam,
Amíci quoque res, Clínia, tui in túto ut conlocétur.
Nam sí nunc a nobís abis et Bácchidem hic relínquis,
Senéx resciscet ílico esse amícam hanc Clitiphónis;
Si abdúxeris, celábitur, itidem út celata adhúc est.
Cl. (*impatiently*) At enim ístoc nil est mágis, Syre, meis núptiis aduórsum.
Nam quo óre appellabó patrem? tenés quid dicam? Sy. Quíd ni?
Cl. Quid dícam? quam causam ádferam? Sy. Quin nólo mentiáre:
Apérte ita ut res sése habet narráto. Cl. (*astonished*) Quid aïs? Sy. Iúbeo:
Illám te amare et uélle uxorem, hanc ésse Clitiphónis.
Cl. (*ironically*) Bonam átque iustam rem óppido imperás et factu fácilem.
Et scílicet iam me hóc uoles patrem éxorare ut célet
Senem uóstrum? Sy. (*quietly*) Immo ut rectá uia rem narret ordine ómnem. Cl. (*amazed*) Hem,
Satin sánus es aut sóbrius? tu quídem illum plane pérdis.
[Nam qui ille poterit esse in tuto, dic mihi.]
Sy. (*soliloquizing and laughing to himself*) Huíc equidem consílio palmam do: híc me magnifice écfero,

Quí uim tantam in me ét potestatem hábeam tantae astútiae,
Véra dicendo út eos ambos fállam: ut quom narrét senex
Vóster nostro esse ístam amicam gnáti, non credát tamen.
CL. (*impatiently*) Át enim spem istoc pácto rursum núptiarum omnem éripis;
Nám dum amicam hanc méam esse credet, nón committet fíliam.
(*sulkily*) Tú for*s* quid me fíat parui péndis, dum illi cónsulas.
SY. (*losing his temper*) Quíd malum me aetátem censes uélle id adsimulárier?
V́nus est diés, dum argentum erípio: pax: nil ámplius.
CL. (*doubtfully*) Tántum sat habes? quíd tum quaeso, si hóc pater rescíuerit?
SY. (*contemptuously*) Quíd si redeo ad íllos qui aiunt 'quíd si nunc caelúm ruat?'
CL. (*hesitating*) Métuo quid agam. SY. Métuis? quasi non éa potestas sít tua,
Quó uelis in tómpore ut te exsóluas, rem faciás palam.
CL. (*yielding*) Áge, age, traducátur Bacchis. SY. (*looking towards* CHREMES's *door*) Óptume ipsa exít foras.

SCENE 7.

Enter from CHREMES's *house* BACCHIS *and her maid* PHRYGIA. *They do not see* CLINIA *and* SYRUS *at first.*

BACCHIS thinks that SYRUS has deluded her by false promises. She therefore orders her maid to go to a suitor of hers, and to say that she will come to him. SYRUS convinces her of his good faith, but tells her that she must move to MENEDEMUS's house, with all her attendants, in order to further his plans. She consents to this arrangement.

BACCHIS	CLINIA	SYRVS	DROMO	PHRYGIA
MERETRIX	ADVLESCENS	SERVI	II	ANCILLA

IV 4 BA. (*to herself*) Satis pól proterue mé Syri promíssa huc induxérunt,
Decém minas quas míhi dare pollícitust. quod si is núnc me
Decéperit, saepe óbsecrans me ut uéniam frustra uéniet;

Aut quóm uenturam dixero et constítuero, quom is cérte
Renúntiarit, Clítipho quom in spé pendebit ánimi:
Decípiam ac non ueniám, Syrus mihi térgo poenas péndet.
CL. (*aside to* SYRUS) Satis scíte promittít tibi. SY. (*aside to* CLINIA) Atqui tu hánc iocari crédis?
Faciét nisi caueo. BA. (*to herself*) Dórmiunt: ego pól istos commouébo.
(*to* PHRYGIA) Mea Phrýgia, audisti, módo iste homo quam uíllam demonstráuit
Charíni? PH. Audiui. BA. Próxumam esse huic fúndo ad dextram? PH. Mémini.
BA. Curríclo percurre: ápud eum milés Dionysia ágitat:
SY. (*aside to* CLINIA) Quid incéptat? BA. Dic me hic óppido esse inuítam atque adseruári,
Verum áliquo pacto uérba me his datúram esse et uentúram. (PHRYGIA *starts off*, L.)
SY. (*aside*) Perii hércle. (*calling and running to* BACCHIS) Bacchis, máne, mane: quo míttis istam quaéso?
Iube máneat. BA. (*to* PHRYGIA) I. SY. Quin ést paratum argéntum. BA. Quin ego máneo. (PHRYGIA *returns.*)
SY. Atquí iam dabitur. BA. Vt lubet. num ego ínsto? SY. At scin quid sódes?
BA. Quid? SY. Tránseundumst núnc tibi huc ad Ménedemum et tua pómpa
Eo tráducendast. BA. (*suspiciously*) Quám rem agis, scelus? SY. Égon? argentum cúdo,
Quod tíbi dem. BA. Dignam mé putas, quam inlúdas? SY. (*pleading*) Non est témere.
BA. Etiámne tecum hic rés mihist? SY. Minumé: tuom tibi réddo.
BA. Eátur. *CL.* Sequere hac. (CLINIA *and* SYRUS *go over to* MENEDEMUS'S *door.*) *SY.* (*calling*) Heús, Dromo. (DROMO *appears in the doorway.*) DR. Quis mé uolt? SY. (*to* DROMO) Syrus. DR. Quid ést rei?

SY. Ancíllas omnis Bácchidis tradúce huc ad uos própere.
DR. Quam ob rém? SY. Ne quaeras: écferant quae sécum huc attulérunt. (CLINIA *and* BACCHIS *go into* MENEDEMUS's *house.* DROMO *goes into* CHREMES's *house.* BACCHIS's *maids go across from* CHREMES's *house to* MENEDEMUS's, *carrying baggage.* DROMO *follows.*)
(*aside*) Sperábit sumptum síbi senex leuátum esse harunc ábitu:
Ne ille haúd scit, hoc paulúm lucri quantum éi damni adpórtet.
(*to* DROMO) Tu néscies quod scís, Dromo, si sápies. DR. Mutum díces.

(*Exit* DROMO *into* MENEDEMUS's *house.*)

ACT IV.

SCENE 1.

Enter CHREMES *from his house.*

CHREMES pities MENEDEMUS because BACCHIS has taken up her abode with him, but thinks that he will endure the infliction for a time, on account of his joy at his son's return. SYRUS tells CHREMES that CLINIA is making his father believe that BACCHIS is CLITIPHO'S mistress, while he himself pretends to be in love with ANTIPHILA, hoping to get money out of his father for wedding expenses. SYRUS advises CHREMES to feign consent to the marriage of CLINIA and ANTIPHILA. He refuses, but consents to pay BACCHIS a sum of money which SYRUS pretends is due her from ANTIPHILA'S foster-mother, and, to keep up the illusion (as he thinks) that she is CLITIPHO'S mistress, sends it to her by his son's hand.

CHREMES SENEX — SYRVS SERVOS

IV5 CH. (*soliloquizing and rubbing his hands*) Ita mé di amabunt, út nunc Menedemí uicem
Miserét me, tantum déuenisse ad eúm mali.
Illáncine mulierem álere cum illa fámilia!
Etsí scio, hosce aliquód dies non séntiet:
Ita mágno desidério fuit ei filius.
Verum úbi uidebit tántos sibi sumptús domi
Cottídianos fieri nec fierí modum,
Optábit rursum ut ábeat ab se filius.
(*seeing* SYRUS) Syrum óptume eccum. SY. (*aside*) Césso hunc adorirí? CH. (*calling*) Syre. SY. Hem.
CH. Quid ést? SY. Te mi ipsum iám dudum optabám dari.
CH. Vidére egisse iám nescio quid cúm sene.
SY. De illó quod dudum? díctum [ac] factum réddidi.

CH. (*overjoyed*) Bonán fide? SY. Bona hércle. CH. (*delighted*) Non possúm pati,
Quin tíbi caput demúlceam: accede húc, Syre (SYRUS *approaches*):
(*patting him on the head*) Faciám boni tibi áliquid pro ista re, ác lubens.
SY. At sí scias quam scíte in mentem uénerit.
CH. Vah, glóriare euénisse ex senténtia?
SY. Non hércle uero: uérum dico. CH. Díc quid est?
SY. Tui Clítiphonis ésse amicam hanc Bácchidem
Menedémo dixit Clínia, et ea grátia
Secum ádduxisse, né tu id persentísceres.
CH. (*chuckling*) Probé. SY. Dic sodes. CH. (*chuckling and rubbing his hands*) Nímium, inquam. SY. Immo sí scias.
Sed pórro ausculta, quód superest falláciae:
Sese ípse dicit tuám uidisse filiam;
Eius síbi conplacitam fórmam, postquam aspéxerit;
Hanc cúpere uxorem. CH. (*suddenly growing sober*) Módone quae inuentást? SY. Eam:
Et quídem iubebit pósci. CH. Quam ob rem istúc, Syre?
Nam prórsum nihil intéllego. SY. Vah, tárdus es.
CH. (*coldly*) Fortásse. SY. Argentum dábitur eï ad núptias,
Aurum átque uestem quí . . tenesne? CH. Cómparet?
SY. Id ípsum. CH. (*decidedly*) At ego illi néque do neque despóndeo.
SY. (*innocently*) Non? quam ób rem? CH. (*angrily*) Quam ob rem? mé rogas? homini . . ? SY. (*indifferently*) Ýt lubet.
Non égo dicebam in pérpetuom ut illam illí dares,
Verum út simulares. CH. Nón meast simulátio:
Ita tu ístaec tua miscéto, ne me admísceas.
Egon quoí daturus nón sum, ut ei despóndeam?
SY. (*pretending disappointment*) Credébam. CH. Minume. SY. (*regretfully*) Scíte poterat fieri;
Et ego hóc, quia dudum tú tanto opere suáseras,

Eo coépi. Ch. (*drily*) Credo. Sy. Céterum equidem istúc, Chremes,
Aequí bonique fácio. Ch. Atqui quam máxume
Volo té dare operam ut fiat, uerum aliá uia.
Sy. Fiát, quaeratur áliquid. sed illud quód tibi
Dixí de argento, quód ista debet Bácchidi,
Id núnc reddendumst illi: neque tu scilicet
Illúc confugies: 'quíd mea? num míhi datumst?
Num iússi? num illa oppígnerare fíliam
Meám me inuito pótuit?' uerum illúd, Chremes,
Dicúnt: 'ius summum saépe summast málitia.'
Ch. Haud fáciam. Sy. Immo aliis sí licet, tibi nón licet:
Omnés te in lauta *esse* ét bene a*u*cta *ré* putant.
Ch. (*flattered*) Quin égomet iam ad eam déferam. Sy. Immo filium
Iube pótius. Ch. Quam ob rem? Sy. Quía enim in eum suspíciost
Transláta amoris. Ch. Quíd tum? Sy. Quia uidébitur
Magis uéri simile id ésse, quom hic illí dabit;
Et símul conficiam fácilius ego quód uolo.
(*looking off* l.) Ipse ádeo adest: abi, écfer argentum. Ch. Écfero.

(*Exit* Chremes *into his house.*)

Scene 2.

Enter Clitipho, l., *looking tired and angry.*

Clitipho returns in a state of great rage at Syrus. He begins to rail at him, when Syrus interrupts him, and tells him to receive, without betraying any surprise, the money which his father will give him for Bacchis.

Clitipho ADVLESCENS — Syrvs SERVOS

IV 6 Cl. (*soliloquizing*) Nullást tam facilis rés, quin difficilís siet,
Qu*om* inuítus facias. uél me haec deambulátio,

Quam nón laboriósa, ad languorém dedit.
Nec quícquam magis nunc métuo quam ne dénuo
Miser áliquo extrudar hínc, ne accedam ad Bácchidem.
(*seeing* Syrus) Vt té quidem di deaéque omnes quantúmst, Syre,
Cum istóc inuento cúmque incepto pérduint!
Huiús modi mi res sémper comminíscere,
Vbi me éxcarnufices. Sy. Íbin hinc quo dígnus es?
Quam paéne tua me pérdidit protéruitas!
Cl. (*sullenly*) Vellem hércle factum, ita méritu's. Sy. (*with an air of injured innocence*) Meritus? quó modo?
Ne me ístuc ex te príus audisse gaúdeo,
Quam argéntum haberes, quód daturus iám fui.
Cl. Quid ígitur dicam tíbi uis? † abisti mihi
Amícam adduxti, quám non licitumst tángere.
Sy. Iam nón sum iratus. séd scin ubi nunc sít tibi
Tua Bácchis? Cl. Apud nos. Sy. Nón. Cl. Vbi ergo? Sy. Apud Clíniam.
Cl. (*starting*) Perií. Sy. Bono animo es: iam árgentum ad eam déferes,
Quod eí pollicitu's. Cl. Gárris. unde? Sy. A tuó patre.
Cl. Ludís fortasse me? Sy. Ípsa re experíbere.
Cl. (*overjoyed*) Ne ego hómo sum fortunátus: deamo té, Syre. (Chremes's *door opens.*)
Sy. (*hastily*) Sed páter egreditur. cáue quicquam admirátus sis,
Qua caúsa id fiat; óbsecundato ín loco;
Quod ímperabit fácito; loquitor paúcula.

Scene 3.

Chremes *enters from his house, bringing a bag of money.*

Chremes gives the money to Clitipho, who is paralyzed with astonishment, but manages to get through the interview with Syrus's prompting. After they are gone, Chremes soliloquizes on the expense which a daughter is to her father.

Chremes	Clitipho	Syrvs
senex	advlescens	servos

IV 7 CH. Vbi Clítipho hic est? SY. (*aside to* CLITIPHO) 'Éccum me' inque. CL. Eccum híc tibi.
CH. (*to* SYRUS) Quid rei ésset dixti huic? SY. Díxi pleraque ómnia.
CH. (*offering the money to* CLITIPHO) Cape hóc argentum ac défer. SY. (*aside to* CLITIPHO, *impatiently*) I: quid stás, lapis?
Quin áccipis? CL. (*taking the money*) Cedo sáne. SY. (*starting towards* MENEDEMUS's *door*) Sequere hac me ócius.
(*to* CHREMES) Tu hic nós, dum eximus, ínterea opperíbere;
Nam níl est illic quód moremur díutius. (SYRUS *goes into* MENEDEMUS's *house, followed by* CLITIPHO.)
CH. (*soliloquizes*) Minás quidem iam décem habet a me filia,
Quas pró alimentis ésse nunc ducó datas;
Hasce órnamentis cónsequentur álterae;
Porro haéc talenta dótis adposcúnt duo.
Quam múlta iniusta ac práva fiunt móribus!
Mihi núnc relictis rébus inueniúndus est
Aliquís, labore inuénta mea quoi dém bona.

SCENE 4.

Enter MENEDEMUS *from his house.*

MENEDEMUS comes to CHREMES, and asks ANTIPHILA in marriage for his son. CHREMES tells him that he is being imposed on, and what he believes to be the true state of affairs. MENEDEMUS believes him, but prefers to let CLINIA deceive him, rather than run the risk of losing his son again. CHREMES advises MENEDEMUS to pretend to consent to the match, and predicts that he will soon get enough of his son.

MENEDEMVS CHREMES
SENES II

IV 8 ME. (*to* CLINIA *within*) Multo ómnium nunc mé fortunatíssumum
Factúm puto esse, quóm te, gnate, intéllego
Resipísse. CH. (*aside*) Vt errat! ME. (*seeing* CHREMES) Te ípsum quaerebám, Chremes:
Seruá, quod in te est, fílium et me et fámiliam.

CH. Dic quíd uis faciam? ME. Inuénisti hodie fíliam.
CH. (*smiling sarcastically*) Quid tum? ME. Hánc uxorem síbi dari
uolt Clínia.
CH. (*contemptuously*) Quaesó quid tu hominis és? ME. Quid est?
CH. Iamne oblítus es,
Intér nos quid sit díctum de fallácia,
Vt eá uia abs te argéntum auferretúr? ME. Scio.
CH. Ea rés nunc agitur ípsa. ME. Quid narrás, Chremes?
Immo haéc quidem quae apúd me est, Clitiphónis est
Amíca: ita aiunt. CH. (*laughing*) Ét tu credis ómnia.
Et illum áiunt uelle uxórem, ut quom despónderim,
Des qui aúrum ac uestem atque ália quae opus sunt cómparet.
ME. (*thoughtfully*) Id ést profecto: id amícae dabitur. CH.
(*laughing heartily*) Scílicet
Datúrum. ME. (*sadly*) Ah, frustra sum ígitur gauisús miser.
Quiduís tamen iam málo quam hunc amíttere.
Quid núnc renuntiem ábs te responsúm, Chremes,
Ne séntiat me sénsisse atque aegré ferat?
CH. (*impatiently*) Aegré? nimium illi, Ménedeme, indulgés. ME. Sine:
Incéptumst: perfice hóc mi perpetuó, Chremes.
CH. Dic cónuenisse, egísse te de núptiis.
ME. Dicám. quid deinde? CH. Mé facturum esse ómnia,
Generúm placere; póstremo etiam, sí uoles,
Despónsam quoque esse dícito. ME. (*delighted*) Em, istuc
uólueram.
CH. Tanto ócius te ut póscat et tu, id quód cupis,
Quam ocíssume ut des. ME. Cúpio. CH. Ne tu própediem,
Vt istám rem uideo, istíus obsaturábere.
Sed haéc uti sunt, caútim et paulatím dabis,
Si sápies. ME. Faciam. CH. Abi íntro: uide quid póstulet.
Ego dómi ero, si quid mé uoles. ME. Sané uolo.
Nam té scientem fáciam, quidquid égero.
(MENEDEMUS *and* CHREMES *go into their respective houses.*)

ACT V.

Scene I.

Enter Menedemus *from his house, laughing to himself.*

Menedemus is delighted to find that his knowing friend Chremes has been thoroughly taken in. He convinces Chremes of the truth, that Bacchis is really Clitipho's mistress. Chremes is in a towering rage, while Menedemus gives him back the advice which Chremes had formerly given him. Chremes consents to give Antiphila in marriage to Clinia, with a dowry of two talents, but to frighten Clitipho into giving up Bacchis, he sends word that he will settle everything he possesses on his daughter; he vows vengeance on Syrus.

Menedemvs Chremes
senes II

Me. Égo me non tam astútum neque tam pérspicacem esse íd scio;
Séd hic adiutor méus et monitor ét praemonstratór Chremes
Hóc mihi praestat: ín me quiduis hárum rerum cónuenit,
Quaé sunt dicta in stúlto, caudex, stípes, asinus, plúmbeus;
Ín illum nil potést: exsuperat eíus stultitia haec ómnia. (*Enter* Chremes *from his house.*)
Ch. (*to* Sostrata *within*) Óhe, desiste inquám deos, uxor, grátulando obtúndere,
Túam esse inuentam gnátam; nisi illos éx tuo ingenio iúdicas,
Vt nil credas íntellegere, nísi idem dictumst céntiens.
(*aside*) Séd interim quid illíc iam dudum gnátus cessat cúm Syro?
Me. (*overhearing him*) Quós aïs hominés, Chremes, cessáre? Ch. (*seeing* Menedemus) Ehem, Menedeme, áduenis?
Díc mihi, Cliniaé quae dixi núntiastin? Me. Ómnia.
Ch. (*smiling*) Quíd aït? Me. Gaudere ádeo coepit, quási qui cupiunt núptias.

CH. (*laughs*) Háhahae. ME. Quid risísti? CH. Serui uénere in mentém Syri
Cálliditates. ME. Ítane? CH. (*chuckling*) Voltus quóque hominum fingit scelus.
ME. Gnátus quod se adsímulat laetum, id dícis? CH. Id. ME. Idem istúc mihí
Vénit in mentém. CH. (*chuckling*) Veterator. ME. Mágis, si magis norís, putes
Íta rem esse. CH. Ain tu? ME. Quín tu ausculta. CH. Máne *dum*, hoc prius scire éxpeto,
Quíd perdideris. nam úbi desponsam núntiasti filio,
Cóntinuo iniecísse uerba tíbi Dromonem scílicet,
Spónsae uestem aurum átque ancillas ópus esse: argentum út dares.
ME. Nón. CH. (*surprised*) Quid? non? ME. Non ínquam. CH. Neque ipse gnátus? ME. Nil prorsúm, Chremes.
Mágis unum etiam instáre, ut hodie cónficiantur núptiae.
CH. (*puzzled*) Míra narras. quíd Syrus meus? ne ís quidem quicquám? ME. Nihil.
CH. (*thoughtfully*) Quam ób rem, nescio. ME. (*sarcastically*) Équidem miror, qui ália tam plané scias.
Séd ille tuom quoqué Syrus *e*isdem míre finxit fílium,
Vt ne paululúm quidem subolat ésse amicam hanc Clíniae.
CH. Quíd agit? ME. Mitto iam ósculari atque ámplexari: id níl puto.
CH. Quíd est quod ampliús simuletur? ME. Váh. CH. Quid est? ME. Audí modo.
Ést mi in ultimís conclaue *hisce* aédibus quoddám retro:
Húc est intro látus lectus, uéstimentis strátus est.
CH. (*anxiously*) Quíd postquam hoc est fáctum? ME. Dictum fáctum huc abiit Clítipho.
CH. Sólus? ME. Solus. CH. Tímeo. ME. Bacchis cónsecutast ílico.
CH. Sóla? ME. Sola. CH. Périi. ME. Vbi abiere íntro, operuere óstium. CH. Hem,

Clínia haec fierí uidebat? Me. Quíd ní? mecum úná simul.
Ch. (*despairingly*) Filíst amica Bácchis: Menedeme, óccidi.
Me. Quam ob rém? Ch. Decem diérum uix mi est fámilia.
Me. (*ironically*) Quid? istúc times quod ille óperam amico dát suo?
Ch. Immó quod amicae. Me. Sí dat. Ch. An dubium íd tibist?
Quemquámne animo tam cómi esse aut lení putas,
Qui sé uidente amícam patiatúr suam . . ?
Me. (*ironically*) Quid ní? quo uerba fácilius dentúr mihi.
Ch. (*sadly*) Derídes merito. míhi nunc ego suscénseo:
Quod rés dedere, ubi póssem persentíscere,
Ni essém lapis! quae uídi! uae miseró mihi!
(*growing angry*) At né ilhud haud inúltum, si uiuó, ferent!
Nam iám . . Me. Non tu te cóhibes? non te réspicis?
Non tíbi ego exempli sátis sum? Ch. Prae iracúndia,
Menedéme, non sum apúd me. Me. Tene istúc loqui!
Nonne íd flagitiumst, te áliis consiliúm dare,
Foris sápere, tibi non pósse te auxiliárier?
Ch. (*despairingly*) Quid fáciam? Me. (*enjoying his discomfiture*) Id quod me fécisse aiebás parum.
Fac té patrem esse séntiat; fac ut aúdeat
Tibi crédere omnia, ábs te petere et póscere,
Ne quam áliam quaerat cópiam ac te déserat.
Ch. (*flying into a passion*) Immo ábeat potius málo quouis géntium,
Quam hic pér flagitium ad ínopiam redigát patrem.
Nam si ílli pergo súppeditare súmptibus,
Menedéme, mi illaec uéro ad rastros rés redit.
Me. Quod incómmoditates hác re accipies, nísi caues!
Difficilem te esse osténdes et ignoscés tamen
Post, ét id ingratum. Ch. (*distracted*) Ah néscis, quam doleam. Me. Ýt lubet.
Quid hoc quód rogo, ut illa núbat nostro? nísi quid est,
Quod mágis uis. Ch. Immo et géner et adfinés placent.

ME. Quid dótis dicam té dixisse filio? (CHREMES *is buried in thought.*)
Quid óbticuisti? CH. (*absently*) Dótis? ME. Ita dico. CH. Áh. ME. (*reassuringly*) Chremes,
Ne quíd uereare, sí minus: nil nos dós mouet.
CH. Dúo talenta pró re nostra ego ésse decreuí satis;
Séd ita dictu opus ést, si me uis sáluom esse et rem et filium,
Mé mea omniá bona doti díxisse illi. ME. (*amazed*) Quám rem agis?
CH. Íd mirari té simulato et íllum hoc rogitató simul,
Quam ób rem id faciam. ME. (*puzzled*) Quín ego uero quam ób rem id facias néscio.
CH. Égone? ut eius ánimum, qui nunc lúxuria et lascíuia
Díffluit, retúndam, redigam, ut quó se uortat nésciat.
ME. Quíd agis? CH. Mitte: síne me in hac re gérere mihi morém. ME. Sino:
Ítane uis? CH. Ita. ME. Fíat. CH. Ac iam uxórem ut accersát paret. (*Exit* MENEDEMUS.)
Híc ita ut liberós est aequom díctis confutábitur.
Séd Syrum quidem égone si uiuo ádeo exornatúm dabo,
Ádeo depexum, út dum uiuat méminerit sempér mei;
Quí sibi me pro déridiculo ac délectamentó putat.
Nón, ita me di amént, auderet fácere haec uiduae múlieri,
Quae ín me fecit.

SCENE 2.

Enter CLITIPHO *and* MENEDEMUS *from the latter's house, talking together; they are followed by* SYRUS. CLITIPHO *is much excited.*

CLITIPHO has been informed of his father's threat of disinheriting him. When he remonstrates, CHREMES tells him that it is the only way of saving him from utter ruin; that, as he cannot take care of himself, he must be made dependent on his relatives. SYRUS interposes, but is warned by CHREMES not to mix himself in the affair.

CLITIPHO	MENEDEMVS	CHREMES	SYRVS
ADVLESCENS	SENES	II	SERVOS

V 2

CL. Ítane tandem quaéso, Menedeme? út pater
Tam in breui spatio ómnem de me eiécerit animúm patris?
Quód nam ob factum? quíd ego tantum scéleris admisi miser?
Vólgo faciunt. ME. Scío tibi esse hoc gráuius multo ac dúrius,
Quoí fit; uerum ego haúd minus aegre pátior, id qui néscio
Néc rationem cápio, nisi quod tíbi bene ex animó uolo.
CL. Híc patrem esse aiébas. ME. (*pointing*) Eccum. (MENEDEMUS *goes into his house.*) CH. (*impressively*) Quíd me incusas, Clítipho?
Quídquid ego huius féci, tibi prospéxi et stultitiaé tuae.
Vbi te uidi animo ésse omisso et suáuia in praeséntia
Quae éssent, prima habére neque consúlere in longitúdinem:
Cépi rationem, út neque egeres néque ut haec posses pérdere,
Vbi quoi decuit prímo, tibi non lícuit per te míhi dare,
Ábii ad proxumúm tibi qui erat: eí commisi et crédidi.
Íbi tuae stultítiae semper érit praesidium, Clítipho,
Víctus, uestitús, quo in tectum té receptes. CL. Eí mihi!
CH. Sátius est quam te ípso herede haec póssidere Bácchidem.
SY. (*aside*) Dísperii: sceléstus quantas túrbas conciui ínsciens!
CL. (*despairingly*) Émori cupió. CH. (*coldly*) Prius quaeso dísce, quid sit uíuere.
Vbi scies, si dísplicebit uíta, tum istoc útitor.
SY. (*coming forward*) Ére, licetne? CH. (*shortly*) Lóquere. SY. At tuto. CH. (*sternly*) Lóquere. SY. Quae istast práuitas
Quaéue amentiást, quod peccaui égo, id obesse huic? CH. (*threateningly*) Ílicet.
Né te admisce: némo accusat, Sýre, te: nec tu arám tibi
Néc precatorém pararis. SY. Quíd agis? CH. (*pointing to* CLITIPHO *and* SYRUS) Nil suscénseo
Néc tibi nec tíbi; nec uos est aéquom quod fació mihi.
(CHREMES *goes into his house.*)

SCENE 2 (*Part Second*).

SYRUS advises CLITIPHO to ask if he is really the son of CHREMES and SOSTRATA. Their conduct seems too unnatural; if he really is their son, he will excite their pity. SYRUS himself takes refuge with MENEDEMUS.

CLITIPHO *ADVLESCENS* — *SYRVS* *SERVOS*

SY. Ábiit? uah, rogásse uellem, CL. Quíd? SY. unde mi peterém cibum:
Íta nos alienáuit. tibi iam esse ád sororem intéllego.
CL. Adeón rem rediisse, út periclum etiam á fame mihi sít, Syre!
SY. Modo líceat uiuere, ést spes CL. (*eagerly*) Quae? SY. (*shrugging his shoulders*) nos ésuriturós satis.
CL. (*impatiently*) Inrídes in re tánta neque me cónsilio quicquam ádiuuas!
SY. Immo ét ibi nunc sum et úsque id egi dúdum, dum loquitúr pater;
Et quántum ego intellégere possum, CL. (*impatiently*) Quíd? SY. non aberit lóngius.
CL. (*eagerly*) Quid [id] érgo? SY. Sic est: nón esse horum te árbitror. CL. (*starting*) Quid istúc, Syre?
Satin sánus es? SY. Ego dícam, quod mi in méntemst: tu diiúdica.
Dum istís fuisti sólus, dum nulla ália delectátio,
Quae própior esset, te índulgebant, tíbi dabant; nunc fília
Postquámst inuenta uéra, inuentast caúsa qua te expéllerent.
CL. (*thoughtfully*) Est uéri simile. SY. An tu ób peccatum hoc ésse illum iratúm putas?
CL. Non árbitror. SY. Nunc áliud specta: mátres omnes fíliis
In péccato adiutríces, auxilio ín paterna iniúria
Solent ésse: id non fit. CL. (*sadly*) Vérum dicis. quíd ergo nunc faciám, Syre?
SY. Suspícionem istánc ex illis quaére, rem profér palam.
Si nón est uerum, ad mísericordiam ámbos adducés cito;

Aut scíbis quoius sis. Cl. Récte suades: fáciam. (*He goes into* Chremes's *house.*) Sy. (*soliloquizes*) Sat recte hóc mihi
In méntem uenit; nám quam maxume huíc uana haec suspício
Erit, tám facillumé patris pacem in léges conficiét suas.
Etiam háud scio an *iam* uxórem ducat: á*t* Syro nil grátiae!
(*looking towards* Chremes's *door*) Quid hoc aútem? senex exít foras: ego fúgio. adhuc quod fáctumst,
Mirór non continuo [hunc] á*b*ripi iusse: ád Menedemum hunc pérgam.
Eum míhi precatorém paro; seni nóstro nil fidei hábeo.
(Syrus *runs into* Menedemus's *house.*)

Scene 3.

Enter Sostrata *and* Chremes, *talking earnestly together.*

Sostrata reasons with her husband about his conduct to Clitipho. Chremes tells her that there is no doubt that Clitipho is her son; he has inherited all her bad qualities.

Sostrata — mvlier   Chremes — senex

V 3 So. Proféсto nisi caués tu homo, aliquid gnáto conficiés mali;
Idque ádeo miror, quó modo
Tam inéptum quicquam tíbi uenire in méntem, mi uir, pótuerit.
Ch. (*impatiently*) [Oh,] Pérgin mulier ésse? nullamne égo rem umquam in uitá mea
Voluí, quin tu in ea ré mi fueris áduorsatrix, Sóstrata?
At sí rogem iam, quíd est quod peccem, aut quam ób rem hoc facias: néscias,
In quá re nunc tam cónfidenter réstas, stulta. So. Ego néscio?
Ch. (*hastily*) Immó scis potius, quám quidem redeat íntegr*a* eadem orátio. So. Oh,
Iníquos es, qui mé tacere dé re tanta póstules.

Ch. Non póstulo iam: lóquere: nilo mínus ego hoc faciám tamen.
So. Fácies? Ch. Verum. So. Nón uides quantúm mali ex ea re éxcites?
Súbditum se súspicatur. Ch. 'Súbditum' ain tu? So. Síc erit,
Mí uir. Ch. Confitére? So. Au, te obsecro, ístuc inimicís siet.
Égon confitear meúm non esse fílium, qui sít meus?
Ch. Quid? métuis ne non, quóm uelis, conuíncas esse illúm tuom?
So. Quod filiast inuénta? Ch. (*sarcastically*) Non: sed quód [magis credundum siet
Id quod est consimilis moribus.
Conuinces facile ex te natum; nam] tui similis ést probe;
Nám illi nil uitíst relictum, quín sit idem itidém tibi.
[Tum praeterea talem nisi tu nulla pareret filium.]
(*with bitter irony*) Séd ipse egreditur, quám seuerus! rém quom uideas, cénseas.

Scene 4.

Enter Clitipho *from* Chremes's *house. He is very sad. He goes at once to his mother and addresses her earnestly.*

Clitipho begs his mother to tell him his parentage. Chremes, appealed to by Sostrata, rebukes his son most severely, and finally leads him to acknowledge his misconduct.

Clitipho	Sostrata	Chremes
ADVLESCENS	MVLIER	SENEX

V 4 Cl. Si úmquam ullum fuit témpus, mater, quom égo uoluptatí tibi
Fúerim, dictus filius tuos uóstra uoluntate: óbsecro,
Eíus ut memineris atque inopis núnc te miserescát mei:
Quód peto aut quod uólo, parentis meós ut conmonstrés mihi.
So. (*tenderly*) Óbsecro, mi gnáte, ne istuc ín animum inducás tuom,
Álienum esse té. Cl. (*sadly*) Sum. So. (*distracted*) Miseram me, hócine quaesisti, óbsecro?
(*with great earnestness*) Íta mihi atque huic sís superstes, út ex me atque ex hoc nátus es;

Ét caue posthac, sí me amas, umquam ístuc uerbum ex te aúdiam.
Ch. (*sternly*) Ét ego, si me métuis, mores cáue in te esse istos séntiam.
Cl. Quós? Ch. (*angrily*) Si scire uís, ego dicam: gérro, iners, fraus, hélluo,
Gáneo, damnósus. crede, et nóstrum te esse crédito.
Cl. Nón sunt haec paréntis dicta. Ch. (*passionately*) Nón, si ex capite sís meo
Nátus, item ut aiúnt Mineruam esse éx Ioue, ea causá magis
Pátiar, Clitiphó, flagitiis tuís me infamem fieri.
So. Dí istaec prohibeánt! Ch. Deos nescio: égo, quod potero, sédulo.
Quaéris id quod habés, parentis; quód abest non quaerís, patri
Quó modo obsequáre et ut serues quód labore inuénerit.
Nón mihi per fallácias addúcere ante oculós . . (*pausing*) pudet
Dícere hac praesénte uerbum túrpe; at te id nulló modo
Fácere puduit. Cl. (*penitently*) Éheu, quam nunc tótus displiceó mihi,
Quám pudet! neque quód principium cápiam ad placandúm scio.

Scene 5.

Enter Menedemus *from his house.*

Menedemus mediates between Chremes and his son, who pleads for forgiveness. Chremes consents on condition that Clitipho at once take a wife. After some reluctance he consents, and is forgiven. He then pleads for Syrus, who is also pardoned.

Menedemus	Chremes	Sostrata	Clitipho
senes	ii	mvlier	advlescens

V 5 Me. (*soliloquizing*) Énim uero Chremés nimis grauiter crúciat adulescéntulum
Nímisque inhumane: éxeo ergo ut pácem conciliem. (*seeing the group*) óptume

Ípsos uideo. Ch. (*to* Menedemus) Ehém, Menedeme, quór non accersí iubes
Fíliam et quod dótis dixi fírmas? So. (*pleadingly*) Mi uir, te óbsecro
Né facias. Cl. (*wringing his hands*) Pater, óbsecro mi ignóscas. Me. Da ueniám, Chremes:
Síne te exorent. Ch. Méa bona ut dem Bácchidi donó sciens?
Nón faciam. Me. At id nos nón sinemus. Cl. (*weeping*) Sí me uiuom uís, pater,
Ígnosce. So. (*persuasively*) Age, Chremés mi. Me. (*putting his hand on* Chremes's *shoulder*) Age quaeso, né tam offirma té, Chremes.
Ch. (*yielding*) Quíd istic? uideo nón licere ut coéperam hoc perténdere.
Me. (*approvingly, patting* Chremes *on the back*) Fácis, ut te decét. Ch. Ea lege hoc ádeo faciam, sí facit
Quód ego hunc aequom cénseo. Cl. (*eagerly*) Pater, ómnia faciam: ímpera.
Ch. V́xorem ut ducás. Cl. (*thunderstruck*) Pater . . ! Ch. Nil aúdio. So. Ad me récipio:
Fáciet. Ch. Nil etiam aúdio ipsum. Cl. (*hesitating*) Périi. So. An dubitas, Clítipho?
Ch. (*indifferently*) Ímmo utrum uolt. So. Fáciet omnia. Me. (*to* Clitipho) Haéc dum incipias, grávia sunt,
Dúmque ignores; úbi cognoris, fácilia. Cl. (*with an effort*) Faciám, pater.
So. (*embracing him*) Gnáte mi, ego pol tíbi dabo illam lépidam, quam tu fácile ames,
Fíliam Phanócratae nostri. Cl. (*recoiling*) Rúfamne illam uírginem,
Caésiam, sparso óre, adunco náso? non possúm, pater.
Ch. (*mockingly*) Heía, ut elegáns est! credas ánimum ibi esse. So. (*to* Clitipho, *persuasively*) Aliám dabo.

CL. Ímmo, quandoquidém ducendast, égomet habeoprópemodum
Quám uolo. CH. (*approvingly*) Nunc laúdo, gnate. CL. Archó-
nidi huius filiam.
SO. Sátis placet. CL. Pater, hóc nunc restat. CH. Quíd? CL. Syro
ignoscás uolo,
Quaé mea causa fécit. CH. Fiat. *CANTOR.* (*to spectators*) Vós
ualete et plaúdite!

TABLE OF METRES.

Lines	Metre	Scenes
1—174	iambic senarii;	Prol.; Act I, Sc. 1.
175	trochaic octonarius;	Act I, Sc. 2 and 3; II, Sc. 1.
176	trochaic septenarius;	
177	trochaic octonarius;	
178	trochaic quaternarius catal.;	
179—180	trochaic septenarii;	
181—186	iambic octonarii;	
187	trochaic septenarius;	
188—241	iambic octonarii;	
242—256	trochaic septenarii;	Act II, Sc. 2.
257—264	iambic octonarii;	
265—311	iambic senarii;	
312—339	trochaic septenarii;	
340—380	iambic senarii;	
381—397	trochaic septenarii;	Act II, Sc. 3; III, Sc. 1 and 2.
398—404	iambic octonarii;	
405—561	iambic senarii;	
562—563	trochaic octonarii;	Act III, Sc. 3.
564	trochaic septenarius;	
565	iambic octonarius;	
566	iambic quaternarius;	
567—569	trochaic octonarii;	
570	trochaic septenarius;	
571	iambic octonarius;	
572	trochaic octonarius;	
573	trochaic septenarius;	
574	trochaic octonarius;	
575	trochaic septenarius;	
576—578	iambic octonarii;	
579	trochaic septenarius;	
580—582	trochaic octonarii;	
583—584	trochaic septenarii;	
585—588	iambic octonarii;	
589—590	iambic senarii;	
591—613	trochaic septenarii;	

614—622	iambic octonarii;	Act III, Sc. 4.
623—667	trochaic septenarii;	
668—678	iambic octonarii;	Act III, Sc. 5.
679—707	iambic septenarii;	Act III, Sc. 6.
[708	iambic senarius;]	
709—722	trochaic septenarii;	
723—748	iambic septenarii;	Act III, Sc. 7.
749—873	iambic senarii;	Act IV, Sc. 1—4.
874—907	trochaic septenarii;	Act V, Sc. 1 and 2.
908—939	iambic senarii;	
940—979	trochaic septenarii;	
980—999	iambic octonarii;	
1000—1002	iambic septenarii;	
1003	iambic octonarius;	Act V, Sc. 3—5.
1004	iambic quaternarius;	
1005	iambic octonarius;	
1006	trochaic septenarius (?);	
1007—1012	iambic octonarii;	
1013—1016	trochaic septenarii;	
1017, 1018/20	iambic octonarii;	
[1019	iambic quaternarius (?);]	
1020—1067	trochaic septenarii.	

P. TERENTI AFRI

ADELPHOE

Text, with Stage Directions

BY

HENRY PREBLE

TUTOR IN LATIN AND GREEK, HARVARD COLLEGE

BOSTON, U.S.A.:

GINN & COMPANY, PUBLISHERS.

1891.

Typography by J. S. Cushing & Co., Boston, U.S.A.

Presswork by Ginn & Co., Boston, U.S.A.

PREFACE.

THIS play was annotated with stage directions for the convenience of one of my college classes. The text is that of Carl Dziatzko, Leipzig, 1881. I am much indebted to Professor J. B. Greenough and to Dr. H. N. Fowler for their kindness in the proof-reading.

H. PREBLE.

CAMBRIDGE, March 11, 1887.

P. TERENTI AFRI

ADELPHOE.

INCIPIT TERENTI ADELPHOE
GRAECA MENANDRV
ACTA LVDIS FVNERALIB.
L. AEMELIO PAVLO [QVOS] FECERE
Q. FABIVS MAXVMVS P. CORNELIVS AFRICANVS
EG*IT* L. AMBIVIVS TVRPIO [L. HATILIVS PRAENESTINVS]
MODOS FECIT FLACCVS CLAVDI
TIBIS SARRANIS TOTA
FACTA VI
M. CORNELIO CETHEGO L. ANICIO GALLO COS.

G. SVLPICI APOLLINARIS PERIOCHA.

Duós cum haberet Démea adulescéntulos,
Dat Mícioni frátri adoptandum Aéschinum,
Sed Ctésiphonem rétinet. hunc citharístriae
Lepóre captum súb duro ac tristí patre
Fratér celabat Aéschinus; famám rei,
Amórem in sese tránsferebat; dénique
Fidícinam lenoni éripit. uitiáuerat
Eidem Aéschinus ciuem Átticam paupérculam
Fidémque dederat hánc sibi uxorém fore.
Deméa iurgare, gráuiter ferre; móx tamen,
Vt uéritas patefácta est, ducit Aéschinus
Vitiátam, potitur Ctésipho citharístriam.

PERSONAE.

PROLOGVS.
MICIO (SENEX).
DEMEA (SENEX, brother of Micio).
SANNIO (LENO).
AESCHINVS (ADVLESCENS, son of Demea adopted by Micio).
(STORAX, PVER of Micio's).
SYRVS (SERVOS to Aeschinus).
(PARMENO, SERVOS to Aeschinus).
CTESIPHO (ADVLESCENS, son of Demea).
(BACCHIS, MERETRIX).
SOSTRATA (MVLIER, mother of Pamphila).
CANTHARA (NVTRIX to Pamphila).
GETA (SERVOS to Sostrata).
HEGIO (SENEX, relative of Sostrata).
[PAMPHILA] (VIRGO, daughter of Sostrata).
(DROMO), (STEPHANIO), } (PVERI; belong to Micio's establishment).
CANTOR.

NOTE. Storax, Parmeno, and Bacchis are silent characters; Pamphila speaks once behind the scenes; the Prologus and Cantor are not in the play proper.

PROLOGVS.

Postquám poëta sénsit scripturám suam
Ab iníquis obseruári et aduorsários
Rapere ín peiorem pártem quam acturí sumus
*   *   *   *   *   *   *   *
De se ípse indicio erít, uos eritis iúdices,
Laudín an uitio dúci id factum opórteat.
Synápothnescontes Díphili comoédiast;
Eam Cómmorientis Plaútus fecit fábulam.
In Graéca adulescens ést, qui lenoni éripit
Meretrícem in prima fábula; eum Plautús locum
Relíquit integrum; eum híc locum sumpsít sibi
In Adélphos, uerbum dé uerbo expressum éxtulit.
Eam nós acturi súmus nouam: pernóscite
Furtúmne factum exístumetis án locum
Reprénsum, qui praetéritus neclegéntiast.
Nam quód isti dicunt máliuoli, homines nóbilis
Hunc ádiutare adsídueque una scríbere:
Quod illí maledictum uéhemens esse exístumant,
Eam laúdem hic ducit máxumam, quom illís placet,
Qui uóbis uniuórsis et populó placent,
Quorum ópera in bello, in ótio, in negótio
Suo quísque tempore úsust sine supérbia:
Dehinc ne éxpectetis árgumentum fábulae:
Senés qui primi uénient, ei partem áperient,
In agéndo partem osténdent. facite aequánimitas
*   *   *   *   *   *   *   *
Poétae ad scribendum aúgeat indústriam.

ACTVS I.

SCENE: *Street in Athens. Back of stage represents two adjoining houses. The larger, to the right of the spectators, belongs to* MICIO, *and has a large door near the centre of the stage and a smaller door to the right. The smaller house, to the left, is* SOSTRATA'S, *and has but one door. The street leads on the left to the harbor, on the right to the Forum (market-place, Agora); a lane, also on the right, but towards the rear, leads to the country. There is also a lane on the left. In the middle of the stage an altar.*

Enter MICIO *from the front door of his house. Calls as he comes out.*

I 1 Storáx! (*No answer. Soliloquizes.*) Non rediit hác nocte a cena Aéschinus
Neque séruolorum quísquam, qui aduorsum ierant.
Profécto hoc uere dícunt: si absis úspiam
Aut ibi si cesses, éuenire ea sátius est,
Quae in te úxor dicit ét quae in animo cógitat
Iráta, quam illa quaé parentes própitii.
Vxór, si cesses, aút te amare cógitat
† Aut téte amari aut pótare atque animo óbsequi.
[Et tíbi bene esse, sóli sibi quom sít male.]
Ego quía non rediit filius quae cógito!
Quibus núnc sollicitor rébus! ne aut ille álserit
Aut céciderit *per tenebras ac* praefrégerit.
Aliquíd. uah, quémquamne hominem in ánimo instituere
Paráre quod sit cárius quam ipse ést sibi!
Atque éx me hic natus nón est, sed ex fratre *ést* meo.
Dissímili is studiost iam índe ab adulescéntia:

Ego hánc clementem uítam urbanam atque ótium
Secútus sum et, quod fórtunatum istí putant,
Vxórem numquam habui. ílle contra haec ómnia:
Ruri ágere uitam; sémper parce ac dúriter
Se habére; uxorem dúxit; nati fílii
Duo; índe ego hunc maiórem adoptauí mihi:
Edúxi a paruolo, hábui, amaui pró meo;
In eó me oblecto, sólum id est carúm mihi.
Ille út item contra me hábeat facio sédulo:
Do, praétermitto, nón necesse habeo ómnia
Pro meó iure agere; póstremo, alii clánculum
Patrés quae faciunt, quaé fert adulescéntia,
Ea né me celet cónsuefeci fílium.
Nam quí mentiri aut fállere insuerít patrem,
Audácter tanto mágis audebit céteros.
Pudóre et liberálitate líberos
Retinére satius ésse credo quám metu.
Haec frátri mecum nón conueniunt néque placent.
Venit ád me saepe clámans 'quid agis, Mício?
Quor pérdis adulescéntem nobis? quór amat?
Quor pótat? quor tu his rébus sumptum súggeris,
Vestítu nimio indúlges? nimium inéptus es.'
Nimium ípse est durus praéter aequomque ét bonum,
Et érrat longe meá quidem senténtia,
Qui impérium credat gráuius esse aut stábilius,
Vi quód fit, quam illud quód amicitia adiúngitur.
Mea síc est ratio et síc animum inducó meum:
Maló coactus quí suom officiúm facit,
Dum id réscitum iri crédit, tantispér pauet;
Si spérat fore clam, rúrsum ad ingeniúm redit.
Ille quém beneficio adiúngas, ex animó facit,
Studet pár referre, praésens absensque ídem erit.
Hoc pátriumst, potius cónsuefacere fílium
Sua spónte recte fácere quam alienó metu;
Hoc páter ac dominus ínterest. hoc quí nequit,

Fateátur nescire ímperare líberis.
Sed éstne hic ipsus, dé quo agebam? et cérte is est.
Nescío quid tristem uídeo: credo, iam út solet,
Iurgábit. (*Enter* DEMEA.) saluom te áduenire, Démea,
Gaudémus.

DEMEA, MICIO (SENES II).

I 2 DE. Ehem opportúne; te ipsum quaérito.
MI. Quid trístis es? DE. Rogás me? ubi nobis Aéschinus*t*? (*pauses a moment*)
Sci*és* quid tristis égo sim? MI. (*aside to spectators*) Dixin hóc fore?
(*to* DEMEA) Quid fécit? DE. Quid ille fécerit? quem néque pudet
Quicquám nec metuit quémquam neque legém putat
Tenére se ullam. nam ílla quae antehac fácta sunt
Omítto; modo quid désignauit? MI. Quíd nam id est?
DE. Foris ecfregit átque in aedis ínruit
Aliénas; ipsum dóminum atque omnem fámiliam
Mulcáuit usque ad mórtem; eripuit múlierem
Quam amábat; clamant ómnes indignissume
Factum ésse. hoc aduenIénti quod mihi, Mício,
Dixére! in orest ómni populo. dénique,
Si cónferendum exémplumst, non fratrém uidet
Rei dáre operam, ruri ésse parcum ac sóbrium?
Nullum húius simile fáctum. haec quom illi, Mício,
Dicó, tibi dico; tú illum corrumpí sinis.
MI. Homine ímperito númquam quicquam iniústiust,
Qui nísi quod ipse fécit nil rectúm putat.
DE. Quorsum ístuc? MI. Quia tu, Démea, haec male iúdicas.
Non ést flagitium, míhi crede, adulescéntulum
Scortári, neque potáre; non est; néque foris
Ecfríngere. haec si néque ego neque tu fécimus,
Non síit egestas fácere nos; tu núnc tibi

Id laúdi ducis, quód tum fecisti ínopia?
Iniúriumst; nam si ésset unde id fieret,
Facerémus, et tu illúm tuom, si essés homo,
Sinerés nunc facere, dúm per aetatém licet,
Potiús quam, ubi te exspectátum eiecissét foras,
Aliéniore aetáte post facerét tamen.
De. Pro Iúppiter, tu homo ádigis me ad insániam.
Non ést flagitium fácere haec adulescéntulum? Mi. Ah,
Auscúlta, ne me optúndas de hac re saépius:
Tuom filium dedísti adoptandúm mihi;
Is méus est factus: síquid peccat, Démea,
Mihi péccat; ego illi máxumam partém fero.
Obsónat, potat, ólet unguenta: dé meo;
Amat: dábitur a me argéntum, dum erit cómmodum;
Vbi nón erit, fortásse excludetúr foras.
Forís ecfregit: réstituentur; díscidit
Vestém: resarciétur; et — dis grátia —
Est únde haec fiant, ét adhuc non molésta sunt.
Postrémo aut desine aút cedo quemuis árbitrum:
Te plúra in hac re péccare ostendam. De. Eí mihi,
Pater ésse disce ab íllis, qui ueré sciunt.
Mi. Natúra tu illi páter es, consiliís ego.
De. Tun cónsiliis quicquam? Mi. Áh, si pergis, ábiero.
De. Sicíne agis? Mi. An ego tótiens de eadem re aúdiam?
De. Curaést mihi. Mi. Et mihi cúraest. uerum, Démea,
Curémus aequam utérque partem: tu álterum,
Ego item álterum. nam ambós curare própemodum
Repóscere illum est quém dedisti. De. Ah, Mício.
Mi. Mihi síc uidetur. De. Quíd istic? tibi si istúc placet,
Profúndat perdat péreat, nil ad me áttinet.
Iam sí uerbum unum pósthac! Mi. Rursum, Démea,
Iráscere? De. An non crédis? repeton quém dedi?
Aegrést; alienus nón sum; si obsto . . em, désino.
Vnúm uis curem: cúro. et est dis grátia,
Quom ita út uolo est; isté tuos ipse séntiet

Postérius. nolo in íllum grauius dícere. (*Exit.*)

MI. (*soliloquizes*) Nec níl neque omnia haéc sunt quae dicít tamen:
Non níl molesta haec súnt mihi, sed osténdere
Me aegré pati illi nólui; nam itást homo:
Quom pláco, aduorsor sédulo et detérreo,
Tamen uíx humane pátitur; uerum si aúgeam
Aut étiam adiutor sim éius iracúndiae,
Insániam profécto cum illo. etsi Aéschinus
Non núllam in hac re nóbis facit iniúriam:
Quam hic nón amauit méretricem? aut quoi nón dedit
Aliquíd? postremo núper (credo iam ómnium
Taedébat) dixit uélle uxorem dúcere.
Sperábam iam deféruisse adulescéntiam:
Gaudébam. ecce autem de íntegro; nisi quídquid est
Volo scíre atque hominem cónuenire, si ápud forumst.
(*Exit.*)

ACTVS II.

SANNIO *rushes in from the market-place r. pursuing* BACCHIS, *who is guarded by* AESCHINVS *and his slaves* (STORAX, PARMENO, *&c.*).

SANNIO (LENO). AESCHINVS (ADVLESCENS). PARMENO (SERVOS). BACCHIS (MERETRIX).

II 1 SA. (*calls out in distress*) Óbsecro populáres, ferte mísero atque innocénti auxilium:
Súbuenite inopi. AE. (*to* BACCHIS) Ótiose; núnciam ilico híc consiste.
Quíd respectas? níl periclist: númquam, dum ego adero, híc te tanget.
SA. (*threateningly*) Égo istam inuitis ómnibus.
AE. (*to* BACCHIS) Quamquam ést scelestus, nón committet hódie umquam iterum ut uápulet.
SA. Aéschine, audi, né te ignarum fuísse dicas meórum morum:
Léno ego sum. AE. Scio. SA. Át ita, ut usquam fuít fide quisquam óptuma.
Tú quod te postérius purges, hánc iniuriám mihi nolle
Fáctam esse, huius non fáciam. crede hoc, égo meum ius pérsequar,
Néque tu uerbis sólues umquam, quód mihi re male féceris.
Nóui ego uostra haec 'nóllem factum; dábitur ius iurándum indignum
Te ésse iniuria hác', indignis quom égomet sim acceptús modis.
AE. (*to* PARMENO) Ábi prae strenue ác foris aperi. SA. Céterum hoc nilí facis?

AE. (*to* BACCHIS) Í intro iam nunc tú. SA. Enim non sinam. AE. (*to* PARMENO) Áccede illuc, Pármeno.
Nímium istuc abísti; hic (*pointing to* SANNIO) propter húnc adsiste. (PARMENO *takes position by* SANNIO.) em, síc uolo.
Caue núnciam oculos á meis oculis quóquam demoueás tuos,
Ne móra sit, si innuerím, quin pugnus cóntinuo in mala haéreat.
SA. Istúc uolo ergo ipsum éxperiri. AE. (*to* PARMENO) Em, sérua: (*to* SANNIO) omitte múlierem. (PARMENO *strikes* SANNIO.)
SA. O indígnum facinus! AE. Nísi caues, geminábit. (PARMENO *strikes again.*) SA. Ei miseró mihi!
AE. Non ínnueram; uerum ín istam partem pótius peccató tamen.
(*to* BACCHIS) I núnciam. (BACCHIS *and* PARMENO *go into the house.*) SA. Quid hóc reist? regnumne, Aéschine, hic tu póssides?
AE. Si póssiderem, ornátus esses éx tuis uirtútibus.
SA. Quid tíbi rei mecumst? AE. Níl. SA. Quid? nostin quí sim? AE. Non desídero.
SA. Tetigín tui quicquam? AE. Si áttigisses, férres infortúnium.
SA. Qui tíbi magis licét meam habere, pró qua ego argentúm dedi?
Respónde. AE. Ante aedis nón fecisse erit mélius hic conuícium;
Nam sí molestus pérgis esse, iam íntro abripiere átque ibi
Vsque ád necem operiére loris. SA. Lóris liber? AE. Síc erit.

SA. O hóminem inpurum! hicíne libertatem áiunt esse aequam ómnibus?
AE. Si sátis iam debacchátus es, leno, aúdi si uis núnciam.
SA. Egon débacchatus sum aútem an tu in me? AE. Mítte ista atque ad rém redi.
SA. Quam rém? quo redeam? AE. Iámne me uis dícere id quod ad te áttinet?
SA. Cupio, aéqui modo aliquíd. AE. (*to spectators*) Vah, leno iníqua me non uólt loqui.
SA. Lenó sum, perniciés communis, fáteor, adulescéntium,
Periúrus, pestis; támen tibi a me núlla ortast iniúria.
AE. Nam hercle étiam hoc restat. SA. Ílluc quaeso rédi, quo coepisti, Aéschine.
AE. Minís uiginti tú illam emisti — quaé res tibi uortát male! —;
Argénti tantum dábitur. SA. Quid? si ego tíbi illam nolo uéndere,
Cogés me? AE. Minume. SA. Námque id metui. AE. Néque uendundam cénseo,
Quae líberast; nam ego líberali illam ádsero causá manu.
Nunc uíde utrum uis, argéntum accipere an caúsam meditarí tuam.
Delíbera hoc, dum ego rédeo, leno. (AESCHINVS *and the slaves go into the house.*) SA. (*soliloquizes*) Pró supreme Iúppiter,
Mínume miror qui ínsanire occípiunt ex iniúria.
Dómo me eripuit, uérberauit; me ínuito abduxít meam;
Hómini misero plús quingentos cólaphos infregít mihi.
Ób malefacta haec tántidem emptam póstulat sibi trádier.
Vérum enim quando béne promeruit, fiat; suom ius póstulat.
Áge iam cupio, sí modo argentum réddat. sed ego hoc háriolor:
Vbi me dixeró dare tanti, téstis faciet ílico,

Véndidisse mé, de argento sómnium: 'mox; crás redi'.
Íd quoque possum férre, modo si réddat, quamquam iniúriumst.
Vérum cogito id quod res est: quándo eum quaestum occéperis,
Áccipiunda et mússitanda iniúria adulescéntiumst.
Séd nemo dabit; frustra egomet mécum has rationés puto.

Enter SYRVS *from* MICIO's *house.*

SYRVS (SERVOS). SANNIO (LENO).

II 2 SY. (*as he comes out, to* AESCHINVS *within*) Tace, égomet conueniam ipsum; cupide accipiat faxo atque étiam
Bene dícat secum esse áctum. (*to* SANNIO) quid istuc Sánniost, quod te aúdio
Nescío quid concertásse cum ero? SA. Númquam uidi iníquius
Certátionem cómparatam, quam haéc hodie inter nós fuit:
Ego uápulando, ille uérberando, usque ámbo defessí sumus.
SY. Tua cúlpa. SA. Quid facerem? SY. Ádulescenti mórem gestum opórtuit.
SA. Qui pótui melius, quí hodie usque os praébui? SY. Age, scis quíd loquar?
Pecúniam in locó neclegere máxumum interdúmst lucrum. hui,
Metuísti, si nunc dé tuo iure cóncessisses paúlulum
Atque ádulescenti mórigera*sses* hóminum homo stultíssume,
Ne nón tibi istuc faéneraret. SA. Égo spem pretio nón emo.
SY. Numquám rem facies: ábi, inescare néscis homines, Sánnio.

SA. Credo ístuc melius ésse; uerum ego númquam adeo astutús fui,
Quin quídquid possem mállem auferre pótius in praeséntia.
SY. Age nóui tuom animúm: quasi iam usquam tíbi sint uigintí minae,
Dum huic † óbsequare. praéterea autem te áiunt proficiscí Cyprum, SA. Em.
SY. Coemísse hinc quae illuc uéheres multa, náuem conductam; hóc scio,
Animús tibi pendet. úbi illinc spero rédieris tamen, hóc ages.
SA. Nusquám pedem. (*aside*) perii hércle; hac illi spe hóc inceperúnt. SY. (*aside*) Timet;
Iniéci scrupulum hómini. SA. (*aside*) O scelera: illúd uide,
Vt in ípso articulo opprésssit. emptae múlieres
Complúres et item hinc ália quae portó Cyprum.
Nisi eo ád mercatum uénio, damnum máxumumst.
Nunc si hóc omitto ac túm agam ubi illinc rédiero,
Nil ést; refrixerít res: 'nunc demúm uenis?
Quor pássu's? ubi eras?' út sit satius pérdere
Quam aut núnc manere tám diu aut tum pérsequi.
SY. Iamne énumerasti id quód ad te rediturúm putes?
SA. Hocíne illo dignumst? hócine incipere Aéschinum,
Per oppréssionem ut hánc mi eripere póstulet?
SY. (*aside*) Labáscit. (*to* SANNIO) unum hoc hábeo; uide si sátis placet:
Potiús quam uenias ín periclum, Sánnio,
Seruésne an perdas tótum, diuiduóm face;
Minás decem conrádet alicunde. SA. Eí mihi,
Etiám de sorte núnc uenio in dubiúm miser?
Pudét nil? omnis déntis labefecít mihi,
Praetérea colaphis túber est totúm caput;
Etiam ínsuper defraúdat? nusquam abeo. SY. Vt lubet:

Numquíd uis quin abeam? SA. Ímmo hercle hoc quaesó, Syre:
Vt ut haéc sunt acta, pótius quam litis sequar,
Meum míhi reddatur, sáltem quanti emptást, Syre.
Scio té non usum antehác amicitiá mea:
Memorém me dices ésse et gratum. SY. Sédulo
Faciám. sed Ctesiphónem uideo; laétus est
De amíca. SA. Quid quod te óro? SY. Paulispér mane.

Enter CTESIPHO *from the country, r.*

CTESIPHO (ADVLESCENS). SANNIO (LENO). SYRVS (SERVOS).

II 3 CT. (*soliloquizes, not noticing the others*) Abs quíuis homine, quómst opus, beneficium accipere gaúdeas;
Verum énim uero id demúm iuuat, si quem aéquomst facere, is béne facit.
O fráter frater, quíd ego nunc te laúdem? satis certó scio,
Numquam íta magnifice quícquam dicam, id uírtus quin superét tua.
Itaque únam hanc rem me habére praeter álios praecipuam árbitror,
Fratrem hómini nemini ésse primarum ártium magis príncipem.
SY. O Ctésipho! CT. O Syre, Aéschinus ubist? SY. Éllum, te expectát domi. CT. Hem.
SY. Quid est? CT. Quíd sit? illius ópera, Syre, nunc uíuo: festiuóm caput,
Qui *quom* ómnia sibi póst putauit ésse prae meo cómmodo,
Maledícta, famam, meúm laborem et péccatum in se tránstulit.
Nil póte supra. quid nám foris crepuit? SY. Máne, mane ipse exít foras.

Enter AESCHINVS *from the house.*

AESCHINVS, CTESIPHO (ADVLESCENTES II). SYRVS (SERVOS). SANNIO (LENO).

II 4 AE. (*as he comes out*) Vbist ílle sacrilegús? SA. (*aside*) Me quaerit. númquid nam ecfert? óccidi;
Nil uídeo. AE. (*to* CTESIPHO) Ehem opportúne; te ipsum quaéro. quid fit, Ctésipho?
In tútost omnis rés; omitte uéro tristitiém tuam.
CT. Ego illam hércle uero omítto, qui quidem te hábeam fratrem: o mi Aéschine,
O mí germane! ah, uéreor coram in ós te laudare ámplius,
Ne id ádsentandi mágis quam quo habeam grátum facere exístumes.
AE. Age inépte, quasi núnc nón norimus nós inter nos, Ctésipho.
Hoc míhi dolet, nos séro *re*scisse ét *rem* paene in eúm locum
Redísse, ut si omnes cúperent tibi nil póssent auxiliárier.
CT. Pudébat. AE. Ah, stultítiast istaec, nón pudor. tam ob páruolam
Rem paéne e patria! túrpe dictu; deós quaeso ut istaec próhibeant.
CT. Peccáui. AE. (*to* SYRVS) Quid aït tándem nobis Sánnio? SY. Iam mítis est.
AE. Ego ád forum ibo, ut húnc absoluam; tu *i* íntro ad illam, Ctésipho.
SA. Syre, ínsta. SY. Eamus; námque hic properat ín Cyprum. SA. N*on* tám quidem,
Quam uís; etiam maneo ótiosus híc. SY. Reddetur; né time.
SA. At ut ómne reddat. SY. Ómne reddet; táce modo ac sequere hác. SA. Sequor.

CT. Heus heús, Syre. SY. Quid est? CT. Óbsecro te hercle, hóminem istum inpuríssumum
Quam prímum absoluitóte, ne, si mágis inritatús siet,
Aliqua ád patrem hoc permánet atque ego túm perpetuo périerim.
SY. Non fiet, bono animo és; tu cum illa te íntus oblecta ínterim
Et léctulos iube stérni nobis ét parari cétera.
Ego iám transacta ré conuortam mé domum cum obsónio.
CT. Ita quaéso. quando hoc béne successit, hílare hunc sumamús diem.

(*Exeunt.*)

ACTVS III.

Enter from SOSTRATA'S *house* SOSTRATA *and* CANTHARA *talking.*

SOSTRATA (MVLIER). CANTHARA (ANVS).

III 1 SO. Óbsecro, mea nútrix, quid nunc fiet? CA. Quid fiát rogas?
Recte édepol, spero. SO. Módo dolores, méa tu, occipiunt prímulum.
CA. Iam núnc times, quasi númquam adfueris, númquam tute pépereris?
SO. Miserám me, neminem hábeo, solae súmus; Geta autem hic nón adest;
Néc quem ad obstetrícem mittam, néc qui accersat Aéschinum.
CA. Pól is quidem iam hic áderit; nam numquam únum intermittít diem,
Quin sémper ueniat. SO. Sólus mearum míseriarumst rémedium.
CA. É re nata mélius fieri haud pótuit quam factúmst, era,
Quándo uitium oblátumst, quod ad illum áttinet potíssumum,
Tálem, tali *in*génio atque animo, nátum ex tanta fámilia.
SO. Íta pol est ut dícis: saluos nóbis deos quaeso út siet.

Enter GETA *from market-place, r.*

GETA (SERVOS). SOSTRATA (MVLIER). CANTHARA (ANVS).

III 2 GE. (*soliloquizes, not seeing the others*) Nunc íllud est, quom, si ómnia omnes súa consilia cónferant
Atque huíc malo salútem quaerant, aúxili nil ádferant,
Quod míhique eraeque fíliaeque erílist. uae miseró mihi.

Tot rés repente circumuallant se, únde emergi non potest:
Vís egestas iniustitia sólitudo infámia.
Hócine saeclum! o scélera, o genera sácrilega, o hominem inpium,
So. (*aside, seeing* Geta, *but not hearing what he says*) Me míseram, quid namst quód sic uideo tímidum et properantém Getam?
Ge. (*still soliloquizing*) Quem néque fides neque iús iurandum néque illum misericórdia
Represśsit neque refléxit neque quod pártus instabát prope,
Quoi míserae indigne pér uim uitium obtúlerat. So. (*aside*) Non intéllego
Satís quae loquitur. Ca. (*sotto voce to* Sostrata) Própius obsecro áccedamus, Sóstrata. Ge. (*still soliloquizes*) Ah
Me míserum, uix sum cómpos animi, ita árdeo iracúndia.
Nil ést quod malim quam íllam totam fámiliam dari mi óbuiam,
Vt ego hánc iram in eos éuomam omnem, dum aégritudo haec ést recens.
[Satis mihi id habeam supplici, dum illos ulciscar modo.]
Seni ánimam primum extínguerem ipsi, qui íllud produxít scelus;
Tum autém Syrum impulsórem, uah, quibus íllum lacerarém modis!
Sublímen medium arrípere et capite prónum in terra státuerem,
Vt cérebro dispergát uiam.
Ádulescenti ipsi ériperem oculos, póst haec praecipitém darem.
Céteros ruerem ágerem raperem túnderem et prostérnerem.

Sed césso eram hoc malo inpertiri própere? (*Moves towards* Sostrata's *house*.) So. (*to* Canthara) Reuocemús. (*calls*) Geta. Ge. (*not looking or stopping*) Hem,
Quísquis es, sine me. So. Égo sum Sostrata. Ge. (*turning*) Vbi east? (*seeing her*) te ipsam quaérito,
Te éxspecto; oppido ópportune te óbtulisti mi óbuiam.
(*goes on, panting for breath*) Éra — So. Quid est? quid trépidas? Ge. Ei mi! Ca. Quíd festinas, mí Geta?
Ánimam recipe. Ge. prórsus — So. Quid istuc 'prórsus' ergost? Ge. périimus.
Áctumst. So. Eloquere, óbsecro te, quíd *f*it? Ge. Iam — So. Quid 'iám', Geta?
Ge. Aéschinus — So. Quid is érgo? Ge. alienus ést ab nostra fámilia. So. Hem,
Périi. qua re? Ge. Amáre occepit áliam. So. Vae miseraé mihi.
Ge. Néque id occulte fért, ab lenone ípsus eripuít palam.
So. Sátine hoc certumst? Ge. Cértum. hisce oculis égomet uidi, Sóstrata. So. Ah
Me míseram. quid iam crédas? aut quoi crédas? nostrumne Aéschinum!
Nostrám uitam omnium ín quo nostrae spés opesque omnés sitae
Erant! quí sine hac iurábat se unum númquam uicturúm diem!
Qui se ín sui gremió positurum púerum dicebát patris!
Ita óbsecraturum, út liceret hánc se uxorem dúcere!
Ge. Era, lácrumas mitte ac pótius quod ad hanc rem ópus est porro próspice:
Patiámurne an narrémus quoipiam? Ca. Aú au, mi homo, sánun es?

An hoc próferendum tíbi uidetur úsquam? Ge. Mi quidem nón placet.
Iam prímum illum alieno ánimo a nobis ésse res ipsa índicat.
Nunc si hóc palam proférimus, ille inftias ibit, sát scio:
Tua fáma et gnatae uíta in dubium uéniet. tum si máxume
Fateátur, quom amet áliam, non est útile hanc illí dari.
Quaprópter quoquo pácto tacitost ópus. So. Ah minume géntium:
Non fáciam. Ge. Quid ages? So. Próferam. Ca. Hem, mea Sóstrata, uide quám rem agas.
So. Peióre res locó non potis est ésse quam in quo núnc sitast.
Primum índotatast; túm praeterea, quaé secunda ei dós erat,
Periít: pro uirginé dari nuptum nón potest. hoc rélicuomst:
Si infítias ibit, téstis mecum est ánulus quem amíserat.
Postrémo quando ego cónscia mihi sum, á me culpam esse hánc procul,
Neque prétium neque rem ullam íntercessisse ílla aut me indignám, Geta,
Expériar. Ge. Quid istic? cédo, ut melius dícis. So. Tu quantúm potest,
Abi atque Hégioni cógnato huius rem énarrato omnem órdine;
Nam is nóstro Simuló fuit summus ét nos coluit máxume.
Ge. Nam hercle álius nemo réspicit nos. (*Exit.*) So. Própere tu, mea Cánthara,
Curre, óbstetricem accérse, ut quom opus sit ne ín mora nobís siet. (*Exeunt.*)

Demea (Senex). Syrvs (Servos).

Enter Demea *from country, r.*

III 3 De. (*soliloquizes*) Dispérii! Ctesiphónem audiui filium
Vná fuisse in ráptione cum Aéschino.
Id mísero restat míhi mali, si illúm potest,
Qui aliquoi reist etiam, eum ád nequitiem addúcere.
Vbi ego illum quaeram? crédo abductum in gáneum.
Aliquó; persuasit ílle inpurus, sát scio. (*Enter* Syrvs *from market-place, r., accompanied by* Dromo *and* Stephanio.)
Sed eccúm Syrum ire uideo; iam hinc scibo úbi siet.
Atque hércle hic de gregè illost; si me sénserit
Eum quaéritare, númquam dicet cárnufex.
Non óstendam id me uélle. Sy. (*to his companions, not seeing* Demea) Omnem rem módo seni
Quo pácto haberet énarramus órdine:
Nil quícquam uidi laétius. De. (*aside*) Pro Iúppiter,
Hominis stultititiam! Sy. (*to his companions*) Cónlaudauit filium;
Mihi, qui id dedissem cónsilium, egit grátias.
De. (*aside*) Disrúmpor. Sy. (*still to his companions*) Argentum ádnumerauit ilico;
Dedít praeterea in súmptum dimidiúm minae;
Id dístributum sáne est ex senténtia. De. (*aside*) Hem,
Huic mándes, siquid récte curatúm uelis.
Sy. (*sees* Demea) Ehem Démea, haud aspéxeram te. quíd agitur?
De. Quid agátur? uostram néqueo mirarí satis
Ratiónem. Sy. Est hercle inépta, ne dicám dolo,
Absúrda. (*to* Dromo) pisces céteros purgá, Dromo;
Gongrum ístum maxumum ín aqua sinito lúdere
Tantísper; ubi ego rédiero, exossábitur;

Prius nólo. DE. (*exclaims indignantly*) Haecine flagitia! SY. Mi quidem nón placent,
Et clámo saepe. (*to* STEPHANIO) sálsamenta haec, Stéphanio,
Fac mácerentur púlchre. DE. Di uostrám fidem,
Vtrúm studione id síbi habet an laudí putat.
Fore, sí perdíderit gnátum? uae miseró mihi.
Vidére uideor iám diem illum, quom hínc egens
Profúgiet aliquo mílitatum. SY. O Démea,
Istúc est sapere, nón quod ante pedés modost
Vidére, sed etiam ílla quae futúra sunt
Prospícere. DE. Quid? istaec iám penes uos psáltriast?
SY. Ellam íntus. DE. Eho, an domíst habiturus? SY. Crédo, ut est
Deméntia. DE. Haecin fieri! SY. Inepta lénitas
Patris ét facilitas práua. DE. Fratris mé quidem
Pudét pigetque. SY. Nímium inter uos, Démea, —
Non quía ades praesens díco hoc — pernimium ínter est.
Tu, quántus quantu's, níl nisi sapiéntia es,
Ille sómnium. *num* síneres uero illúm tuom
Facere haéc? DE. Sinerem illum? aut nón sex totis ménsibus
Prius ólfecissem, quám ille quicquam coéperet?
SY. Vigilántiam tuam tú mihi narras? DE. Síc siet
Modo ut núnc est, quaeso. SY. Vt quísque suom uolt ésse, itast.
DE. Quid eúm? uidistin hódie? SY. Tuomne fílium?
(*aside*) Abigam húnc rus. (*to* DEMEA) iam dudum áliquid ruri agere árbitror.
DE. Satin scís ibi esse? SY. Oh, qui égomet produxi. DE. Óptumest;
Metuí ne haereret híc. SY. Atque iratum ádmodum.
DE. Quid aútem? SY. Adortust iúrgio fratrem ápud forum
De psáltria istac. DE. Aín uero? SY. Ah, nil réticuit.

Nam ut númerabatur fórte argentum, intéruenit
Homo de inprouiso; coépit clamare 'o Aéschine,
Haecíne flagitia fácere te! haec te admíttere
Indígna genere nóstro!' DE. (*joyfully, to himself*) Oh, lacrumo gaúdio.
SY. 'Non tu hóc argentum pérdis, sed uitám tuam.'
DE. Saluós sit. spero, est símilis maiorúm suom. SY. Hui.
DE. Syre, praéceptorum plénust istorum ílle. SY. Phy.
Domi hábuit unde dísceret. DE. Fit sédulo:
Nil praétermitto; cónsuefacio; dénique
Inspícere tamquam in spéculum in uítas omnium
Iubeo átque ex aliis súmere exemplúm sibi.
(*as if admonishing his son*) 'Hoc fácito.' SY. Recte sáne. DE. (*as before*) 'Hoc fugito.' SY. Cállide.
DE. (*as before*) 'Hoc laúdist.' SY. Istaec rés est. DE. (*as before*) 'Hoc uitió datur.'
SY. Probíssume. DE. Porro aútem.. SY. Non hercle ótiumst
Nunc mi aúscultandi. píscis ex senténtia
Nactús sum; ei mihi ne córrumpantur caútiost;
Nam id nóbis tam flagítiumst quam illa, Démea,
Non fácere uobis, quaé modo dixti; et quód queo
Conséruis ad eundem ístunc praecipió modum:
(*imitating* DEMEA) 'Hoc sálsumst, hoc adústumst, hoc lautúmst parum;
Illúd recte, iterum síc memento.' (*resuming the conversational tone*) sédulo
Moneó, quae possum pró mea sapiéntia;
(*again in* DEMEA's *manner*) Postrémo tamquam in spéculum in patinas, Démea,
Inspícere iubeo et móneo quid facto úsus sit.
(*resuming natural tone*) Inépta haec esse, nós quae facimus, séntio;
Verúm quid fácias? út homost, ita morém geras.
Numquíd uis? DE. Mentem uóbis meliorém dari.

SY. Tu rús hinc ibis? DE. Récta. SY. (*sotto voce, as he goes off*) Nam quid tu hic agas,
Vbi síquid bene praecípias, nemo obtémperet? (*Exit.*)
DE. (*soliloquizes as he begins to move off*) Ego uéro hinc abeo, quándo is, quam ob rem huc uéneram,
Rus ábiit. illum cúro unum, ille ad me áttinet;
Quando íta uolt frater, de ístoc ipse uíderit.
(*seeing* HEGIO *r. in road from market-place*) Sed quís illic est, quem uídeo procul? estne Hégio
Tribúlis noster? sí satis cerno, is est hércle: uah,
Homo amícus nobis iam índe a puero. dí boni,
Ne illíus modi iam mágna nobis cíuium
Penúriast antíqua uirtute ác fide.
Haud cíto mali quid órtum ex hoc sit públice.
Quam gaúdeo! ubi etiam húius generis réliquias
Restáre uideo, uíuere etiam núnc lubet.
Oppériar hominem hic, út salutem et cónloquar.

Enter HEGIO *and* GETA, *talking, without observing* DEMEA.

HEGIO, DEMEA (SENES II). GETA (SERVOS).
[PAMPHILA] (VIRGO).

III HE. Pro di ínmortales, fácinus indignúm, Geta,
4 Quod nárras! GE. Sic est fáctum. HE. Ex illan fámilia
Tam inlíberale fácinus esse ortum! o Aéschine,
Pol haúd paternum istúc dedisti. DE. (*aside*) Vídelicet
De psáltria hac audíuit; id illi núnc dolet
Aliéno, pater eius níli pendit. eí mihi,
Vtinam hic prope ad*si*t álicubi atque haec aúdi*a*t.
HE. (*continuing to* GETA) Nisi fácient quae illos aéquomst, haud sic aufferent.

GE. In té spes omnis, Hégio, nobís sitast:
Te sólum habemus, tú es patronus, tú pater;
Illé tibi moriens nós commendauít senex;
Si déseris tu, périimus. HE. Caue díxeris:
Neque fáciam neque me sátis pie posse árbitror.
DE. (*aside*) Adíbo. (*greets* HEGIO) saluere Hégionem plúrimum
Iubeo. HE. Óh, te quaerebam ípsum; salue, Démea.
DE. Quid aútem? HE. Maior filius tuos Aéschinus,
Quem frátri adoptandúm dedisti, néque boni
Neque líberalis fúnctus officiúmst uiri.
DE. Quid istúc est? HE. Nostrum amícum noras Símulum
Aequálem? DE. Quid ni? HE. Fíliam eius uírginem
Vitiáuit. DE. Hem. HE. Mane; nón dum audisti, Démea,
Quod ést grauissimum. DE. Án quicquam est etiam ámplius?
HE. Vero ámplius; nam hoc quídem ferundum aliquó modost:
Persuásit nox amór uinum adulescéntia:
Humánumst. ubi scit fáctum, ad matrem uírginis
Venit ípsus ultro lácrumans orans óbsecrans
Fidém dans, iurans sé illam ducturúm domum.
Ignótumst, tacitumst, créditumst. uirgo éx eo
Compréssu grauida fáctast (mensis décumus est);
Ille bónus uir nobis psáltriam, si dís placet,
Paráuit, quicum uíuat; illam déserit.
DE. Pro cérton tu istaec dícis? HE. Mater uírginis
In médiost, ipsa uírgo, res ipsa, (*pointing to* GETA) híc Geta
Praetérea, ut captus ést seruorum, nón malus
Neque inérs; alit illas, sólus omnem fámiliam
Susténtat. hunc abdúce, uinci, quaére rem.
GE. Immo hércle extorque, nísi ita factumst, Démea.

Postrémo non negábit: coram ipsúm cedo.
De. (*aside, troubled*) Pudét; nec quid agam néque quid huic respóndeam
Sció. Pa. (*from behind the scenes; in* Sostrata's *house*) Miseram me, differor dolóribus.
Iunó Lucina, fér opem; serua me óbsecro. He. Hem,
Num nam illa quaeso párturit? Ge. Certe, Hégio. De. Hem.
He. Illaéc fidem nunc uóstram inplorat, Démea:
Quod uós uis cogit, id uoluntate inpetret.
Haec prímum ut fiant deós quaeso ut uobis decet.
Sin áliter animus uóster est, ego, Démea,
Summá ui defendam hánc atque illum mórtuom.
Cognátus mihi erat; úna a pueris páruolis
Sumus éducti; una sémper militiae ét domi
Fuimús; paupertatem úna pertulimús grauém.
Quaprópter nitar, fáciam, experiar, déniqué
Animám relinquam pótius quam illas déseram.
Quid míhi respondes? De. Frátrém conueniam, Hégio.
He. Sed, Démea, hoc tu fácito cum animo cógites:
Quam uós facillume ágitis, quam éstis máxumé
Poténtes dites fórtunati nóbiles,
Tam máxume uos aéquo animo aequa nóscere
Opórtet, si uos uóltis perhiberi probos.
De. Redíto; fient quaé fieri aequomst ómnia.
He. Decét te facere. Géta, duc me intro ad Sóstratam. (Hegio *and* Geta *go into* Sostrata's)
De. (*soliloquizes*) Non me indicente haec fiunt. utinam hic sít modo
Défunctum! uerum nímia illaec licéntia
Profécto euadet in aliquod magnúm malum.
Ibo ác requiram frátrem, ut in eum haéc éuomam. (*Exit.*)

HEGIO *comes out of* SOSTRATA'S, *talking to her within.*

HEGIO (SENEX).

III 5

Bono ánimo fac sis, Sóstrata, et istam quód potes
Fac cónsolere. ego Mícionem, si ápud forumst,
Conuéniam atque ut res géstast narrabo órdine:
Si est, *is* facturus út sit officiúm suom,
Faciát; sin aliter de hác re est eius senténtia,
Respóndeat mi, ut quíd agam quam primúm sciam.

(*Exit.*)

ACTVS IV.

Enter Ctesipho *and* Syrvs *from* Micio's *house.*

Ctesipho (Advlescens). Syrvs (Servos).

IV 1 Ct. Aín patrem hinc abísse rus? Sy. Iam dúdum. Ct. Dic sodés. Sy. Apud uillamst;
Núnc quom maxume óperis aliquid fácere credo. Ct. Vtinám quidem!
Quod cúm salute eius fiat, íta se défetigarít uelim,
Vt tríduo hoc perpétuo prorsum e lécto nequeat súrgere.
Sy. Ita fiat, et istoc síqui potis est réctius. Ct. Ita; nam húnc diem
Miseré nimis cupio, ut coépi, perpetuom ín laetitia dégere.
Ét illud rus nulla ália causa tám male odi, nísi quia propest;
Quód si abesset lóngius,
Príus nox oppressísset illic eum, quam húc reuorti pósset iterum.
Núnc ubi me illic nón uidebit, iam húc recurret, sát scio;
Rogitábit me, ubi fúerim: (*imitating his father*) 'ego hoc *te* tóto non uidí die.'
Quid dícam? Sy. Nilne in méntemst? Ct. Numquam quícquam. Sy. Tanto néquior.
Cliéns amicus hóspes nemost uóbis? Ct. Sunt: quid póstea?
Sy. Hisce ópera ut data sit? Ct. Quaé non data sit? nón potest fierí. Sy. Potest.
Ct. Intérdius; sed si híc pernocto, caúsae quid dicám, Syre?

Sy. Vah, quám uellem etiam nóctu amicis óperam mos essét dari!
Quin tu ótiosus ésto; ego illius sénsum pulchre cálleo:
Quom féruit maxumé, tam placidum quási ouem reddo. Ct. Quó modo?
Sy. Laudári te lubénter audit: fácio te apud illúm deum;
Virtútes narro. Ct. Meás? Sy. Tuas. homini ílico lacrumaé cadunt
Quasi púero gaudio. (*seeing* Demea *in the distance*) ém tibi autem. Ct. Quíd namst? Sy. Lupus in fábula.
Ct. Pater ést? Sy. *Is* ipsust. Ct. Sýre, quid agimus? Sy. Fúge modo intro, ego uídero.
Ct. Siquíd rogabit, núsquam tu me. (*moves towards house, but does not go in*) audístin? Sy. Potin ut désinas?

Enter Demea *from market-place, r.*

Demea (Senex). Ctesipho (Advlescens). Syrvs (Servos).

IV De. (*soliloquizes, not seeing the others*) Né ego homo sum
2 infélix: fratrem núsquam inuenio géntium;
Praéterea autem, dum íllum quaero, a uílla mercennárium
Vídi; is filiúm negat esse rúri; nec quid agám scio.
Ct. (*calls sotto voce*) Sýre. Sy. (*ditto*) Quid est? Ct. (*ditto*) Men quaérit? Sy. (*still sotto voce*) Verum. Ct. (*ditto*) Périi. Sy. (*ditto*) Quin tu animó bono es.
De. (*continues soliloquy*) Quíd hoc malum infelícitatis? néqueo satis decérnere;
Nísi me credo huic ésse natum reí, ferundis míseriis.
Prímus sentió mala nostra, prímus rescisco ómnia.
Prímus porro obnúntio; aegre sólus, siquid fít, fero.

Sy. (*aside*) Rídeo hunc: primum aít se scire; is sólus nescit ómnia.
De. (*continues soliloquy*) Núnc redeo; si fórte frater rédierit uisó. Ct. (*calls sotto voce*) Syre,
Óbsecro, uide ne ílle huc prorsus se ínruat. Sy. (*also sotto voce*) Etiám taces?
Égo cauebo. Ct. (*ditto*) Númquam hercle hodie ego ístuc committám tibi;
Nám me iam in cellam áliquam cum illa cóncludam; id tutíssumumst.
Sy. (*ditto*) Áge, tamen ego hunc ámouebo. (Ctesipho *goes into the house.*) De. (*seeing* Syrvs) Séd eccum sceleratúm Syrum.
Sy. (*grumbling to himself, but so that* Demea *shall hear*) Nón hercle hic qui uólt durare quísquam, si sic fít, potest.
Scíre equidem uoló, quod mihi sint dómini: quae haec est míseria!
De. (*again aside*) Quíd ille gannit? quíd uolt? (*to* Syrvs) quid aïs, bóne uir? est fratér domi?
Sy. Quíd malum 'bone uír' mihi narras? équidem perii. De. Quíd tibist?
Sy. Rógitas? Ctesiphó me pugnis míserum et istam psáltriam
Vsque occidit. De. Hém, quid narras? Sy. Ém, uide ut discidít labrum.
De. Quam ób rem? Sy. Me inpulsóre hanc emptam esse aít. De. Non tu eum rus hínc modo
Próduxe aibas? Sy. Fáctum; uerum uénit post insániens:
Níl pepercit. nón puduisse uérberare hominém senem!
Quem égo modo puerúm tantillum in mánibus gestauí meis.
De. Laúdo: (*apostrophizing his son*) Ctesiphó, patrissas: ábi, uirum te iúdico.

Sy. Laúdas? ne ille cóntinebit pósthac, si sapiét, manus:
De. Fórtiter. Sy. Perquám, quia miseram múlierem et me séruolum,
Quí referire nón audebam, uícit: hui, perfórtiter.
De. Nón potuit meliús. idem quod ego séntit te esse huic reí caput.
Séd estne frater íntus? Sy. Non est. De. Vbi illum inueniam cógito.
Sy. Scío ubi sit, uerum hódie numquam mónstrabo. De. Hem, quid aîs? Sy. Ita.
De. Dímminuetur tíbi quidem iam cérebrum. Sy. At nomen néscio
Íllius hominis, séd locum noui úbi sit. De. Dic ergó locum.
Sy. Nóstin porticum ápud macellum hac deórsum? De. Quid ni nóuerim?
Sy. Praéterito hac récta platea súrsum; * ubi eo uéneris,
Clíuos deorsum uórsus est: hac praécipitato; póstea
Ést ad hanc manúm sacellum: ibi ángiportum própter est,
De. Quód nam? Sy. Illi ubi etiám caprificus mágna est. De. Noui. Sy. Hac pérgito.
De. Íd quidem angipórtum non est péruium. Sy. Verum hércle. uah,
Cénsen hominem me ésse? erraui: in pórticum rursúm redi;
Sáne hac multo própius ibis ét minor est errátio.
Scín Cratini huius dítis aedis? De. Scío. Sy. Vbi eas praetérieris,
Ád sinistram hac récta platea; ubi ád Dianae uéneris,
Íto ad dextram; príus quam ad portam uénias, apud ipsúm lacum
Ést pistrilla et éxaduorsum fábrica: ibist. De. Quid íbi facit?
Sy. Léctulos in sóle ilignis pédibus faciundós dedit.

DE. Vbi potetis uós: bene sane. séd cesso ad eum pérgere? (*Exit by lane on the left.*)
SY. (*to himself*) Í sane: ego te exércebo hodie, ut dígnus es, silicérnium.
(*impatiently*) Aéschinus odióse cessat; prándium corrúmpitur;
(*pondering*) Ctésipho autem in amórest totus: égo iam prospiciám mihi:
Nám iam abibo atque únum quicquid, quód quidem erit bellíssumum,
Cárpam et cyathos sórbilans paulátim hunc producám diem. (*Goes into the house.*)

Enter MICIO *and* HEGIO *from the market side, talking.*

MICIO, HEGIO (SENES II).

IV 3 MI. Ego in hác re nil repério, quam ob rem laúder tanto opere, Hégio:
Meum offícium facio; quód peccatum a nóbis ortumst córrigo.
Nisi sí me in illo crédidisti esse hóminum numero, qui íta putant,
Sibi fieri iniuriam últro, si quam fécere ipsi expóstules,
Et últro accusant. íd quia non est á me factum, agis grátias?
HE. Ah, mínume: numquam te áliter atque es *ésse* animum induxí meum.
Sed quaéso ut una mécum ad matrem uírginis eas, Mício,
Atque ístaec eadem quaé mihi dixti túte dicas múlieri:
Suspícionem hanc própter fratrem eius ésse et illam psáltriam

* * * * * * * *

[MI. Si ita aéquom censes aút si ita opus est fácto, eamus. HE. Béne facis:]

Nam et ílli *ita* animum iám releuabis, quaé dolore ac míseria
Tabéscit, et tuo*m* offíci*um* fueris fúnctus. sed si alitér putas,
Egomét narrabo quaé mihi dixti. Mi. Ímmo ego ibo. He. Béne facis:
Omnés, quibus res sunt mínus secundae, mágis sunt nescio quó modo
Suspíciosi; ad cóntumeliam ómnia accipiúnt magis;
Proptér suam inpoténtiam se sémper credunt lúdier.
Quaprópter te ipsum púrgare ipsi córam placabílius est.
Mi. Et récte et uerum dícis. He. Sequere me érgo hac intro. Mi. Máxume. (*They go into* Sostrata's *house.*)

Enter Aeschinvs *from market-place.*

Aeschinvs (Advlescens).

IV 4 (*soliloquizes*) Discrúcior animi:
Hocíne de inprouisó mali mihi óbici tántum,
V́t neque quid mé faciam néc quid agam certúm sit!
Mémbra metu débilia súnt; animus timóre
Óbstipuit; péctore consístere nil cónsili quit.
Vah, quó modo hac me expédiam turba? tánta nunc
Suspício de me íncidit;
Néque ea inmerito: Sóstrata
Crédit mihi me psáltriam hanc*e* emísse; id anus mi indícium fecit.
Nám ut hinc forte ea ad óbstetricem erat míssa, ubi eam uidi, ílico
Accédo, rogito, Pámphila quid agát, iam partus ádsiet,
Eon óbstetricem accérsat. illa exclámat 'abi, abi; iam, Aéschine,
Satis diú dedisti uérba; sat adhuc túa nos frustratást fides.'

"Hem, quíd istuc obsecro", ínquam, "est?" 'ualeas, hábeas illam quaé placet.'
Sensi ílico id illas súspicari, séd me reprehendí tamen,
Nequíd de fratre gárrulae illi dícerem ac fierét palam.
Núnc quid faciam? dícam fratris ésse hanc? quod minumést opus
V́squom ecferri. ac míttو: fieri pótis est ut nequa éxeat:
Íp sum id metuo ut crédant; tot concúrrunt ueri símilia:
Égomet rapui; ipse égomet solui argéntum; ad me abductást domum.
Haéc adeo mea cúlpa fateor fíeri. non me hanc rém patri,
V́t ut erat gesta, índicasse! exórassem ut eam dúcerem.
Céssatum usque adhúc est: nunc porro, Aéschine, expergíscere!
Núnc hoc primumst: ád illas ibo, ut púrgem me. accedam ád foris (*goes to door of* SOSTRATA'S *house*).
Périi; horresco sémper, (*knocks*) ubi pultáre hasce occipió miser.
Heús heus: Aeschinús ego sum. aperite áliquis actutum óstium.
(*sees that some one is coming out, and retires*) Pródit nescio quís: concedam huc.

MICIO (SENEX). AESCHINVS (ADVLESCENS).

Enter MICIO *from* SOSTRATA'S, *talking to her within.*

MI. Íta uti dixi, Sóstrata,
IV 5 Fácite; ego Aeschinúm conueniam, ut quó modo acta haec sínt sciat (*door is closed as he turns from the house*).

(*to himself*) Séd quis ostium hic pultauit? AE. (*aside*) Páter hercle est. perii. MI. (*seeing* AESCHINVS) Aéschine,
AE. (*aside*) Quid huic hic negotist? MI. túne has pepulisti foris?
(*aside*) Tacet. quór non ludo hunc áliquantisper? mélius est,
Quandóquidem hoc numquam mi ipse uoluit dicere.
(*to* AESCHINVS) Nil mihi respondes? AE. Nón equidem istas, quód sciam.
MI. Ita? nám mirabar, quid hic negoti essét tibi.
(*aside*) Erúbuit: salua rés est. AE. Dic sodés, pater,
Tibi uéro quid istic ést reï? MI. Nil mihi quidem.
Amicus quidam me á foro abduxit modo
Huc áduocatum sibi. AE. Quid? MI. Ego dicám tibi:
Habitánt hic quaedam múlieres paupérculae:
Vt opinor eas non nósse te, et certó scio;
Neque enim diu huc migrárunt. AE. Quid tum póstea?
MI. Virgo ést cum matre. AE. Pérge. MI. Haec uirgo orbást patre;
Hic méus amicus illi genere est próxumus:
Huic léges cogunt núbere hanc. AE. Perii. MI. Quid est?
AE. Nil; récte: perge. MI. Is uénit ut secum áuehat;
Nam habitát Mileti. AE. Hem, uirginem ut secum áuehat?
MI. Sic ést. AE. Miletum usque óbsecro? MI. Ita. AE. (*aside*) Animó malest.
(*aloud*) Quid ipsaé? quid aiunt? MI. Quid illas censes? nil enim.
Comménta mater ést, esse ex alió uiro
Nescio quo puerum nátum — neque eum nóminat —;
Priórem esse illum, nón oportere huic dari.
AE. Eho, nónne haec iusta tibi uidetur pós*cere*?
MI. Non. AE. Óbsecro, non? án illam hinc abducét, pater?

MI. Quid illám ni abducat? AE. Fáctum a uobis dúriter
Inmísericorditérque atque etiam, si ést, pater,
Dicéndum magis apérte, inliberáliter.
MI. Quam ob rém? AE. Rogas me? quíd illi tandem créditis
Fore ánimi misero, qui ílla consueuít prior,
Qui infélix hauscio án illam misere núnc amet,
Quom hanc síbi uidebit praésens praesenti éripi,
Abdúci ab oculis? fácinus indignúm, pater.
MI. Qua rátione istuc? quís despondit? quís dedit?
Quoi quándo nupsit? aúctor his rebús quis est?
Quor dúxit alienam? AE. An sedere opórtuit
Domi uírginem tam grándem, dum cognátus huc
Illínc ueniret, éxpectantem? haec, mí pater,
Te dícere aequom fúit et id deféndere.
MI. Ridículum: aduorsumne íllum causam dícerem,
Quoi uéneram aduocátus? sed quid ista, Aéschine,
Nostra? aút quid nobis cum íllis? abeamús. (AESCHINVS *begins to cry*) quid est?
Quíd lacrumas? AE. Pater, óbsecro, ausculta. MI. Aéschine, audiui ómnia
Ét scio; nam té amo. quo magis quaé agis curae súnt mihi.
AE. Íta uelim me prómerentem amés, dum uiuas, mí pater,
Ýt me hoc delictum ádmisisse in me, íd mihi uehementér dolet
Ét me tui pudét. MI. Credo hercle; nam íngenium noui tuom
Líberale; séd uereor ne indíligens nimiúm sies.
Ín qua ciuitáte tandem te árbitrare uíuere?
Vírginem uitiásti, quam te nón ius fuerat tángere.
Iam íd peccatum ille prímum magnum, ***mágnum***, at humanúm tamen;
Fécere alii saépe item boni, at póstquam id euenít, cedo:
Númquid circumspéxti? aut numquid túte prospextí tibi,

Quíd fieret? qua fieret? si te mi ípsum puduit próloqui,
Quá resciscerem? haéc dum dubitas, ménses abierúnt decem.
Pródidisti et te ét illam miseram et gnátum, quod quidem in té fuit.
Quíd? credebas dórmienti haec tíbi confecturós deos?
Ét illam sine tua ópera in cubiculum íri deductúm domum?
Nólim ceterárum rerum té socordem eodém modo.
Bóno animo es, ducés uxorem. Ae. Hem. Mi. Bóno animo es inquám. Ae. Pater,
Óbsecro, num lúdis nunc tu me? Mi. Égo te? quam ob rem? Ae. Néscio:
Quía tam misere hoc ésse cupio uérum, eo uereór magis.
Mi. Ábi domum ac deos cónprecere, ut úxorem accersás: abi.
Ae. Quíd? iam uxorem? Ni. Iám. Ae. Iam? Mi. Iam quantúm potest. Ae. Di mé, pater,
Ómnes oderínt, ni magis te quam óculos nunc ego amó meos.
Mi. Quíd? quam illam? Ae. Aeque. Mi. Pérbenigne. Ae. Quíd? ille ubi est Milésius?
Mi. Périit: abiit, náuem ascendit. séd quor cessas? Ae. Ábi, pater:
Tú potius deos cónprecare; nám tibi eos certó scio,
Quó uir melior múlto es quam ego, optémperaturós magis.
Mi. Égo eo intro, ut quae opus súnt parentur; tú fac ut dixi, sí sapis (*goes into the house*).
Ae. (*soliloquizes*) Quid hoc ést negoti? hoc ést patrem esse aut hóc est filium esse?
Si fráter aut sodális esset, quí magis morem géreret?
Hic nón amandus? hícine non gestándus in sinúst? hem.

Itaque ádeo magnam mi ínicit sua cómmoditate cúram,
Ne imprúdens faciam fórte quod nolít: sciens cauébo.
Sed césso ire intro, né morae meis núptiis egomét siem? (*goes in*).

Enter DEMEA *from harbor side, l.*

DEMEA (SENEX).

IV 6 DE. (*soliloquizes*) Deféssus sum ambulándo: ut, Syre, te cúm tua
Monstrátione mágnus perdat Iúppiter!
Perréptaui usque omne óppidum: ad portam, ád lacum,
Quo nón? neque illi fábrica erat nec frátrem homo
Vidísse se aibat quísquam. nunc ueró domi
Certum óbsidere est úsque, donec rédierit.

Enter MICIO *from the house.*

MICIO, DEMEA (SENES II).

IV 7 MI. (*talking to some one within*) Ibo, íllis dicam núllam esse in nobís moram.
DE. (*seeing* MICIO) Sed eccum ípsum. (*to* MICIO) te iam dúdum quaero, Mício.
MI. Quid nám? DE. Fero alia flágitia ad te ingéntia
Boni íllius adulescéntis. MI. Ecce autém! DE. Noua,
Capitália. MI. Ohe iam! DE. Néscis qui uir sít. MI. Scio.
DE. O stúlte, tu de psáltria me sómnias
Agere; hóc peccatum in uírginem est ciuém. MI. Scio.
DE. Oho, scís et patere? MI. Quíd ni patiar? DE. Díc mihi:
Non clámas? non insánis? MI. Non; malím quidem.
DE. Puer nátust. MI. Di bene uórtant. DE. Virgo níl habet.

Mi. Audíui. De. Et ducenda índotatast. Mi. Scílicet.
De. Quid núnc futurumst? Mi. Íd enim quod res ípsa fert:
Illínc huc tranferétur uirgo. De. O Iúppiter,
Istócine pacto opórtet? Mi. Quid faciam ámplius?
De. Quid fácias? si non ípsa re tibi istúc dolet,
Simuláre certe est hóminis. Mi. Quin iam uírginem
Despóndi; res compósitast; fiunt núptiae;
Dempsí metum omnem: haec mágis sunt hominis. De. Céterum
Placét tibi factum, Mício? Mi. Non, sí queam
Mutáre. nunc quom nón queo, animo aequó fero.
Ita uítast hominum, quási quom ludas tésseris,
Si illúd quod maxume ópus est iactu, nón cadit,
Illúd quod cecidit fórte, id arte ut córrigas.
De. Corréctor! nempe tua árte uigintí minae
Pro psáltria periére; quae quantúm potest
Aliquo ábiciundast, sí non pretio, grátiis.
Mi. Neque ést neque illam sáne studeo uéndere.
De. Quid ígitur facies? Mi. Dómi erit. De. Pro diuóm fidem,
Meretríx et mater fámilias una ín domo?
De. Quor nón? De. Sanum te crédis esse? Mi. Equidem árbitror.
De. Ita mé di ament, ut uídeo ego tuam inéptiam,
Factúrum credo, ut hábeas quicum cántites.
Mi. Quor nón? De. Et noua nupta éadem haec discet. Mi. Scílicet.
De. Tu intér eas restim dúctans saltabís. Mi. Probe.
De. Probe? Mi. Ét tu nobiscum úna, si opus sit. De. Eí mihi.
Non te haéc pudent? Mi. Iam uéro omitte, Démea,
Tuam ístanc iracúndiam, atque ita utí decet
Hilarum ác lubentem fác te gnati in núptiis.
Ego hós conuenio; póst huc redeo. (*Exit.*) De. (*soliloquizes*) O Iúppiter,

Hancíne uitam! hoscin móres! hanc deméntiam!
Vxór sine dote uéniet; intus psáltriast:
Domus súmptuosa; aduléscens luxu pérditus;
Senéx delirans. Ípsa si cupiát Salus,
Seruáre prorsus nón potest hanc fámiliam.

Enter SYRVS *from* MICIO'S *house, under the influence of liquor.*

SYRVS (SERVOS). DEMEA (SENEX).

V SY. (*soliloquizes, not seeing* DEMEA) Edepól, Syrisce, té curasti mólliter
Lautéque munus ádministrastí tuom:
Abi. séd postquam intus sum ómnium rerúm satur,
Prodeámbulare huc lúbuit. DE. (*exclaims indignantly, pointing to* SYRVS) Illud sís uide:
Exémplum disciplínae! SY. (*seeing* DEMEA) Ecce autem híc adest
Senex nóster. (*to* DEMEA) quid fit? quíd tu es tristis? DE. (*with righteous indignation*) Óh scelus.
SY. Ohe iám! tu uerba fúndis hic sapiéntia?
DE. Tu sí meus esses. SY. Dís quidem esses, Démea,
Ac tuám rem constabilísses. DE. Exemplo ómnibus
Curárem ut esses. SY. Quam ób rem? quid feci? DE. Rogas?
In ípsa turba atque ín peccato máxumo,
Quod uíx sedatum sátis est, potastí, scelus,
Quasi ré bene gesta. SY. (*aside*) Sáne nollem huc éxitum.

DROMO *opens door of* MICIO'S *house and appears on the threshold.*

DROMO (PVER). DEMEA (SENEX). SYRVS (SERVOS).

V 2 DR. (*calls*) Heus Sýre, rogat te Ctésipho ut redeás. SY. (*sotto voce*) Abi (DROMO *disappears and shuts the door*).
DE. Quid Ctésiphonem hic nárrat? SY. Nil. DE. Eho, cárnufex,
Est Ctésipho intus? SY. Nón est. DE. Quor hic nóminat?
SY. Est álius quidam, párasitaster paúlulus:
Nostín? DE. Iam scibo (*moves towards door of* MICIO'S *house*). SY. Quíd agis? quo abis? (*tries to stop him*). DE. Mítte me.
SY. (*keeping hold of* DEMEA) Noli ínquam. DE. Non manum ábstines, mastígia?
An tíbi iam mauis cérebrum dispergàm híc? (*rushes into the house*). SY. (*soliloquizes*) Abit.
Edepól comissatórem haud sane cómmodum,
Praesértim Ctesiphóni. quid ego núnc agam?
Nisi, dum haé silescunt túrbae, interea in ángulum
Aliquo ábeam atque edormíscam hoc ulli. síc agam (*goes into* MICIO'S *by the side door*).

Enter MICIO *from* SOSTRATA'S, *talking to her within.*

MICIO, DEMEA (SENES II).

V 3 MI. Paráta a nobis súnt, ita ut dixi, Sóstrata:
Vbi uís . . . (*door of house opens violently, and* DEMEA *rushes out*) quis nam a me pépulit tam grauitér foris?
DE. (*not seeing* MICIO) Ei míhi, quid faciam? quíd agam? quid clamem aút querar?

O caélum, o terra, o mária Neptuni. Mi. (*aside*) Ém tibi:
Rescíuit omnem rem; íd nunc clamat scílicet.
Parátae lites; súccurrendumst. De. (*seeing* Micio) Éccum adest
Commúnis corruptéla nostrum líberum.
Mi. (*to* Demea) Tandém reprime iracúndiam atque ad té redi.
De. Représsi, redii, mítto maledicta ómnia;
Rem ipsám putemus: díctum hoc inter nós fuit—
Ex te ádeo est ortum —, né tu curarés meum
Neue égo tuom? respónde. Mi. Factumst, nón nego.
De. Quor núnc apud te pótat? quor recipís meum?
Quor émis amicam, Mício? numquí minus
Mihi idém ius aequomst ésse quod mecúmst tibi?
Quando égo tuom non cúro, ne curá meum.
Mi. Non aéquom dicis. De. Nón? Mi. Nam uetus uerbum hóc quidemst,
Commúnia esse amícorum inter se ómnia.
De. Facéte! nunc demum ístaec nata orátiost.
Mi. Auscúlta paucis, nísi molestumst, Démea.
Princípio, si id te mórdet, sumptum fílii
Quem fáciunt, quaeso hoc fácito tecum cógites:
Tu illós duo olim pró re tollebás tua,
Quod sátis putabas túa bona ambobús fore,
Et mé tum uxorem crédidisti scílicet
Ductúrum. eandem illam rátionem antiquam óptine:
Consérua, quaere, párce, fac quam plúrimum
Illís relinquas; glóriam tu istam óptine.
Mea, quaé praeter spem euénere, utantúr sine.
De súmma nil decédet; quod hinc accésserit,
Id dé lucro putáto esse omne. haec sí uoles
In ánimo uere cógitare, Démea,
Et mi ét tibi et illis démpseris moléstiam.
De. Mittó rem: consuetúdinem ipsorúm . . . Mi. Mane:

Scio; ístuc ibam. múlta in homine, Démea,
Signa ínsunt, ex quibus cóniectura fácile fit,
Duo quóm idem faciunt, saépe ut possis dícere
'Hoc lícet impune fácere huic, illi nón licet',
Non quó dissimilis rés sit, sed quo is quí facit.
Quae ego inésse in illis uídeo, ut confidám fore
Ita ut uólumus. uideo eos sápere, intellegere, ín loco
Veréri, inter se amáre. scíris líberum
Ingénium atque animum: quó uis illos tú die
Reddúcas. at enim métuas, ne ab re sínt tamen
Omíssiores paúlo. o noster Démea,
Ad ómnia alia aetáte sapimus réctius;
Solum únum hoc uitium adfért senectus hóminibus:
Adténtiores súmus ad rem omnes, quám sat est;
Quod illós sat aetas ácuet. De. Ne nimiúm modo
Bonaé tuae istae nós rationes, Mício,
Et túos iste animus aéquos subuortát. Mi. Tace;
Non fiet. mitte iam ístaec; da te hodié mihi;
Expórge frontem. De. Scílicet ita témpus fert;
Faciúndumst. ceterum égo rus cras cum fílio
Cum prímo luci ibo hínc. Mi. De nocte cénseo:
Hodié modo hilarum fác te. De. Et istam psáltriam
Vna ílluc mecum hinc ábstraham. Mi. Pugnáueris.
Eo pácto prorsum illi ádligaris fílium.
Modo fácito ut illam sérues. De. Ego istuc uídero
Atque íbi fauillae pléna, fumi ac póllinis
Coquéndo sit faxo ét molendo; praéter haec
Merídie ipso fáciam ut stipulam cólligat;
Tam excóctam reddam atque átram quam carbóst. Mi.
Placet;
Nunc míhi uidere sápere. atque equidem fílium
Tum etiám si nolit cógam ut cum illa uná cubet.
De. Derídes? fortunátu's, qui isto animó sies:
Ego séntio. Mi. Ah, pergísne? De. Iam iam désino.
Mi. I ergo, íntro, et quoi rei est, eí rei hunc sumamús diem.
(*Exeunt.*)

ACTVS V.

Enter Demea *from* Micio's *house.*

Demea (Senex).

V 4 (*soliloquizes*) Númquam ita quisquam béne subducta rátione ad uitám fuit,
Quín res aetas úsus semper áliquid adportét noui,
Áliquid moneat; út illa quae te scísse credas néscias,
Ét quae tibi putáris prima, in éxperiundo ut répudies.
Quód nunc mi euenít; nam ego uitam dúram, quam uixi úsque adhuc,
Própe iam excurso spátio mitto. id quam ób rem? re ipsa répperi
Fácilitate níl esse homini mélius neque cleméntia.
Íd esse uerum ex me átque ex fratre quoíuis facilest nóscere.
Ílle suam egit sémper uitam in ótio, in conuíuiis;
Clémens, placidus, núlli laedere ós, adridere ómnibus;
Síbi uixit, sibi súmptum fecit: ómnes bene dicúnt, amant.
Égo ille agrestis, saéuos, tristis, párcus, truculentús, tenax
Dúxi uxorem: quam íbi miseriam uídi! nati fílii:
Ália cura. heia aútem, dum studeo íllis ut quam plúrimum
Fácerem, contriui ín quaerundo uítam atque aetatém meam:
Núnc exacta aetáte hoc fructi pró labore ab eís fero,
Ódium; ille alter síne labore pátria potitur cómmoda:
Íllum amant, me fúgitant; illi crédunt consilia ómnia,
Íllum diligúnt, apud illum súnt ambo, ego desértus sum;

Íllum ut uiuat óptant, meam autem mórtem exspectant scílicet.
Íta eos meo labóre eductos máxumo hic fecít suos
Paúlo sumptu: míseriam omnem ego cápio, hic potitur gaúdia,
Áge age nunciam éxperiamur cóntra, ecquid ego póssiem
Blánde dicere aút benigne fácere, quando hoc próuocat.
Égo quoque a meís me amari et mágni fieri póstulo.
Si íd fit dando atque óbsequendo, nón posterioŕs feram.
Déerit: id mea mínume re fert, quí sum natu máximus.

Enter SYRVS *from* MICIO's *house.*

SYRVS (SERVOS). DEMEA (SENEX).

V 5 SY. Heus Démea, orat fráter ne abeas lóngius.
DE. (*turns to see who calls*) Quis homo? (*blandly*) ó Syre noster, sálue: quid fit? quíd agitur?
SY. Recte. DE. Óptumest. (*aside*) iam núnc haec tria primum áddidi
Praetér naturam: 'o nóster, quid fit? quíd agitur?'
(*to* SYRVS) Seruom haúd inliberálem praebes te, ét tibi
Lubéns bene faxim. SY. Grátiam habeo. DE. Atquí, Syre,
Hoc uérumst et ipsa re éxperiere própediem.

Enter GETA *from* SOSTRATA's, *talking to her within.*

GETA (SERVOS). DEMEA (SENEX). SYRVS (SERVOS).

V 6 GE. Era, ego húc ad hos prouíso, quam mox uírginem
Accérsant. (*seeing* DEMEA) sed eccum Démeam . . . (*to him*) saluós sies.

DE. O quí uocare? GE. Géta. DE. Geta, hominem máxumi
Pretí te esse hodie iúdicaui animó meo:
Nam is míhi profecto est séruos spectatús satis,
Quoi dóminus curaest, íta uti tibi sensí, Geta,
Et tíbi ob eam rem, síquid usus uénerit,
Lubéns bene faxim. (*aside*) méditor esse adfábilis,
Et béne procedit. GE. Bónus es, quom haec exístumas.
DE. (*aside, to spectators*) Paulátim plebem prímulum fació meam.

Enter AESCHINVS *from his father's house.*

AESCHINVS (ADVLESCENS). DEMEA (SENEX).
SYRVS, GETA (SERVI II).

V 7 AE. (*impatiently, as he comes out*) Occídunt me quidem, dúm nimis sanctas núptias
Student fácere: in adparándo consumúnt diem.
DE. Quid ágitur, Aeschine? AE. Éhem, pater mi, tu híc eras?
DE. Tuos hércle uero et ánimo et naturá pater,
Qui té amat plus quam hosce óculos. sed quor nón domum
Vxórem accersis? AE. Cúpio; uerum hoc míhi moraest,
Tibícina et hymenaéum qui cantént. DE. Eho,
Vin tu huíc seni auscultáre? AE. Quid? DE. Missa haéc face,
Hymenaéum turbas lámpadas tibícinas,
Atque hánc in horto máceriam iube dírui
Quantúm potest; hac tránsfer; unam fác domum;
Tradúce et matrem et fámiliam omnem ad nós. AE. Placet,
Patér lepidissume. DE. (*aside*) Eúge, iam lepidús uocor.
Fratri aédes fient péruiae, turbám domum
Addúcet, sumptu amíttet multa: quíd mea?

Ego lépidus ineo grátiam. iube núnciam
Dinúmeret ille Bábylo uigintí minas.
(*calls to* SYRVS) Syre, céssas ire ac fácere? SY. Quid ego? DE. Dírue. (SYRVS *goes into the house.*)
(*to* GETA) Tu illás abi et tradúce. GE. Di tibi, Démea,
Bene fáciant, quom te uídeo nostrae fámiliae
Tam ex ánimo factum uélle. DE. Dignos árbitror.
(*to* AESCHINVS) Quid tú aïs? AE. Sic opínor. DE. Multo réctiust (GETA *goes into* SOSTRATA'S *house*)
Quam illám puerperam húc nunc duci pér uiam
Aegrótam. AE. Nil enim uídi melius, mí pater.
DE. Sic sóleo. (*sees* MICIO *coming out*) sed eccum Mício egreditúr foras.

Enter MICIO *from the house.*

MICIO, DEMEA (SENES II). AESCHINVS (ADVLESCENS).

V 8 MI. (*in surprise as he comes out*) Iubet fráter? ubi is est? (*seeing* DEMEA) tún iubes hoc, Démea?
DE. Ego uéro iubeo et hác re et aliis ómnibus
Quam máxume unam fácere nos hanc fámiliam,
Colere ádiuuare adiúngere. AE. Ita quaesó, pater.
MI. Haud áliter censeo. DE. Ímmo hercle ita nobís decet:
Primum huíus uxorist máter. MI. Est. quid póstea?
DE. Proba ét modesta. MI. Ita áiunt. DE. Natu grándior.
MI. Scio. DE. Párere iam diu haéc per annos nón potest,
Nec qui eám respiciat quísquam est; solast. MI. (*aside*) Quam híc rem agit?
DE. Hanc te aéquomst ducere, ét (*turning to* AESCHINVS) te operam ut fiát dare.

Mi. Me dúcere autem? De. Té. Mi. Me? De. Te inquam. Mi. Inéptis. De. (*to* Aeschinus) Si tu sís homo,
Hic fáciat. Ae. Mi patér. Mi. Quid tu autem huic, ásine, auscultas? De. Níl agis:
Fieri áliter non potést. Mi. Deliras. Ae. Síne te exorem, mí pater.
Mi. Insánis: aufer. De. Áge, da ueniam filio. Mi. Satin sánus es?
Ego nóuos maritus ánno demum quínto et sexagénsumo
Fiam átque anum decrépitam ducam? idne éstis auctorés mihi?
Ae. Fac; prómisi ego illis. Mi. Prómisti autem? dé te largitór, puer.
De. Age, quíd siquid te máius oret? Mi. Quási non hoc sit máxumum.
De. Da uéniam. Ae. Ne grauére. De. Fac, promítte. Mi. Non omíttitis?
Ae. Non, nísi te exorem. Mi. Vís est haec quidem. De. Áge prolixe, Mício.
Mi. Etsi hóc mihi prauom inéptum absurdum atque álienum a uitá mea
Vidétur; si uos tánto opere istuc uóltis, fiat. Ae. Béne facis.
De. Meritó te amo. uerúm . . . Mi. Quid? De. Ego dicam, hóc quom confit quód uolo.
Mi. Quid núnc quod restat? De. Hégio cognátus his est próxumus,
Adfinis nobis, paúper: bene nos áliquid facere illí decet.
Mi. Quid fácere? De. Agellist híc sub urbe paúlum quod locitás foras:
Huic démus qui fruátur. Mi. Paulum id aútemst? De. Si multúmst, tamen
Faciúndumst; pro patre huíc est, bonus est, nóster est, recté datur.

Postrémo non meum íllud uerbum fácio, quod tu, Mício,
Bene ét sapienter díxti dudum: 'uítium commune ómniumst,
Quod nímium ad rem in senécta attenti súmus'. hanc maculam nós decet
Ecfúgere; et dictumst uére et re ipsa fieri oportet. Ae. Mí pater.
Mi. Quid ístic? dabitur quándoquidem hic uolt. Ae. Gaúdeo — ⏓́ ⏑ —.
De. — ⏓́ ⏑ nunc tu mi és germanus páriter animo et córpore.
V (*aside*) Suó sibi gladio hunc iúgulo.— Sy. (*entering*
9 *from* Micio's *house*) Factumst quód iussisti, Démea.
De. Frúgi homo es. ergo édepol hodie meá quidem senténtia.
Iúdico Syrum fieri esse aequom líberum. Mi. Istunc líberum?
Quód nam ob factum? De. Múlta. Sy. O noster Démea, edepol uír bonu's.
Égo istos uobis úsque a pueris cúraui ambos sédulo:
Dócui, monui, béne praecepi sémper quae potui ómnia.
De. Rés apparet. ét quidem porro haec, óbsonare cúm fide,
Scórtum adducere, ádparare dé die conuíuium:
Nón mediocris hóminis haec sunt ófficia. Sy. (*aside*) O lepidúm caput.
De. Póstremo hodie in psáltria hac emúnda hic adiutór fuit,
Híc curauit: pródesse aequomst; álii meliorés erunt.
Dénique (*pointing to* Aeschinvs) hic uolt fieri. Mi. Vin tu hoc fieri? Ae. Cupio. Mi. Sí quidem
Tú uis, (*turns to* Syrvs) Syre, eho accéde huc ad me: (Syrvs *obeys, and a ceremony of manumission is performed, ending with the words*) líber esto. Sy. Béne facis.
Ómnibus gratiam hábeo, et seorsum tíbi praeterea, Démea.

DE. Gaúdeo. AE. Et ego. SY. Crédo. •utinam hoc perpétuom fiat gaúdium,
Phrýgiam ut uxorém meam una mécum uideam líberam.
DE. Óptumam quidem múlierem. SY. Et quidem tuó nepoti huius filio.
Hódie prima mámmam dedit haec. DE. Hércle uero sério,
Síquidem prima dédit, haud dubiumst quín emitti aequóm siet.
MI. Ób eam rem? DE. Ob eam. póstremo a me argéntum quantist súmito.
SY. Dí tibi, Demea, ómnes semper ómnia optata ófferant.
MI. Sýre, processisti hódie pulchre. DE. Síquidem porro Mício,
Tú tuom officium fácies, atque huic áliquid paulum praé manu
Déderis, unde utátur: reddet tíbi cito. MI. (*with a snap of the finger*) Istoc uílius.
AD. Frúgi homost. SY. Reddam hércle, da módo. AE. Áge, pater. MI. Post cónsulam.
DE. Fáciet. SY. (*to* DEMEA) O uir óptume. AE. (*to* DEMEA) O patér mi festiuíssume.
MI. (*in bewilderment*) Quíd istuc? (*to* DEMEA) quae res tám repente móres mutauít tuos?
Quód prolubium? quaé istaec subitast lárgitas? DE. Dicám tibi:
Vt id ostenderém, quod te isti fácilem et festiuóm putant,
Íd non fieri ex uéra uita néque adeo ex aequo ét bono,
Séd ex adsentando, índulgendo et lárgiendo, Mício.
(*to* AESCHINVS) Núnc adeo si ob eám rem uobis méa uita inuisa, Aéschine, est,
Quía non iusta iniústa prorsus ómnia omnino óbsequor,
Míssa facio: ecfúndite, emite, fácite quod uobís lubet.

Séd si id uoltis pótius, quae uos própter adulescéntiam
Mínus uidetis, mágis inpense cúpitis, consulitís parum,
Haéc reprehendere ét corrigere me ét secundare ín loco :
Écce me, qui id fáciam uobis. Ae. Tíbi, pater, permíttimus :
Plús scis qu*o*d opus fáctost. sed de frátre quid fiét? De. Sino :
Hábeat; in istac fínem faciat. Mi. Ístuc recte. *Cantor.* Plaúdite.

TABLE OF METRES.

V.	1—154	iambic Senarius;	Prol. Act I, Sc. 1 and 2
	155—157	trochaic Octonarius;	Act II, Sc. 1.
	158	trochaic Semiseptenarius;	
	159	iambic Octonarius;	
	160	trochaic Octonarius;	
	161	trochaic Septenarius;	
	162	trochaic Octonarius;	
	163 and 164	trochaic Septenarius;	
	165	trochaic Octonarius;	
	166—169	trochaic Septenarius;	
	170—196	iambic Octonarius;	
	197—208	trochaic Septenarius;	
	209	iambic Septenarius;	Act II, Sc. 2.
	210—227	iambic Octonarius;	
	228—253	iambic Senarius;	
	254—287	iambic Octonarius;	Act II, Sc. 3 and 4.
	288	trochaic Septenarius;	Act III, Sc. 1.
	289—291	iambic Octonarius;	
	292 and 293	trochaic Septenarius;	
	294	iambic Octonarius;	
	295—298	trochaic Septenarius;	
	299—302	iambic Octonarius;	Act III, Sc. 2.
	303 and 304	trochaic Septenarius;	
	305—316	iambic Octonarius;	
	317	iambic Semioctonarius;	
	318 and 319	trochaic Septenarius;	
	320	iambic Octonarius;	
	321—329	trochaic Septenarius;	
	330—354	iambic Octonarius;	
	355—516	iambic Senarius;	Act III, Sc. 3, 4, 5.
	517	trochaic Octonarius;	Act IV, Sc. 1.
	518	trochaic Septenarius;	
	519—522	iambic Octonarius;	
	523	trochaic Octonarius;	
	524	trochaic Semiseptenarius;	
	525	trochaic Octonarius;	
	526	trochaic Septenarius;	
	527—539	iambic Octonarius;	

V. 540—591	trochaic Septenarius;	Act IV, Sc. 2.
595—609	iambic Octonarius;	Act IV, Sc. 3.
610ª	iambic Ternarius catal. (?);	Act IV, Sc. 4 and Sc. 5, 1—3.
610ᵇ	iambic Quaternarius, with an incomplete iambic Quaternarius: ⏑ –́ ⏑ –́ ⏑ –́ ⏑ –́ ‖ ⏑ –́ ⏑ ⏑́⏑ –́ ⏑	
611 and 612	choriambic Trimeters, followed by two iambs, the second incomplete.	
613	choriambic Trimeter, with a trochaic Binarius;	
614	iambic Senarius (?);	
615	iambic Quaternarius (?);	
616	trochaic Semiseptenarius (?);	
617	trochaic Octonarius (?);	
618	trochaic Septenarius;	
619—624	iambic Octonarius;	
625—637	trochaic Septenarius;	Act IV, Sc. 5, 4—78.
638—678	iambic Senarius;	
679—706	trochaic Septenarius;	
707—711	iambic Septenarius;	
712	iambic Octonarius;	
713—854	iambic Senarius;	Act IV, Sc. 6—10 [= Vulg. Act IV, Sc. 6—V, Sc. 3].
855—881	trochaic Septenarius;	Act V, Sc. 1 [= Vulg. Sc. 4].
882—933	iambic Senarius;	Act V, Sc. 2—5, 10 [= Vulg. Sc. 8, 10].
934—958	iambic Octonarius;	Act V, Sc. 5, 11—35 [= Vulg. Sc. 8, 11—35].
959—997	trochaic Septenarius.	Act V, Sc. 6 [= Vulg. Sc. 9].

Allen & Greenough's New Cæsar.

Seven Books. Illustrated. With six double-page colored maps.

Edited by Prof. W. F. Allen, of the University of Wisconsin, J. H. Allen, of Cambridge, and H. P. Judson, Professor of History, University of Minnesota, with a special Vocabulary by Prof. J. B. Greenough, of Harvard College. 12mo. xxvi + 543 pages, red edges, bound in half-morocco. Mailing Price, $1.35; for introduction, $1.25; Allowance for an old book in exchange, 40 cents.

ATTENTION is invited to these features, which, with other merits, have gained this edition an extraordinary success: —

1. The judicious **notes,** — their full grammatical references, crisp, idiomatic renderings, scholarly interpretations of difficult passages, clear treatment of indirect discourse, the helpful maps, diagrams, and pictures; in particular, the military notes, throwing light on the text, and giving life and reality to the narrative.

2. The **vocabulary,** — convenient, comprehensive, and scholarly, combining the benefits of the full lexicon with the advantages of the special vocabulary, and every way superior to the ordinary vocabulary.

3. The mechanical features of the volume, its clear type, convenient size and shape, superior paper, and attractive binding.

4. In general, **this edition represents the combined work of several specialists in different departments,** and so ought to excel an edition edited by any single scholar.

The Notes on the second book have just been rewritten to adapt them for those who begin Cæsar with this book. Full grammatical references have been given.

Tracy Peck, *Prof. of Latin, Yale College:* With quite unusual satisfaction I have noticed the beautiful paper and type; the carefully edited text; the truly helpful notes, which neither tend to deaden enthusiasm with superfluous grammar, nor blink real difficulties; the very valuable illustrations and remarks on the Roman military art; and the scholarly and stimulating vocabulary.

John Tetlow, *Prin. of Girls' High and Latin Schools, Boston.* The clear type, judicious annotation, copious pictorial illustration, full explanation of terms and usages belonging to the military art, and excellent vocabulary, combine to make this edition easily first among the school editions of Cæsar.

G. W. Shurtleff, *Prof. of Latin, Oberlin (Ohio) College:* I do not hesitate to pronounce it the best edition I have ever seen.

J. L. Lampson, *Teacher of Latin, State Normal College, Nashville, Tenn.:* It is the best Cæsar published.

Allen & Greenough's New Cicero.

Thirteen Orations. Illustrated.

Edited by Prof. W. F. Allen, of the University of Wisconsin, J. H. Allen, of Cambridge, and Prof. J. B. Greenough, of Harvard University. With a special Vocabulary by Professor Greenough. 12mo. Half-morocco. xix + 670 pages. Mailing Price, $1.40; for introduction, $1.25; Allowance for an old book in exchange, 40 cents.

THIS edition includes **thirteen orations** arranged chronologically, and covering the entire public life of Cicero. The introductions connect the orations, and, with them, supply a complete historical study of this most interesting and eventful period. The Life of Cicero, List of his Writings, and Chronological Table will be found of great value. The **orations** are: Defence of Roscius, Impeachment of Verres (*The Plunder of Syracuse and Crucifixion of a Roman Citizen*), The Manilian Law, the four orations against Catiline, For Archias, For Sestius, For Milo, The Pardon of Marcellus, For Ligarius, and the Fourteenth Philippic.

The **notes** have been thoroughly rewritten in the light of the most recent investigations and the best experience of the class-room. Topics of special importance, as, for instance, the Antiquities, are given full treatment in brief essays or excursuses, printed in small type. References are given to the grammars of Allen & Greenough, Gildersleeve, and Harkness.

A. E. Chase, *Prin. of High School, Portland, Me.:* I am full better pleased with it than with the others of the series, although I thought those the best of the kind.

F. E. Rockwood, *Prof. Latin, Bucknell University, Pa.:* The work of editing seems to have been done with the utmost care. The result is a *model text-book*.

O. D. Robinson, *Prin. of High School, Albany, N.Y.:* I find it a worthy companion, in every way, of its two predecessors, the Virgil and the Cæsar. I can say no more than this in its praise, for I have already spoken sincerely, in almost unqualified terms, of these two books.

John L. Lampson, *Prof. of Latin, State Normal College, Nashville, Tenn.:* The text, in appearance and authority, is the best; the notes, ample, judicious, modern; the vocabulary is the best school-book vocabulary published.

L. B. Wharton, *Prof. Latin, College of William and Mary:* It is the best school edition of Cicero's Orations that I have ever seen. The vocabulary is admirable.

Allen & Greenough's Cicero. *The Old Edition.*

Eight Orations and Notes, with Vocabulary. Mailing price, $1.25; for introduction, $1.12.

Allen and Greenough's New Ovid.

Revised edition. Edited by Harold N. Fowler, Instructor in Latin in Phillips Exeter Academy; with a special vocabulary by James B. Greenough, of Harvard University. 12mo. Half leather. Illustrated.
I. With vocabulary, by mail, $1.65; for introduction, $1.50.
II. Without vocabulary, by mail, $1.25; for introduction, $1.12.
Allowances respectively 40 and 30 cents.

THE editor believes that the poems of Ovid are, as regards both style and subject-matter, admirably adapted to serve as an introduction to the study of Latin Poetry. He has therefore furnished the book with copious notes suited to the needs of young students, supplemented with grammatical references and an introduction on the life and works of Ovid, and on mythology.

The selections were chosen with a view to making the study of Latin interesting. Most of them are from the Metamorphoses, of which about one-third has been taken. By help of the argument, which is given in full, the editor has endeavored not merely to show the connection of the tales and the ingenuity of the transitions, — necessary to comprehend the poem as a whole, — but to put before the reader something like a complete picture of the Greek mythology, at least of those narratives which have held their permanent place in the modern mind and have entered more or less into every modern literature.

The first eighty-eight lines of Book I. have been omitted because of their difficulty and lack of interest. From the Fasti three selections are given; from the Heroides, one; from the Amores, three; from the Tristia, five; and of the letters from Pontus, one. Special care has been taken to preserve the more interesting biographical hints of the lesser poems.

Professor Greenough's vocabulary, similar in style and character to his Cæsar, Cicero, and Virgil vocabularies, will doubtless be ready before the autumn of 1891. In the meantime Allen's Lexicon will fill its place.

William A. Packard, *Prof. of Latin, Princeton College:* The abundant illustrations of mythology, now introduced, so specially appropriate and indeed necessary to the student's best appreciation of these poems, make this book peculiarly attractive and useful.

Mary S. Anthony, *Teacher of Latin and Greek, Bradford Academy, Mass.:* I find that it is admirably arranged for a comprehensive study of the metamorphoses. I like, in fact, the entire Allen & Greenough series, and have introduced them into my work here in the Academy.

Greenough's Virgil.

Fully annotated, for School and College Use, by J. B. **Greenough**, of Harvard University. Supplied in the following editions: —

	Mail. Price.	Intro. Price.	Allow. Old Book
Bucolics, and Six Books of Æneid, with Vocab. . . .	$1.75	$1.60	$0.40
Bucolics, and Six Books of Æneid, without Vocab. . .	1.25	1.12	
Bucolics, Georgics, and the Æneid complete, with Notes,	1.75	1.60	
Georgics, and last Six Books of Æneid, with Notes . .	1.25	1.12	
Vocabulary to Virgil's Complete Works	1.10	1.00	
Complete Text of Virgil	.85	.75	

CONTAINING Life of the Poet, Introductions, a Synopsis preceding each Book, and an Index of Plants. Also full illustrations from ancient objects of art.

The text follows Ribbeck in the main, variations being noted in the margin; and the references are to Allen & Greenough's, Gildersleeve's, and Harkness's Latin Grammars.

Tracy Peck, *Prof. of Latin, Yale College:* The Vocabulary, both in plan and execution, is superior to any schoolbook vocabulary known to me.

E. P. Crowell, *Prof. of Latin, Amherst College:* In all respects a very scholarly and excellent edition.

Jno. K. Lord, *Prof. of Latin, Dartmouth College:* The best school edition of the works of Virgil with which I am acquainted.

F. E. Lord, *Prof. of Latin, Wellesley College:* There is an admirable richness and appropriateness to the notes.

Allen and Greenough's Latin Composition.

An Elementary Guide to Writing in Latin. Part I., Constructions of Syntax; Part II., Exercises in Translation. 12mo. Cloth. 194 pages. Mailing price, $1.25; introduction, $1.12; allowance, 35 cents.

THE special feature of the Composition is, that its instructions are given throughout *from the English point of view.*

Allen & Greenough's Sallust.

The Conspiracy of Catiline as related by Sallust. With Introduction and Notes explanatory and historical. 12mo. Cloth. 96 pages. Mailing price, 65 cents; for introduction, 60 cents.

Allen & Greenough's De Senectute.

Cicero's Dialogue on Old Age. With Introduction (on the adoption in Rome of the Greek philosophy) and Notes. 12mo. Cloth. 67 pages. Mailing price, 55 cents; for introduction, 50 cents.

Practical Latin Composition.

By WILLIAM C. COLLAR, A.M., Head Master of the Roxbury Latin School, Boston; Author of *The Beginner's Latin Book* and *Collar's Eysenbach*. 12mo. Cloth. x + 268 pages. Mailing Price, $1.10; Introduction, $1.00; Allowance, 30 cents.

THE book consists of two classes of exercises, all based on selections from the Latin authors usually read in schools.

The first exercise of each group contains easy sentences to be turned into Latin orally, — sentences involving the use of words, idioms, and constructions of the Latin text assigned for study in preparation. The second exercise consists of a short passage of continuous English to be written out in Latin, based on the same Latin text as the preceding. The book contains all the selections upon which the exercises are based. Notes and occasional grammatical references accompany the exercises, and a carefully prepared vocabulary is given at the end.

J. B. Greenough, *Prof. of Latin, Harvard University:* Latin Composition is a subject in which every teacher must make his own text-book, yet for all who cannot do this and for the rest who are glad of suggestions or material, Mr. Collar's book is invaluable. It has the right method carried out in the best manner.

Tracy Peck, *Prof. of Latin, Yale College:* The method of the book is certainly sound and in accordance with nature, and Mr. Collar has worked it out with great ingenuity and attractiveness. The editor's ripe scholarship and experience in the school-room greatly add to the scientific and practical value of the work.

Harold N. Fowler, *Latin Instructor, Phillips Academy, Exeter, N.H.:* The book ought to meet with a hearty welcome from teachers of Latin.

J. D. Sewall, *Thayer Academy, South Braintree, Mass.:* Collar has done a fine thing in his Latin Composition. We have given it to our junior class at once.

Charles B. Goff, *Prin. English and Classical School, Providence, R.I.:* We have used Collar's Latin Composition one year each with five classes, and with gratifying results. By the use of this book, boys study the text more *critically*, write more *idiomatic* Latin, and seem to *enjoy* the work which is usually dull in spirit and barren of fruit. (*February*, 1891.)

F. S. Morrison, *Classical Instructor, Hartford High School:* I have waited for it with impatience, and have expected to see the best book for this purpose in the English language. I am more than pleased with it, and my expectations are fully warranted.

J. H. Kirkland, *Prof. of Latin, Vanderbilt University, Nashville, Tenn.:* I am delighted with it. It forms a fit continuation of Collar and Daniell's Beginner's Latin Book, and I feel that this is giving it high praise. With the introduction of these new text-books I look for a vast improvement in the classical teaching of our preparatory schools.

A Latin-English Dictionary.

By C. G. Gepp, M.A., late Assistant Master at Bradfield College, and A. E. Haigh, M.A., late Fellow of Hertford College, Oxford. 12mo. Cloth. x + 563 pages. Mailing price, $1.40; for introduction, $1.30.

THOUGH small, convenient, and cheap, this lexicon will be found surprisingly complete and of the highest scholarship.

F. E. Lord, *Prof. of Latin, Wellesley College, Mass.:* It appears remarkably complete for an abridgment, and seems to me to display a rare and scholarly judgment in the sifting of matter to be used in such a work. The general excellence of style and of mechanical execution are also worthy of notice. I shall recommend it to students at Wellesley who desire an abridged edition. I am specially pleased with it. (*Sept.* 16, 1889.)

Selections from Latin Authors for Sight-Reading.

By E. T. Tomlinson, A.M., formerly Head Master Rutgers College Grammar School, New Brunswick, N.J. 12mo. Cloth. xvi + 237 pages. Mailing price, $1.10; for introduction, $1.00.

THE book consists of two parts, viz.: one of 136 pages of selections, cut as solid blocks from the work of the masters; and of a second part made up of short, crisp selections suited to either oral or written work. Both continuity and variety are thus gained. Foot-notes and a limited *ordo* give occasional aid to the student, but only when aid is absolutely necessary.

L. S. Potwin, *Prof. of Latin, Adelbert College, Ohio:* I like it much. Its great variety adapts it to everybody.

Quintus Curtius.

The first two extant books, edited for sight-reading, by Dr. Harold N. Fowler, Instructor in Latin, Phillips Exeter Academy; with an Introduction on reading at sight by Prof. J. B. Greenough of Harvard College. 12mo. Paper. xiii + 96 pages. By mail, 35 cents; for introduction, 30 cents.

SUCH assistance as the student will need for reading the text at sight is given in foot-notes.

A Manual for the Study of Latin Grammar.

By E. T. Tomlinson, formerly Head Master of Rutgers College Grammar School. Paper. 34 pages. Introduction and mailing price, 20 cents.

THIS book consists of questions on all points of grammatical study, with references for the answers to the Grammars of Allen & Greenough, Gildersleeve, and Harkness.